

Tartalom

MÉCSSES A TE IGÉD

JOHANN GYULA / Szólj, boldog hálaének! 201

TANULMÁNYOK

VARGA GYÖNGYI / A bizalom éneke 202

REINHOLD MOKROSCH / Nevelés és oktatás
evangélikus szemszögből 207

KITEKINTÉS

HORST ECHTERNACH / Az új főpap 214

GLATZ JÓZSEF / Homályba borult kezdetek 221

FIGYELŐ

HARMATI BÉLA LÁSZLÓ / Két ébredés között –
avagy néhány megjegyzés a stóla és az alba kérdéséhez 225

KULCSÁR ZSUZSANNA / Több, mint látható 226

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

DEME DÁVID / Szentháromság ünnepe 228

SZÉLL BULCSÚ / Szentháromság ünnepe után 1. vasárnap 230

FARKAS SÁNDOR / Szentháromság ünnepe után 2. vasárnap 233

BALICZA IVÁN / Szentháromság ünnepe után 3. vasárnap 236

KONDOR PÉTER / Szentháromság ünnepe után 4. vasárnap 238

JOHANN GYULA

Szólj, boldog hálaének!

*Megteremtem ajkán a hála gyümölcseit: Békesség, békesség közel és távol!
Ezt mondja az Úr: Meggyógyítom őt! (Ézs 57,19)*

Amikor meghallom a „Szólj, boldog hálaének” kezdetű énekünk gyönyörű Sibelius-dallamát, azonnal elvarázsolva érzem magam. Ott állok Finnországban egy tó partján, nézem a vizet, a fákat, érzem a valószerűtlenül tiszta levegőt. Elfelejttem egy kicsit, honnét jöttem, ki vagyok, mit tettem eddig, milyen frusztrációkkal küszködöm.

Vele vagyok, hiszen ott láthatóan nincs más, csak a hullámok csapdossák a fövenyt a lábaim előtt. Vele vagyok, és boldog vagyok. Valami megmagyarázhatatlan békesség önt el, olyan, amelyet csak nagyon ritkán él át az ember, amikor Isten megjelenik az életében. Ez az ő ideje, nem az enyém, az ő mozgástere, nem az enyém, az ő tava, fövénye, fája, hullámai... És én ebben jelen lehetek. Ilyenkor kevés a szó, a gondolat, az elhatározás, az emberi akarat. Az a legtöbb, hogy jelen vagyok, jelen lehetek. Ebben a „pillanatban” nem a terveim vezetnek, nem a tapasztalataim rakják le az utam mérföldköveit – ez eszembe sem jut –, hanem ő vezet. Vezet azzal a szeretetteljes szóval, amellyel elhívott, amellyel engedi, hogy szószékre álljak, betegágy mellett vagy gyerekek között beszélhessek róla. Mennyi mindent elvégezhettem ebben a munkaévben is! Visszanézve látom, milyen hűségesen állt mellettem.

„Szólj, boldog hálaének, és áldd a Teremtőt,

Hű Urát földnek, égnek, az örök jótévőt!

Ő mindeneknek gondját mint Atya veszi föl,

S vezérli útját, sorsát szeretettel a mennyekből.”

A hálaének éneklése olyan lelkiállapotot feltételez, amelyben az ember nagyon mélyen átéli az élő Úr jelenlétét. Nem azt a feszültséget, amelyet a szent és a profán találkozása kelt az emberben, amikor le sem tudja venni a szemét Istentől, és közben önmaga alkalmatlanságán kesereg. Arra gondolok, amikor az Úr jelenléte boldogító megnyugvást, békességet, gyógyulást jelent. Kempis Tamás írja a *Krisztus követésében*: „Csak az tudja megtagadni önmagát, aki soha nem veszíti el vágját önmaga mind mélyebb megismerésére.” Amikor nincs lezárás, megállás, megcsontosodás, hanem földi vándorutunkat mint folyamatot látjuk magunk előtt, életünk eseményeit, időszakait pedig mint e folyamat alkotóelemeit. A folyamat mozgást jelent, állandó

befogadókészséget, kíváncsiságot, továbbadni vágyást. Aki már átélte, hogy egy hittanos gyermek kérdése teljesen új nézőpontot jelentett önmaga számára is, ismeri ennek a nyitottságnak az áldásait. Hiszen erre hívtunk el: hogy Krisztus-követő életünkben, küldetésünkben járva időnként odalépünk valaki mellé, vagy elfogadjuk, hogy néha mellénk lép oda valaki. Nem szabad megijednünk attól, hogy egyre mélyebbre jutunk el önmagunk megismerésében, hiszen csak így tudunk megalapozottan, szabadságunk teljes tudatában Urunkra tekinteni. Ez a kapcsolat önmagában hordozza a békességet, megnyugvást, amiben hihetetlen energia, dinamizmus, kitartás feszül.

„Ő altat el hullámot, ad jó vagy zord időt,

Úz fagyot, téli álmod, kizsendül rá a föld.

Ha szívünk néki enged, boldogságra vezet.

Ki méri meg mélységed, te örök, égi szeretet?”

A munkaév végén, végignézve az elvégzett számtalan feladaton, szembekerülünk önmagunkkal. Mennyi mindent elterveztünk, hányszor éreztük, hogy fontos a jelenlétünk a közösségünkben! Sokszor átéltük, „pótolhatatlanok” vagyunk. Azután azonnal eszünkbe jutnak a súlyos emlékek is. Milyen nehezen kopogtunk be ahhoz a gyászoló családdhoz, vagy nem tudtuk elmagyarázni annak a kicsinek, hogy apa miért fog elköltözni otthonról. Hányszor izadtunk meg vállalkozókkal tárgyalva, és mennyiszor éreztük, sőt tudtuk, hogy alkalmatlanok vagyunk erre a szolgálatra. Ilyenek vagyunk: örülünk és szomorkodunk, tervezgetünk, sikerrel járunk vagy belebukunk. Mélyről fakad fel az emberben a hálaének, olyan mélységből, ahol az önmegtagadás valóban megtörténhet, ahol értelmet nyer életünk, küldetésünk.

Ott állunk a csend, a nyugalom és a békesség tavának partján, a hullámok csapdossák lábunk előtt a fövenyt, és átéljük: gyógyító hely ez, megerősítő közeg, hiszen a hálaének összekapcsol Jézussal úgy, hogy átéljük, közös az utunk.

„Sok ajándékokért száánk most hálát zeng neked.

Te áldottad meg munkánk, adsz napi kenyeret.

Segíts törődni mással, add, hogy neked éljünk,

És téged szívvel-szájjal szüntelen áldjunk, dicsérjünk!”

VARGA GYÖNGYI

A bizalom éneke*

A 23. zsoltár mint a pasztoráció paradigmája

A BIZALOM ALAPHANGJÁN

A zsoltárok imádkozói – egykor és most – reménykedő és Istenre nyitott emberek. A reménység bizalomból születik, ebben a bizalomban pedig az ember valami megmaradóra, elpusztíthatatlanra, a mindennapok erőforrására és távlatára talál. Az Ószövetség népe számára a bizalom (בטח) a szövetségi hűség alapállása, az egyetlen hiteles viszonyulás Istenhez, a velük járó szabadító Úrhoz. Az imádkozók az ő kegyelmét várják, kérik. Szavaikban – amint azokat az emlékezet megőrizte – a mélységesen emberivel szembesülünk. A könyörgéstől a panaszon, vívódáson át az Istenre nyitott közösség és az egyes ember a bizalom útján eljut a hála és az öröm felszabadító átéléséig is. A Zsoltárok könyvének tudatosan szerkesztett kompozíciójában minden az istencséret felé vezet.¹

A zsoltárok a maguk szín- és formagazdagságában az egyes ember és a közösség Isten előtti megállását, Isten színe előtti életét hozzák elének. Gerhard von Rad ószövetségi teológiájának első kötetében úgy ír a Zsoltárok könyvéről, mint amely Izráel válasza Isten tetteire.² (A Zsoltárok könyvével foglalkozó fejezet címe: Izrael Jahve színe előtt.) Ugyanitt von Rad azt is megjegyzi, hogy Isten párbeszédre választotta ki népét, ennek a dialógusnak pedig alapvető jellemzője, hogy Izráel kér, kérdez, könyörög, kiált, reflektál, hálát ad és magasztalja Istenét.

Luther a Zsoltárok könyvéhez 1528-ban írt második előszavában a következőképpen fogalmaz: „Magam azonban úgy találok, hogy nincs e földön gyönyörűségesebb

példázatgyűjtemény és legendárium a Zsoltárok könyvé-nél. (...) Míg a többi könyvek a szentek cselekedeteivel vannak teli, ám szavaikból igen keveset említenek, ez nem csupán a szentek cselekedeteit jelenti meg, de szavaikat is, amelyekkel Istenhez szóltak. Hozzá könyörögtek és beszélnek és könyörögnek ma is, mindezekért a legendák és példázatok, ha a Zsoltárok könyvével összevetjük, szó-talan szenteket mutatnak, míg a zsoltárok igaz, bátor és eleven szentekről szólnak. (...) (A Zsoltárok könyve) szívük és lelkük drága kincseit is megmutatja, azaz szavaik és cselekedeteik forrását, szívüket és gondolatukat, hogy láthassuk, miként tartották magukat minden dolgukban, veszedelemben és szükségben.”³

A Zsoltárok könyve „beszélő elevensége”, aktuális üzenete és a benne tükröződő hétköznapi emberség miatt különösen alkalmas arra, hogy lelkigondozói beszélgetéseinkben társunkká szegődjön és segítőknek legyen. Ebben a tanulmányban a 23. zsoltár példáján szeretném megmutatni, mennyi érzékenység, találékonyság, önmegismerésre sarkalló bölcsesség és mindenekelőtt hitben erősítő útmutatás rejlik a zsoltárimákban, és milyen konkrét segítséget kaphatunk általuk lelkipásztori munkánkhoz. Azért is esett erre a zsoltárra a választásom, mert a pasztoráció alapkoncepcióját már első mondatában hordozza: *Az Úr az én pásztorom*. Mielőtt azonban erre rátérnék, először a zsoltár teológiai üzenetével foglalkozom.

A ZSOLTÁR ÉS AZ EXEGÉZIS

Mielőtt belefognánk ennek a témának a tárgyalásába, természetesen adódik a kérdés: ha a zsoltárokat imádságnak fogjuk fel, ami személyes beszélgetést jelent Istennel, helyénvaló-e egyáltalán, illetve mennyiben jogos exegetikai vizsgálódás tárgyává tenni azokat? Ezen a ponton a bibliakritika hívei és a kritika kritikái minden bizonnyal egymásnak ellentmondó nézeteket fogalmaznak meg.

* A tanulmány második részét következő számunkban közöljük.

¹ Az öt könyv mindegyikének záradéka egy-egy doxológia: 41,14; 72,19; 89,53; 106,48 és 150,6. A zsoltárgyűjtemény szerkesztési koncepciója a könyörgéstől JHVH magasztalásáig egy nagy ívet rajzol meg. Míg a Zsoltárok könyvének első felében túlnyomórészt könyörgéseket találunk, addig a második egységben, a könyv vége felé haladva egyre inkább a magasztalások dominálnak. A záró-hallel (146–150) vezérgondolata a „halleluja”; az öt zsoltár elején és végén összesen tízszer szerepel az istencséretra való felszólítás. Érdekes megfigyelnünk, hogy a 150. zsoltár 12 versében ez a 10 halleluja visszhangzik, kiegészülve a kezdő és záró versekkel.

² Rad, G. von: *Az Ószövetség teológiája*. 1. Osiris, Budapest, 2000. 281. kk.

³ Luther Márton: *Előszók a Szentírás könyveihez*. Magyarországi Luther Szövetség, 1995. 51. k. /Magyar Luther Könyvek 2./

Anélkül, hogy belemennénk e régi vitába, szükségesnek tartom megjegyezni, hogy egy bibliai szöveg régi-új üzenetének megértéséhez, aktualitásának kibontásához nem elég csupán hitbeli intuíciónkra hallgatni és sablonszerű teológiai válaszokkal megelégedni. A zsoltárok mindegyikének háttérben konkrét élethelyzetek, történeti, szociológiai folyamatok, társadalmi szokások, világképek, illetve teológiai megfontolások, koncepciók állnak. E háttérismeretek – persze amennyiben a rekonstrukciós törekvések sikerrel járnak – hozzásegítenek minket a zsoltár üzenetének mélyebb megértéséhez és érzékenyebb, pontosabb megfogalmazásához. Mindemellett abból, ahogyan egykor eleink imádkoztak, személyes lelkiségünk számára is gazdag tapasztalatokat, impulzusokat kaphatunk.

A Tóra mintájára a „Magasztalások” (תהלים) öt könyvre tagolódik, az első könyv (Zsolt 2–41) Dávid-zsoltárok gyűjteménye. Néhány kivételtől eltekintve ezek individuális zsoltárok. A 23. zsoltárban egy imádkozó ember vall istenkapcsolatáról személyes tapasztalatai alapján.

E zsoltár exegetikai vizsgálatánál egyértelműen kiderül, hogy nem sorolható be a klasszikus zsoltárműfajok közé, amelyeket H. Gunkel és Begrich formakritikai vizsgálata során meghatározott.⁴ C. Westermann és G. Fohrer⁵ egyaránt bizalom-zsoltárnak nevezte el, hiszen ebben az imádságban egy megpróbált ember hitvallásával, Istenbe vetett bizalmának megfogalmazásával találkozunk. A hat versben, amint az a kanonikus szövegben ma előttünk áll, ez a vallomás szólal meg a gazdag képi világ révén.

A zsoltár szimbólumai – pásztor, zöld mező, nyugalom vizei, út, halál völgye, vessző és bot, asztal, olaj, pohár, valamint Isten háza – egytől egyig az ószövetségi irodalom és teológia ismert és jellegzetes képei. Ezek a jelképek teszik költőivé, intenzitásában kiegyenlítetté és egyben plasztikussá a zsoltár mondanivalóját.

A zsoltár első egységében az 1. versben megfogalmazott hitvallás kibontása történik: az Úr mint pásztor gondoskodik az emberről (1–2. v.) és vezeti őt (3. v.). Mindig ez a két feladata van a nyáj őrzőjének. A zsoltár közepe a 4. vers, ebben az imádkozó annak a bizonyosságának ad hangot, hogy Isten jelenléte védelem a félelem, a nyomorúság idején, ő az, aki minden veszélytől megóvjá az embert.

Az 5. verstől új téma jelentkezik. Istenről úgy beszél itt a zsoltáros, mint aki vendégül látja az embert, a szöveg ennek az ünnepnek az örömét írja le. A terített asztal, az olaj és a teli pohár mind az ünnep kellékei.⁶ Az 5. vers a híd szerepét tölti be; a pásztormotívum és a másik kép: a vendéglátó-motívum között az „ellenség” említésével teremti meg a kapcsolatot. A zsoltár két témaköre szorosan összefonódik egymással. Ez abból is látszik, hogy 6a az

első négy versre utal vissza: Isten jósága és hűsége követi, kíséri az imádkozót, úgy, mint a bárányt a pásztor gondoskodása. 6b ugyanakkor az 5. versre rímel, itt a házmotívum lehet a kapcsolópont.

Az imádság üzenetéhez választott két kép közül az első (1–4. v.) dinamikus, míg a második (5–6. v.) inkább statikus. Az utolsó vers mint a zsoltár summája mindkettőre reflektál: összefogja a mozgás (terelgetés, vándorlás) és a helyben maradás (vendégség, Úr háza) gondolatát. Az is megfigyelhető, hogy a 6. vers mindkét tagmondatának végén a zsoltáros „egész életére” történik utalás: ez minden bizonnyal annak a meggyőződésének és hitvallásának nyomatékosítása, hogy Isten jelenléte állandóan átélhető valóság. A zsoltárt lényegében keretbe foglalja két krédó: az utolsó vers az első mondat hitvalló megerősítése.

A pásztor-nyáj motívum viszonylag gyakran jelenik meg a Zsoltárok könyvében, ezzel együtt az egész Ószövetségben is. A vendéglátó gazda képe viszont meglehetősen ritka. Ez utóbbi motívumot az Újszövetség bontja ki igazán; főként az utolsó vacsora témájában, az ötezer, illetve négyezer ember megvendéglésének történetében és Jézus példázataiban találkozunk vele (lásd például Mt 22,1kk; Lk 14,15kk; Lk 15,11kk).

A 2. és 3. vers JHVH-ról egyes szám 3. személyben beszél. A 4. és 5. vers közvetlenebb hangvételt mutat, a zsoltáros egyes szám 2. személyben szólítja meg Istent. Így a zsoltár végén az imádságforma érvényesül.

A maszoréta szöveghagyomány ép, a zsoltár értelmezésénél csupán a 6. versben szereplő וְשֹׁבֵרֵי szó esetében találkozunk helytelen punktációval. A maszoréta szövegben a „visszatérni” (שׁוּב) kifejezés szerepel, ezzel szemben a kutatók többségének véleménye szerint a LXX értelmezése a helytálló, amely a „lakni” (יָשַׁב) igét veszi alapul. E vélemény helyességét Zsolt 27,4 is megalapozza, ahol szintén az Úr házában való lakozásról van szó.⁷

A szöveg kulcsszavainál érdemes még elidőznünk. Az első vers második felében, a hitvallás indoklásaként a nyáj pásztorolásának leírása következik. A zsoltáros két-szavas hitvallásához egy hasonlóan rövid ténymegállapítást kapcsol: nem szenvedek hiányt, nem szűkölködöm. A héber ige (חָסַר) a pásztormetaforával is jól összecseng, azonban általános és hétköznapi emberi tapasztalatot ír le. A zöld mező, legelő és a nyugalom vizei a következő versben szorosabban kötődnek a pásztortematikához.⁸

⁷ H. Spieckermann szerint a maszoréta szövegforma abból a félreértésből ered, hogy a zsoltáros azt, aki Isten vezetését tapasztalja meg vándorútján, zárandóknak tekinti és visszavezeti a templomba. Lásd Spieckermann, H.: *Heilsgegenwart. Eine Theologie der Psalmen*. Göttingen, 1989. 263. o.

⁸ Spieckermann a 2. vers kapcsán megjegyzi, hogy a נַחַל legelő jelentése mellett lakóhelyet is jelölhet. Ebből következtet arra, hogy a zsoltár háttérben a jeruzsálemi templomteológia állhat. A nyugalom vizei (בְּיַם נְחֹרֵי) véleménye szerint szintén a templomhoz visznek közelebb, ugyanis a késői, fogság utáni templomteológia szerint Isten szentélyében a káosz vizei (ősáradat) fölött trónol, mintegy megnyugtatta a mélység vizeit. (Spieckermann, 1989. 268. k.)

⁴ Gunkel, H. – Begrich, J.: *Einleitung in die Psalmen*. Göttingen, 1933.

⁵ Westermann, C.: *Ausgewählte Psalmen*. Göttingen, 1984. Fohrer, G.: *Psalmen*. Berlin – New York, 1993.

⁶ Lásd Sylva, D. D.: The Changing of Images in Ps 23,5.6. *ZAW* 77, 1980, 111–116. o.

Ehhez a 3. versben még a felüdítés gondolata is kapcsolódik, bár itt már spirituális, teológiai tartalommal telik meg. Ez az irányultság a továbbiakban is megmarad: az igaz ösvény (מעגלי צדק), Isten nevének (למען שמו) említése, valamint a „halál árnyékának völgye”: נַיִ צְלִמּוֹת egyaránt teológiai szakkifejezéseknek mondhatók. Ez utóbbi az ellenséges hatalmakat, a gonosz világot jeleníti meg képi formában: a „halál árnyéka” azt a fenyegető valóságot jelöli, amely minden pillanatban leselkedik az emberre földi vándorlása idején.⁹

A zsoltárban nagy hangsúlyt kap Isten nevének gondolata. A név védelem, „védjegy”; Zsolt 2,20-ban ezt olvassuk: *Legyen oltalmad Jákób Istenének neve!* A Név szakrális karakterű valóság, nem csodálkozhatunk hát, ha 23,3b-ben a zsoltáros számára az „igaz úton” vándorlás minőségi garanciája. Az igaz ösvényen járó ember természetesen nem áltathatja azzal magát, hogy mentes lehet minden próbától, nehézségtől, de számára egyértelmű bizonyosság Isten jelenléte és az a tudat, hogy a félelem legyőzhető.

A zsoltár lényegét, esszenciáját a „velem vagy” (עמדי אהיה) ¹⁰ bizonyossága fejezi ki. Ahogyan a 4. vers végén megjelenik, láthatóan az előző versekben leírt tapasztalatok összegzéséül, illetve indoklásául szolgál.

A záró mondat egy meglehetősen furcsa szókapcsolatban újra a pásztortémához közelít. Vesszőről (שבטה) és botról, illetve támaszról (משענת) beszél a zsoltáros, amelyek a pásztor munkaeszközei. Az első fogalom fémmel bevont vagy szegecselt husángot, bunkót jelent eredetileg, amely a vadállatok, rablók elijesztéséül szolgált. A másik szó a „klasszikus” pásztorbot, amely a vándorlás során támaszul szolgál a pásztornak, magasba emelve pedig utat mutathatott vele a nyájnak. Ez utóbbi kifejezés „oltalom” jelentéssel is előfordul a héber nyelvben.

A két fogalomhoz kapcsolódó vigasztalás (נחם) gondolata paradoxnak hat: érdekes, hogy a szöveg szerint nem a pásztor vigasztal, hanem vesszője és botja, amelyekkel irányítja és segíti a nyáj vándorlását. A vers teológiai mondanivalóját tekintve azonban egyértelmű a különös szókapcsolattal kifejezett jelentéstartalom: a vezető és gondoskodó pásztor jelenléte mindig vigasztalás, különösen is a fenyegetettség egzisztenciális tapasztalata közepette.

Ezt a gondolatot viszi tovább a 6. vers. *Jóságod és kegyelmed kísér:* Isten gondoskodásának és üdvösségét

⁹ Érdekes, hogy az Ószövetség világában a hegy az, ami Isten jelenlétével összekapcsolódik mint kinyilatkoztatásának helyszíne, JHVH dicsőségének lakhelye. A zsoltáros szerint a segítség is a hegy felől érkezik az ember számára (Zsolt 121,1). A völgy többnyire negatív konnotációkkal jelenik meg, gondoljunk csak Ez 37-re. A völgybe nem süt be a nap, ez az árnyékok birodalma: így kézenfekvő ennek a szónak a halál gondolatával való összekapcsolása. A נַיִ צְלִמּוֹת kifejezés sötétséget, homályt is jelent, a szóban magában a halál (מוֹת) fogalmával találkozunk.

¹⁰ A bízalom kulcsmondata sok helyen előfordul az Ószövetségben, lásd például: 1Móz 26,3,24; 28,15; 31,3; 5Móz 31,6k. Természetesen Ézs 7,14 Immanuel-témája is ide kapcsolható.

munkáló jelenlétének két alapszava ez. Az Ószövetségben gyakran találkozunk velük, főleg a késői templomtradíció szóhasználatában. A hozzájuk kapcsolódó ige (רדף) alapjelentése szerint követést, üldözést jelent; ezzel a kifejezéssel a zsoltáros minden bizonnyal a 4. versben megjelenő fenyegetésre, illetve az 5. versben említett ellenségre utalhat. Az ellenség üldözésének ellenpólusaként itt most Isten „üldözi” szeretetével az embert!

Az „Úr házának” említése a zsoltár végén alapvetően két irányba vezethet bennünket exegetikai megfontolásainkban. Egyrészt érthetjük konkrétan a jeruzsálemi templomra; ez teológiailag kézenfekvőnek tűnik. K. Seybold szerint Zsolt 23–29 közös ismertetőjegye, hogy egy-egy motívumuk, képük köthető a templomhoz.¹¹ A 23. zsoltár esetében nyilvánvalóan ez az „Úr háza” gondolata. Ennek értelmében a zsoltáros minden bizonnyal a kultuszhoz közel álló személy, például lévita lehet. A másik exegetikai álláspont szerint a szövegből magából nem derül ki egyértelműen, hogy itt a zsoltáros valóban a templomra gondolt, és a zsoltár egészében sincs több támpontunk erre nézve.¹² Ilyen módon az „Isten háza” általános értelemben JHVH jelenlétét jelenti.

Végül röviden utalnunk kell még az imádságnak a 22. zsoltárral való kapcsolatára. Nem véletlen, hogy a 23. zsoltár szűk kontextusában e teológiailag nagy jelentőségű imádságot találjuk. D. Miller arra hívja fel a figyelmet, hogy több teológiai téma is összefűzi a két zsoltárt, mindegyiket az ellenségmotívum, a megpróbáltatás gondolata, és nem utolsósorban a bizalomé, amely a 22. zsoltár végén már a hálaadás és a dicséret hangjával cseng egybe.¹³ A jó pásztor zsoltára lényegében egyfajta teológiai válasz, reflexió az elhagyott és vívódó ember imádságára.

MEGKÖZELÍTÉSEK

A következőkben a 23. zsoltár értelmezésének, magyarázatának néhány „klasszikus” útját mutatom be, és ezek nyomán összefoglalom a legfontosabb exegetikai megfontolásokat.

Illő vizsgálódásunkat reformátorunknál kezdeni. Luther a 23. zsoltárt az egyik legszebb hálaadó éneknek tekinti. 1530-ban írt zsoltármagyarázatában úgy fogalmaz, hogy az imádkozó ember számára nagy ígéret található benne az ideig való és a lelki javak tekintetében egyaránt. A reformátor teológiai gondolkodásában fontos szerepet játszó megkülönböztetés: a világi és lelki kormányzás gondolatát

¹¹ Seybold, K.: *Psalmen. HAT 15*, Tübingen, 1996. 5. o. Seybold a maszoreta hagyományt alapul véve a zsoltár utolsó versénél az Úr házába való visszatérés gondolatát részesíti előnyben. Ezzel a fordítással a zsoltár tökéletesen beleillik a templomtematikába. A zsoltárost pedig mint zárandokot láthatjuk, akinek minden vágya, hogy mindig visszatérhessen Isten templomába.

¹² Meggyőző módon érvel tanulmányában D. D. Sylva (lásd 6. jegyz.).

¹³ Miller, P. D.: *Interpreting the Psalms*. Philadelphia, 1986. 118. o.

fedezi fel ebben a meghitt hangvételi zsoltárban. Isten vezetése és gondviselése az ember földi élete számára: étel, ital, pihenés; a lelki kormányzás pedig az imádkozó lelkének felüdítése és az igaz úton vezetés.¹⁴ A zsoltáros számára a legfontosabb tény Isten jelenléte, minden hitbeli tapasztalata ebből indul ki. Luther az egész zsoltárt az ige teológiája felől közelíti meg. Amikor arról olvasunk: „te velem vagy”, ez a hitvallás Isten kijelentett ígéjére vonatkozik. A zöldellő rét az evangélium, a vessző Isten minket vezető szava, a bot pedig az az ige, amelyre támaszkodhatunk. Hasonlóképpen allegorikusan magyarázza Luther a terített asztal, az olajjal való megkenés és a túlcorduló pohár képét is.¹⁵ A zsoltár krisztologikus értelmezése Luther számára magától értetődő. Így a zsoltár képeit a jó pásztor, a messiás mint felkent, valamint az úrvacsora evangéliumi üzenetével kapcsolja össze.¹⁶ Luther e zsoltármagyarázata is alátámasztja azt a véleményét, amelyet a Psalteriumhoz írt előszójában így fogalmaz meg: „A Zsoltárok könyve valódi iskola, mivel a hitet és az Isten iránti jó lelkiismeretet tanítja, gyakorolja és erősíti.”¹⁷

Több exegeta a zsoltár magyarázata kapcsán aláhúzza annak idillikus, bukolikus jellegét. Lírikus-romantikus jellegénél fogva rokonságot vélnek felfedezni az eklogák, a pásztorköltészet világával.¹⁸ A személyes hangvételi imádság egésze nyugodtságot, lelki békét tükröz, vagyis kiegyensúlyozott érzelmi állapotot mutat, amelyet a választott képek is illusztrálnak. A magam részéről nem látom ilyen rózsásnak a zsoltáros helyzetét: a textusból egyértelműen kiderül, hogy ellenségei vannak, ezzel együtt sok nehéz emléke és élménye, amelyek nem az idill hangulatához, inkább a mindenkori realitáshoz hoznak közel minket. A 23. zsoltár szerzője megpróbált imádkozó ember, akinek belső lelki békéje megküzdött, szenvedések tapasztalataiban érlelődött istenbízalomból fakad.

A 23. zsoltár exegetikai vizsgálatánál a kutatók alapkérdése újra és újra a következő: egységes-e a zsoltár a szimbólumvilágát tekintve? Nyilvánvalóan látszik ugyanis a 4. és 5. vers közötti törés: a pásztor-nyáj motívum után az 5. versben új kép jelenik meg, a házigazdáé. Való-

¹⁴ Luther zsoltárkommentárjaiból szemelvények formájában jó áttekinthetést találunk itt: Mühlhaupt, E. (Hrsg.): *D. Martin Luthers Psalmen-Auslegung*. 1. *Psalmen 1–25*. Göttingen, 1959.

¹⁵ Ezek a szimbólumok Isten szeretetének jelenlétére utalnak, amely az igében van a legközelebb az emberhez. Uo., 316. o.: „Nicht sichtbar und greifbar, aber Wortbar.”

¹⁶ Ezzel kapcsolatban hadd jegyezzek meg mindössze annyit, hogy Luther ószövetségi írásmagyarázati elve („Was Christum treibet”) alkalmas ugyan arra, hogy a két szövetség egymással való szoros kapcsolatát kimutassa és teológiailag értelmezze, viszont nem alkalmas arra, hogy a szöveg eredeti kontextusát, hátterét vizsgálja és komolyan vegye.

¹⁷ Luther 1995, 55. o.

¹⁸ Hadd ragadjak ki csupán egy példát a sok közül: Kittel, R.: *Die Psalmen*. 1914. 96. o. A zsoltár Kittel véleménye szerint: „ein schönes Lied von hoher Anmut und eigenartiger Feinheit der Empfindung”, amelyre jellemzők: „Bilder von idyllischer Lieblichkeit”. Vö. továbbá: Schmidt, H.: *Die Psalmen*. *HAT* 15. 1934. 40. o. Weiser, A.: *Die Psalmen*. *ATD* 14/15. 1955. 144. o.

ban két képre bontható, vagy inkább arról van szó, hogy az 5–6. versben a zsoltár már nem képben beszél, hanem a „realitást” mutatja meg és írja le?

L. Köhler tanulmányában¹⁹ annak a véleményének adott hangot, hogy a 23. zsoltár egyetlen vezérmotívuma és alap gondolata a pásztortematika, vagyis az imádkozó a pásztorként cselekvő Istenről beszél. A zsoltár első versét időhatározói mondatként értelmezi, amely így az egész imádság mottójává és esszenciájává válik: „Solange Jhwh mein Hirte ist, leide ich keinen Mangel.” (Amíg az Úr az én pásztorom, nem szenvedek hiányt.) Köhler azt vallja, hogy a zsoltár a legelőváltás (*Transhumanz*) háttéréből válik értelmezhetővé. Így a vándorlás egyes állomásai és tapasztalatai jelennek meg az imádságban: legelő, forrás, veszélyekkel teli út. E megközelítésével azonban azzal kellett szembesülnie, hogy a zsoltár szóhasználata nem illik bele az általa egységesnek gondolt tematikába. Csak az az út marad számára, hogy a szövegen módosítson.²⁰ Köhlernek ez az exegetikai „eljárása” nem tekinthető korrektnek, mivel a koncepciót csak úgy tarthatja fenn a szerző, ha a szöveg megbízhatatlanságára épít. Ugyanakkor azzal a ténnyel sem számol, hogy az imádkozó nem csupán egy individuum, hanem Izrael közösségének tagja, aki Isten segítségét, jóságát és kegyelmét tapasztalja. Az egyén és a közösség a zsoltárok tekintetében szinte minden esetben összetartozik.

Összegezve tehát az előbbi gondolatokat, azt mondhatjuk, hogy a 23. zsoltár tartalmát tekintve két részből épül fel: az első 4 versben a pásztormotívum kap hangsúlyt, a második részben (5–6. vers) egy másik kép: a vendéglátó házigazdáé jelenik meg. (A német kommentárok, tanulmányok gyakran hozzák e két alaptémát szójátékként: *Hirt – Wirt*).²¹ Mindez abban erősíthet meg bennünket, hogy a 23. zsoltár nem tekinthető egyetlen képbe sűrített mondanivaló kifejtésének, sokkal inkább egy gondolat, egy teológiai kijelentés kibontása két módon, kétféle képi nyelv segítségével. Isten mint pásztor és házigazda: az imádkozó számára a biztonság, védettség gondolata kapcsolódik mindkettőhöz. Isten jelenléte azt jelenti: minden félelem legyőzetik, és megszületik a bizonyosság: Isten az emberrel van.

¹⁹ Köhler, L.: *Psalm 23*. *ZAW* 68, 1956. 227–234. o.

²⁰ Így többek között Köhler sajátos fordításában a vessző és a bot „vígasztalás” helyett inkább bátorságot ad; az olajjal való megkenés témájánál a sebesülések kezelésére gondol (vö. Ézs 1,7; Lk 10,34), ezzel együtt a csordultig lévő pohár tartalma is olaj. Ahhoz, hogy a pásztorképet következetesen végig tudja vinni, a megterített asztal képénél szövegromlást feltételez, és az asztal (שולחן) szót törre, illetve lándzsára (לח) módosítja a BHS apparátusának megjegyzése nyomán. Mivel „Isten háza”, a templom végképp nem illik bele a pásztortematikába, ezért dittográfiát feltételezve a חַיְתֵּי-et חַיְתֵּי-ra javítja. Így a 6. vers a következő értelmet nyeri: „Az Úr kezében maradok napjaim végezetéig.”

²¹ Lásd például Gunkel, H.: *Die Psalmen*. *HK* II,2. 1968 (5. Aufl.). 98. k. Kittel, R.: *Die Psalmen*. *KAT* 13. 1929 (5–6. Aufl.). 90–93. o. Robschheit, Hellmuth: *Psalm 23 – das Bild einer Transhumanz?* In: *In Disciplina Domini. Thüringer Kirchliche Studien*. 1. Berlin, 1963.

S. Mowinckel *Psalmenstudien* című munkájában²² a zsol-tár háttérül egy áldozati ünnepet feltételez, amely a temp-lomhoz kötődik; ezt a véleményét az 5. versre alapozza. Ezt a megközelítést veszi át többek között Seybold és Mittmann is.²³ A zsol-táros mint a kultusz egyik résztvevője az áldoza-ti lakomán Isten vendégeként tapasztalja meg JHVH szerető gondoskodását. Ennek a véleménynek a képviselői a zsol-tár műfaját hálaénekként határozták meg, nem bizalom-zsol-tárként. A 6. verset fogadalomként értelmezik, itt a maszo-réta szövegre alapozva a visszatérés momentumát emelik ki; így a zsol-táros óhaját a következőképpen fogalmazzák meg: „visszatérek (újra és újra) az Úr házába életem végéig”. E megközelítés kapcsán már korábban megjegyeztem, hogy a LXX szöveg hagyománya megbízhatóbbnak látszik.

23,5-ben az ünnep képe és ezzel együtt a zsol-táros meg-vendéglése teljesen az ókori keleti vendéglátás elemeire épít, amely feltehetően a királyi udvarok tradícióiban gyöke-rezik. A bőséges étel és ital felszolgálása és az olajjal való megkenés szokása egyaránt a vendég megtisztelő fogadattá-sához, méltó megbecsüléséhez tartozik. A zsol-táros Isten szerető gondoskodását, figyelmességét a vendégszeretetnek ehhez a világi, teljesen emberközeli képéhez hasonlítja.

EXKURZUS: AZ ÓSZÖVETSÉG ÉS A PÁSZTORMETAFORA

Az ókori Kelet uralkodóképehez szorosan kapcsolódott a pásztortematika; sumér, asszír és egyiptomi források gyakran említik, hogy az uralkodó népe pásztoraként fele-lősséggel bír alattvalói életéért és boldogulásáért.²⁴ A pásztor hatalma, nagysága gondoskodásában és vezető szerepében mutatkozott meg. A pásztor gondolatot mint metaforát és méltóságcímet a nagy ókori kultúrák és birodalmak minden biznnyal vándorló nomád népcsoportok-tól vették át. Ez a metafora és titulus az Ószövetség vilá-gában is meggyökerezett, és a királytéma kapcsán már vi-szonylag korán Izráel JHVH-hitvallásának részévé vált.

Érdekes megfigyelnünk, hogy az Ószövetség nagy alak-jai, Izráel vezető személyiségei pásztorok voltak a szó hét-köznapri értelmében is.²⁵ Izráel számára lassanként tuda-

tosult tehát, hogy emberi vezetőin túl, illetve azok felett van igazi Pásztor. Zsolt 80,2-ben Izráel imádságát így ol-vassuk: *Figyelj ránk, Izráel pásztora, aki úgy terelgeted Jó-zsefet, mint egy nyájat.* A pásztormetafora természetesen Izráel önmeghatározására is hatással volt. Zsolt 79,13-ban ez a hitvallás áll előttünk: *Mi pedig, a te néped, lege-lődnék nyájja, örökké magasztalunk téged.* Ugyanezt a gondolatot találjuk a következő textusoknál is: 100,3; 95,7; 74,1.

A pásztor-nyáj motívum a prófétai könyvekben is meg-jelenik: Jer 31,10-ben, Mik 2,12-ben, Ézs 40,10k-ben és a legmarkánsabban Ez 34-ben. Ez utóbbi szöveg kétséget kizáróan a téma „kompendiuma”. A fejezet első 10 versé-ben Izráel hűtlen pásztorairól esik szó, majd a 11. verstől a jó Pásztor uralkodásának ígérete fogalmazódik meg. A fejezet második egysége éles kontrasztban áll az elsővel.²⁶ Ez 34-ben a következő gondolatok csengenek össze a 23. zsol-tárral: a pásztor gondviselő (12. v.); jó legelőn legelte-ti nyáját (13–14. v.); a juhoknak jó tanyájuk lesz, ahol he-verésznek (14. v.); a pásztor pihenőhelyet keres nekik (15. v.); a pásztor velük van (30. v.). Külön ki kell emelnünk a szövegből a 28–29. verseket, amelyek tartalmukban szin-te megfeleltethetők a 23. zsol-tár alapgondolatainak. A ve-szélyhelyzetek: félelem a zsákmánnyá válástól, az éhezés, az ellenség gyalázkodásai végleg megszűnnek. Ekkor va-lóban megtudja Izráel, hogy Isten az Úr.

Izráel mint közösség számára evidens a pásztormeta-fora teológiai mondanivalója. Mint JHVH legelőjének nyája, önmeghatározását a közösségben megélt tapasztalatok, a szabadulás, a gondoskodás és vezetés átélt és elbeszélte élményei formálták. Különös azonban, hogy a személyes kegyesség, tehát az individuum síkján a pász-tortéma kibontása és JHVH-val való összekapcsolása ilyen egyértelműen csak a 23. zsol-tárban jelenik meg.²⁷ Nyil-vánvalóan új dimenziót jelentett ez akkor; tudjuk ugyan-is, hogy a súlypont eltolódása a közösségről az egyes ember istenkapcsolatára az Ószövetség későbbi korszá-kára jellemző. Így az is nyilvánvaló, hogy a 23. zsol-tár végső szövegét tekintve késői, mindenképpen fogsági, fogság utáni keletkezésű szöveg. A templom- és király-teológia mint késői teológiai gondolatok a pásztormotí-vummal összekapcsolódva sajátos teológiai kijelentést alkotnak. Ha Zsolt 23,1-hez (יהוה רעי) közeli párhuzamot akarunk keresni, azt minden biznnyal a következő kijelentésben találjuk: „az Úr a király”, illetve „uralkodik az Úr” (יהוה מלך).²⁸

²² Mowinckel, S.: *Psalmenstudien* 1. Kristiania, 1924. 126, 131. o.

²³ Seybold, K.: *Die Psalmen*. Tübingen, 1996. 101. o. Mittmann, S.: *Aufbau und Einheit des Danklieds Psalm 23. ZThK 77*, 1980. 2. o.

²⁴ A témának jelentős irodalma van, amelyre itt most nem térhetek ki részletesen. Bőséges összefoglalását találjuk a pásztor-motívummal fog-lalkozó irodalomnak többek között Sogginnál (Soggin, J. A.: *Art. רעה. THAT II*, 1976. 791. k.), továbbá lásd Mittmann, S.: *Aufbau und Einheit des Danklieds Psalm 23. ZThK 77*, 1980. 7. k., 11. o.

²⁵ Ábrahám, Izsák és Jákób, amint azt az Izráel kezdeteit elbeszélő ha-gyományban olvassuk, többé-kevésbé ezzel keresték kenyerüket. Jákób Lábán házában két évtizedig pásztorkodott. Nem is csodálkozhatunk hát, ha 1Móz 48,15k-ben Jákób József fiainak megáldásánál Istenre mint pásztorára hivatkozik: *Isten pásztorom, mióta csak vagyok, mind a mai napig.* Mielőtt Mózes Izráel pásztora lett, apósánál, Midján földjén őrizte a nyáját. Dávid, a kis pásztorfiú karrierje is hasonló módon indult.

²⁶ Az ember nem boldogul pásztori feladatával; a próféta kemény kriti-kát fogalmaz meg: „Izráel vezetői csak magukat legeltették”. Izráel igazi pásztora JHVH, aki véget vet a hűtlen pásztorok uralkodásának. Az ő uralma szabadságot jelent, a szétszórtságból való hazatérést hoz és bé-kességet munkál.

²⁷ Lásd Spieckermann 1989, 266. o.

²⁸ A következő zsol-tárakban olvassuk ezt a hitvallásformát: Zsolt 93,1; 97,1; 99,1.

Nevelés és oktatás evangélikus szemszögből*

BEVEZETÉS

Vajon elvárható-e, hogy a nevelés és az oktatás evangélikus értelmezése hatással legyen a jelen oktatási feladataiban a keresztény egyházak szerepére, illetve napjaink oktatásának jellegzetes képe? Vajon nem elfogult felekezeti anakronizmus-e a nevelés és az oktatás evangélikus megközelítésével kezdeni, ha az oktatás aktuális feladataival kapcsolatban a keresztény, tehát nem csupán az evangélikus egyház szerepére vagyunk kíváncsiak?

Válaszom természetesen: nem! Hiszen a „nevelés és oktatás evangélikus szemszögből” sosem felekezeti vagy netán kizárólagosan „hitvallásos evangélikus nevelésként és oktatásként” értendő, hanem „az evangélium szerinti, az evangéliumból kiinduló nevelésként és oktatásként”. A lutheránus nézőpont éppen arra szólít fel, hogy a nevelést és az oktatást sose határoljuk el felekezeti ideológiák alapján, ne zárkózzunk be sündisznó módjára, hanem maradjunk nyitottak minden olyan elképzelés előtt, amely az evangéliumnak megfeleltethető. Ilyen módon az evangélikus iskolákat sem elszigetelt, hitvallásos evangélikus iskolákként kellene értelmeznünk, hanem mindössze az evangéliumnak alárendelt iskolákként, amelyekbe különböző vallású diákok járnak.¹

Az evangélium szerinti nevelés és oktatás mentes a felekezeti és ideológiai határvonalaktól, nyitott a vallási, kulturális és pedagógiai sokszínűségre, és csakis Isten elsőrendű pedagógiájához kötődik, mégpedig ahhoz, hogy Isten emberré lett, hogy a tanítókat és a tanítványokat megajándékozza Szentlelkével. Mentis az ideológiai kötöttségektől – a kölcsönös párbeszédben megnyilvánuló ökumenikus, kulturaközi és pluralista nyitottság érdekében. Igen, legfontosabb tulajdonsága, hogy ökumenikus, kulturaközi és pluralista alapokon nyugszik. Úgy vélem, éppen ez az, ami miatt a jelen oktatási kérdéseiben is jól alkalmazható.

Ezt a sejtést, illetve hipotézist igyekszem megindokolni és kifejezni az itt következőkben. Fejtegetéseimet két rész-

re osztom: az első részben azt szeretném kidolgozni, mit értett Luther – ahogy ő nevezte – „evangélikus szabadság mint az evangélium szerinti szabadság” alatt. A második részben azt a kérdést járom körül, vajon változott-e a protestantizmusban ez a fogalom, illetve hogy – megváltozott vagy változatlan formában – lehet-e aktualitása és jelentősége ma is.

MIT ÉRTETT LUTHER „EVANGÉLIKUS NEVELÉS MINT AZ EVANGÉLIUM SZERINTI NEVELÉS” ALATT?

Képzeld magunkat Wittenberg álmos kisvárosába, az 1524-es évbe. Luther ebben az évben írta meg első iskoláirátát *Németország összes városainak polgármestereihez és tanácsosaihoz keresztyén iskolák felállítása és fenntartása végett* címmel,² amelyben hangsúlyozottan az általános iskolakötelezettség bevezetése mellett állt ki, hiszen a keresztényeknek a világi rendben is jó iskolázottságra és képzettségre volt szükségük.

Már az 1520-ban keletkezett *A német keresztyén nemességhez a keresztyénség állapotának megjavítása ügyében* című vitairatában sürgette a Biblia és az evangélium oktatásával foglalkozó elemi iskolák létrehozását: „az egyetemekre is ugyancsak ráférne az üdvös és alapos reformáció... A felső és alsó iskolákban elsősorban a Szentírásnak kellene a legkiválóbb és legközönségesebb olvasmányoknak lenni, és a fiúknál az evangéliumnak. Sőt adná Isten – követelte Luther a nemek tekintetében is szinte forradalmi módon –, vajha minden városkának lenne egy leányiskolája is, ahol a leánykák naponként egy órában az evangéliomot hallgatnák németül, avagy latinul... Hát nem kellene-e minden embernek már kilenc- vagy tízéves korában ismernie az egész evangéliomot, amelyben neve és élete vagyon? Hiszen egy fonóvagy varrónő leányait a maga mesterségére fiatalkorukban tanítja! De most a hatalmas főpapok és püspökök sem ismerik az evangéliomot.”³

* A VELKD 52. lelkesítő kollégiuma előtt 2005. augusztus 29-én, Bückeburgban elhangzott előadás szövege.

¹ Vö. Martin Schreiner nagyívű gondolatmenetével a nevelésről „az evangélikus szabadság szellemében”, amely az evangélikus iskolák történetét részletesen bemutató könyvének végén olvasható: *Im Spielraum der Freiheit. Evangelische Schulen als Lernorte christlicher Verantwortung*. Göttingen, 1996. 378–406. o.; valamint a *Lexikon für Religionspädagogik* szintén általa írt, „Bekanntnissschulen” [felekezeti iskolák] című szócikkében. 1. köt. 143–146. o.

² *An die Ratsherren aller Städte deutschen Landes, dass sie christliche Schulen aufrichten und halten sollen*. Weimarer Ausgabe (WA) 15,27–53. Magyarra ford. Dr. Masznyik Endre. In: *D. Luther Márton egyházszervező iratai*. 4. Sajtó alá rendezte: Dr. Masznyik Endre. Pozsony, 1908. 157–187. o.

³ *An den christlichen Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung* WA 6,404–469. Magyarra ford. Dr. Masznyik Endre. In: *D. Luther Márton egyházszervező iratai*. 2. 23–110. o. Itt: 94., 99. o.

Az 1520 utáni négy évben azonban szinte semmi előrelépés nem történt. A gyerekek mintegy 4%-a járt elemi iskolába, ahol németül beszéltek. A továbbképzést nyújtó latin és a trivium tárgyait oktató középiskolákba, amelyekben latinul kellett beszélni (noha némelyik tanár egyáltalán nem tudott latinul) a fiataloknak csupán csak 2-3%-a járt. Ha tehát Wittenbergben összehívtak volna egy össznémet, minden iskolatípust magában foglaló tanári konferenciát, kevesebb mint 100 fő gyűlt volna össze. Több tanár nem akadt Németországban.

Luthert kétségbe ejtette és mélységesen dühítette ez a tény. Kemény szavakkal és képekkel vádolta ekkor, 1524-ben a nevelés tisztán haszonleső beállítottságát. „Nincs oklatan állat – dörgi Luther –, amely gondját ne viselné fiainak és ne tanítaná arra, ami azoknak szükséges, kivéven a strucot [sic]”, amely „fiai iránt oly kegyetlen, mint ha azok nem is az övéi volnának és tojásait a földre rakja”. Ugyanígy tesznek a szülők is – „ők is... beérik azzal, hogy a tojást megtojták és gyermeket nemzettek, azon felül aztán egyebet nem cselekszenek”.⁴

Ezután megismételte a német nemességhez intézett vitaírataiban leírt gyakorlati reformjavaslatait, például hogy „a fiúk naponként... két órát töltsenek ily iskolákban. Szintúgy a lányoknak is van annyi idejük, hogy naponként egy órát az iskolában tölthessenek”⁵ – nem azért, mert a lányok (már) akkor okosabbak voltak, mint a fiúk, s így egy óra tanulás is elegendő volt számukra, hanem mivel nagyobb szükség volt rájuk otthon, mint a fiúkra.

Luther ez idő tájt az elemi iskolákkal foglalkozott, míg Melancthon a latin és a trivium tárgyait tanító iskolákért emelte fel szavát. Tökéletes munkamegosztás volt.

Hat évvel később, 1530-ban írta meg Luther második terjedelmes iskolairatát *Predigt, dass man Kinder zur Schule halten solle* címmel,⁶ amelyben ismételten követelte az iskolakötelezettséget, mivel 1524 után sem történt érdemleges változás: „Véleményem szerint a hatalom kötelessége is, hogy alattvalói gyermekeit az iskolában tartassa. Hiszen valóban kötelessége a fent említett rendeket megtartania, hogy maradjanak prédikátorok, jogászok, lelkipásztorok, írnokok, orvosok, iskolamesterek és hasonlók, mivel ezeket nem nélkülözhetjük.”⁷ Igazából azonban ez az írás nem tesz hozzá új adatokat az „evangélium szerinti nevelés” megértéséhez. Így tehát a következőkben az 1524-es iratra koncentrálok, és abból dolgozom ki az evangélikus nevelés és oktatás öt jellegzetességét.

⁴ Uo. 4. 163–165. o.

⁵ Uo. 4. 180. o.

⁶ [Prédikáció a gyermekek iskoláztatásának szükségességéről.] WA 30/II,517–588.

⁷ WA 30/II,586f.

1. Az evangélium szerinti nevelés és oktatás „világi ügy”, és a felelős keresztény magatartás kialakítását szolgálja a világban.

Luther panasza úgy hangzik, mintha ma a 2005-ös PISA-felmérés kapcsán panaszkodna: „Először is azt tapasztaljuk Németországban, hogy az iskolák mindenütt pusztulásnak indultak. ... Immár az Isten ígéje révén ismeretes dologgá lőn, hogy ez az állapot keresztyénellenes és csak a has érdekét szolgálja.”⁸ Majd pimasz bátorsággal közvetlenül a tanácsos urakat veszi támadásba: „Senki, de senki nem hinné, hogy mely gyalázatos ördögi eljárás ez. ... A töröktől, a háborútól, az árvízről félünk; mert tudjuk, mi hasznunk és kárunk van abból, ámde itt az ördögnek szándékát nem látja senki, nem is fél tőle senki, ő csendesen lép be. Bizony helyénvaló volna, ha a török ellen való háborúra egy forintot adunk, mikor már szinte rajtunk ütött, e célra száz forintot adnánk, ha csupán egyetlen gyermeket is tudnánk azzal felnevelni igaz keresztyén emberré.”⁹ (Ezeket a mondatokat legszívesebben minden kulturális minisztériumban olajfestékkel a falra pingálnám.) Később ugyanott még kíméletlenebbül fogalmaz: „Édes uraim, mennyit kell költenünk évenként puskákra, utakra, hidakra, gátakra és sok más hasonló dolgokra, hogy biztosítsuk a városok békességét és lakóházait: hát mért ne költhetnénk ugyanannyit a szegény elhagyatott ifjúságra is, hogy egy vagy két ügyes embert adhassunk melléjük mint iskolamestert?”

Számunkra ma magától értetődő ez a felhívás. Akkoriban forradalminak számított. Az iskolák az egyház hatáskörébe tartoztak, mivel a nevelés (az egyházi személyeké elsősorban a plébániai, székesegyházi és kolostori iskolákban, a laikusoké pedig az elemi, a trivium tárgyait tanító, a grammatikai vagy latin iskolákban) az akkori értelmezés szerint elengedhetetlen volt az üdvözüléshez. A késő középkori teológia tanítása szerint a gyermekeket, fiatalokat és felnőtteket a nevelés volt hivatott távol tartani a vágytól (*concupiscentia*), a bűntől (*peccatum*) és a tévedéstől (*error*), illetve elvezetni az értelem (*ratio*), a lelkiismeret (*conscientia*) és az akarat (*voluntas*) helyes használatához. Így érvel mindenekelőtt Aquinói Szent Tamás, a domonkosok „fejedelme”, valamint Bonaventura, a ferencesek „fejedelme”.¹⁰ A késő középkor gondolkodása szerint tehát mindez elengedhetetlen volt ahhoz, hogy az emberek üdvözülhessenek. A nevelés pedig éppen ezért számított egyházi ügynek és az egyház dolgának ebben az időben.

Luther határozottan szembeszegült ezzel az elképzeléssel. A nevelés számára „világi ügy”,¹¹ amely a világi, nem az egyházi hatalom hatáskörébe tartozik. Hiszen a nevelés a külső emberre (*homo exterior*), és nem a belső ember-

⁸ D. Luther Márton egyházszerző iratai. 4. 158. o.

⁹ Uo. 4. 160. o.

¹⁰ Vö. Aquinói Szt. Tamás: *Summa Theologiae* I q, különösen a 12. cikktől.

¹¹ Vö. WA 34/I,415,25f.

re (*homo interior*) irányul. A nevelés feladata, hogy keresztény polgárokat faragjon. Ilyen módon a törvény, és nem az evangélium hatálya alá kell hogy essék.¹² Az üdvösségről Isten az evangéliummal gondoskodott,¹³ amikor Krisztus és a Szentlélek által a világba jött, és a megigazulásban minden embernek üdvösséget hozott. A nevelés egyedi feladata így tehát abban állna, hogy minden egye embert hozzásegítsen az Isten által megszabadított értelem és megszabadított akarat használatához a mindennapi élethelyzetekben. Ez pedig éppenséggel a világi hatalom dolga lenne. A nevelésben és az oktatásban a „polgári igazságosságnak” (*iustitia civilis*), és nem az „isteni igazságosságnak” (*iustitia Dei*) kell érvényre jutnia.¹⁴

Plasztikus képlettel szólva: A késő középkor a hitre és az üdvösségre akart nevelni. A reformáció, szándéka szerint, a már megkapott hit és üdvösség *alapján* nevelt a világban folytatott keresztény életre. Vagy még frappánsabban: a késő középkor az Isten országa *felé*, a reformáció az Isten országa *felől* akart nevelni. Ez volt az evangélium szerinti oktatás és nevelés.

Luther tehát az iskolamesterekre testálja azt a feladatot, hogy a diákokból világi, és nem egyházi polgárokat neveljenek. Meggyőződése, hogy ez majd békét és igazságosságot teremt, ahogyan az is, hogy az emberi tőke sokkal többet jelent a béke szempontjából, mint a különböző óvintézkedések, azaz a katonai bázis és a gazdagság. A képzett keresztény emberek Luther véleménye szerint sokkal fontosabbak, mint a katonai biztosítás és a gazdasági profit. Amint látjuk, érvelésében ez az arány egy a százhoz. Nála 1 forint jutna a katonaságra és a gazdaságra, 100 forint az oktatásra. Olyan arány ez, amelyet ma minden pártnak fel kellene vennie programjába. A képzett ember – Luther 1524-es meggyőződése szerint – gátat szab a károsnak, és az Isten által teremtett rendet szolgálja a világban. A nyelv Isten Szentlelkének „edénye”, ezért – ahogy Luther fogalmaz – a nyelvtanulásra különös gondot kell fordítani. Az ilyen képzés, reméli a humanistákhoz hasonlóan, békés világot teremt majd.

Tévedett volna? Luther tisztában volt az ember bűnével és gonoszságával, s ezért nem csupán a képzésre helyezte a hangsúlyt – a humanistákkal ellentétben. A képzésnek azonban mégis több erőt tulajdonított, mint a fegyvereknek. A lutheránusoknak ezt sosem lenne szabad elfeledniük.

2. Isten pedagógiája előbbre való az ember pedagógiájánál. A nevelők feladata, hogy megpróbáljanak Isten neveléséhez kapcsolódni és azt megérteni.

Az evangélium szerinti nevelés következő jellemzője, hogy „Isten pedagógiája” az emberi nevelés és oktatás felett áll: „Isten kegyelméből minden úgy igazodik, hogy a gyerme-

kek kedvvel és játszva tanulhatnak...”¹⁵ – ismerte el Luther 1524-ben. Egy másik helyen különösen megérintett egy mondata: „Isten nevelni akarta az embert, ezért emberre lett. Ha gyermekeinket akarjuk nevelni, az ő nyelvükön kell beszélünk.”¹⁶ Nem is lehetne találobban kifejezni az Isten nevelése és saját gyermekeink nevelése közti hasonlóságot. Luther pedagógiai, azaz nevelő-oktató folyamatként értelmezte Isten emberré válását! Emberi nevelésünk célja pedig – Luther követelése szerint – Isten leereszkedésének és emberré válásának megértése, illetve követése kell hogy legyen. Ahogy Isten számunkra, emberek számára emberré lett, úgy gyermekeink számára gyermekké kell lennünk – természetesen anélkül, hogy gyerekessé válnánk. A nevelés így nem más, mint *imitatio Dei* – *imitatio Christi* formájában (Isten követése Krisztus követése által).

A gyakorlatban mindez a következőket jelenti: a tanároknak Isten emberré válásának fényében kell tisztelniük diákjaikat, magukat pedig Krisztus követőinek és „Isten utánczóinak” kell tekinteniük. A nevelés ilyen módon részévé válik az isteni műnek: a teremtésnek és a megváltásnak. Ugyanakkor nem elengedhetetlen feltétele az üdvözülésnek, mivel a teremtés és a megváltás nem függ a neveltetéstől. Isten elhívja a nevelőket, hogy együttműködjenek a gyermekek és a fiatalok nevelésében, de nem teszi tőlük függővé művét.

Luther újra és újra a tanácsos urak orra alá dörgöli: „Mi az Istennek immár oly gazdag kegyelmében részesültünk s ő annyi derék férfit ajándékozott minekünk, akik az ifjúságot kiváló tanításban és nevelésben részesítik, hogy bizonyon itt az ideje, hogy mi az Istennek ezt a kegyelmét szélnek ne eresszük és ne engedjük, hogy ő hiába kopogtasson nálunk. Ő ott áll az ajtó előtt, boldogok vagyunk mi, hogyha azt előtte feltárjuk...”¹⁷ Illetve ugyanott néhány sorral lejjebb: „Németország az Isten ígéréből még sohasem hallott annyit, mint most, legalább a történetben ennek nyomát nem találok.”

Az evangélikus értelmezés szerint Isten nevelése minden nevelés felett áll – nemcsak a vallásos nevelés, hanem az általános oktatás tekintetében is. Az evangélium szerinti nevelés szintén ezzel az igénnyel lép fel ma is és a jövőben is. Innen nézve Luther „minden hívó egyetemes papságáról” szóló tana kiterjeszhető a Krisztusban hívő tanárookra is, hiszen tanárként ők is papi szerepet töltenek be. Lutheri értelemben az iskolákban ők a didaktika világi papjai.

Még egy képet szeretnék felidézni. Ha Isten pedagógiája felette áll a mi pedagógiánknak, akkor tanárként a bábá feladatát vagyunk hivatottak ellátni, azaz, ahogyan Pál fogalmaz, munkatársai vagyunk diákjaink örömének. (*Mert nem akarunk uralkodni a ti hiteteken, hanem munkatársai vagyunk örömetöknek...* – 2Kor 1,24) A mi fel-

¹² Vö. WA 15,35.

¹³ Vö. WA 41,408.2f.

¹⁴ Vö. Luther: *Sermon von der zweifachen Gerechtigkeit*, 1518. WA 2,145–152.

¹⁵ D. Luther Márton egyházszerző iratai. 4. 178–179. o.

¹⁶ WA 19,78; 30/1,143.

¹⁷ D. Luther Márton egyházszerző iratai. 4. 162. o.

adatunk, hogy a teremtettség és a megigazulás ajándéka tanítványaink tudatában is talajra leljen és életre keljen.

3. *Az evangélium szerinti evangélikus nevelés és oktatás feladata, hogy – mintegy bábaként – az Isten által odaajándékozott szabadságot a címzettekhez segítse, meghozza a keresztény szabadság feltételeinek megértése által.*

Luther a szabadságról szóló 1520-as vitairatában állította fel különös tézisét: „A keresztény ember mindennek szabados ura és nincsen senkinek alá vetve. A keresztény ember mindennek készséges szolgája és mindenkinek alá vagyon vetve.”¹⁸

Az 1524-es iskolairatban Luther azt hangsúlyozza a tanácsosok ellenében, hogy a keresztényeknek azért van szüksége képzésre, hogy megérthessék a keresztény lét eme dialektikáját. Meg kell ismerniük a feltételeket, hogy az Isten által ajándékozott szabadságot valóban felfedezhessék, használhassák és gyakorolhassák. Melyek ezek a feltételek? A következőkben hét ilyen feltételt sorolok fel, amelyeket Luther szerint tanítani kellene, hogy az Isten által ajándékozott megigazulást és szabadságot megértsük, és a hétköznapiakban hasznukat vehessük.

Ilyen egyrészt a „jelen világhoz” és az „Isten országához” való tartozás közti különbségtétel képessége.¹⁹ Ez annak a belátása, hogy a keresztények már most részesei Isten országának, és így saját tetszésükre már most élhetnek a Hegyi beszéd szerint. (*Ne szálljatok szembe a gonosszal, hanem annak, aki arcul üt jobb felől, tartsd oda másik arcodat is – Mt 5,39; Ne ítéljetek, hogy ne ítéltessetek – Mt 7,1 stb.*) A jelen világ polgáraként azonban mások védelme érdekében szükség esetén erőszakot is kell alkalmazniuk. Be kell tehát látni, hogy Isten egyrészt evilági, másrészt lelki kormányzással vezérel. Luther szerint e két világnak és e két kormányzásnak a megkülönböztetése az első feltétele annak, hogy az emberek felismerhessék a világtól és a világért való szabadságukat.

Ilyen feltétel másrészt annak belátása, hogy az emberben meg kell különböztetnünk a *külső és belső embert*, írja Luther, hogy az Isten által ajándékozott szabadságot felismerjük.²⁰ Isten a belső emberre hat, a világi nevelés a külső emberre. Erre a különbségtételre képesnek kell lennie az iskolamesternek csakúgy, mint növendékeinek.

Harmadszor Pál *új és régi korszak* közti különbségtétele is fontos feltétel. Amikor Pál arra hivatkozik, hogy egyszerre élünk egy új, már megszabadított világban, ugyanakkor a régi, bűnös világban (vö. például 1Thessz 5), azt szeretné kifejezni, hogy ha nem is tökéletesen, de részben szabadok vagyunk a földi szükséggel, a világi jogokkal és a világi törvényekkel szemben. Luther hangsúlyozza, hogy

az iskolamestereknek tanítaniuk kell ezt a feltételt is, a tanítványoknak pedig el kell sajátítaniuk, hogy a keresztény szabadságot felismerjék és megértsék.

Negyedszer: Luther számára fontos a teremtettség és saját alkotásunk, illetve a *teremtett és az alkotó létezés* közti különbségtétel. Csak aki ismeri és gyakorolja ezt a különbségtételt, az szabad a szó igazi értelmében: az ura és egyben készséges szolgája mindeneknek.

Ötödször: minden kereszténynek gyermekkorától fogva tanítani kellene, hogy mindig két fórum előtt áll, s mindkettőnek számadással tartozik – *Istennek* ugyanúgy, mint a *világnak*.²¹ Istennek arról, hogyan viszonyul megigazító kegyelméhez, a Hegyi beszédhez, a Tízparancsolathoz és Isten törvényéhez. A világnak pedig a lehető legkevesebb erőszak, kényszer és büntető törvény stb. alkalmazásával végrehajtott béketeremtő feladatáról tartozik számadással. Ez a kettős, Isten és a világ előtti számadási kötelezettség tudatosítja a keresztény emberben az Istentől kapott szabadságot.

Hatodszor – és talán ez a legfontosabb – minden kereszténynek idejekorán meg kell tudni különböztetni a *törvényt és az evangéliumot*.²² Az (isteni és a világi) törvény az ember cselekvését, kormányzását és döntéseit szolgálja, az evangélium ugyanakkor Isten és Krisztus általi teremtettségére, megigazultságára és megszabadíttóságára ébreszti rá újra meg újra. Aki összekeveri a kettőt, Krisztust árulja el, és sosem lesz igazi keresztény. Ezért tehát ez a különbségtétel alapvető fontosságú ahhoz, hogy keresztény szabadságban éljünk, cselekedjünk és döntsünk. Ezt pedig az iskolában minél korábban meg kell tanítani.

Végül hetedszer a keresztényeknek különbséget kell tenniük *saját igazságuk és Isten igazságossága* között.²³ Hiszen minden ember rendelkezik az igazságosság saját, világi mércéjével, amelyek szerint evilági viselkedését méri és értékeli, illetve Isten igazságosságának mércéjével, amelynek értelmében a megbocsátás, a felebaráti szeretet és az ellenség szeretete a legelső helyen állnak megkeresztelkedése óta. Az ember tehát egy saját és egy idegen igazságosság felett rendelkezik (*iustitia propria et iustitia aliena*). Állandó egyensúlyban kell tartanunk e kettőt, ha keresztények akarunk lenni. Ezért e különbségtételt is korán meg kell tanítani és meg kell tanulni.

Luther szemében az evangélium szerinti nevelés és oktatás fontos, feladhatatlan célja és jellegzetessége a különbségtétel képessége a felsorolt területeken.

Az evangélikus nevelés és oktatás idáig felsorolt három jellemzője felfogásom szerint a keresztény életre való nevelés propedeutikájának része. Ezek olyan szükséges elő-

¹⁸ A keresztény ember szabadságáról. Ford. Masznyik Endre. In: *D. Luther Márton egyházszervező iratai*. 4. 324. o.

¹⁹ Vö. *Von weltlicher Obrigkeit, wie weit man ihr Gehorsam schuldig sei*, 1523. WA 11,249kk.

²⁰ Vö. 18. jegyz., illetve WA 7,21kk, 29kk.

²¹ Vö. 19. jegyz., elsősorban WA 11,271kk.

²² Ezt a megkülönböztetést Luther először a Galata-levélhez írott 1519-es kommentárjában fejti ki részletesen, elsősorban a Galatákhöz írott levél 4. és 5. fejezetéhez kapcsolódóan. Vö. WA 2,443–618.

²³ Vö. Luther: *Sermon von der zweifachen Gerechtigkeit*, 1519. WA 2,145–152.

feltételek, amelyek segítségével a gyermekek, a fiatalok és a felnőttek felismerhetik, hogy ők Isten teremtményei, megigazult, szabad személyek. A továbbiakban felsorolt jellemzők részben vegyesen pro- és posztpedeutikus jellegűek, részben kizárólag posztpedeutikusak.

4. Az evangélium szerinti evangélikus nevelés és oktatás a célszemélyek lelkiismeretét az evangélikus lelkiismereti szabadság szellemében kell hogy erősítse.

Luther számára a lelkiismereti nevelés az evangélikus nevelés és oktatás leglényegesebb feladatai közé tartozik. 1521-ben Wormsban a császár és a birodalmi gyűlés előtt állva lelkiismeretére hivatkozva szegült szembe a császárral és ezeröttszáz év keresztény történetével: „...kötvé vagyok a Szentírásnak általam idézett ígében és az Isten ígéjébe vetett bizalmamban, és visszavonni sem nem tudok, de nem is akarok semmit, mert sem nem bátorságos, sem nem tanácsos dolog a lelkiismeret ellen cselekedni. (Itt álllok,) másként nem tehetek, Isten engem úgy segítjen.”²⁴

Wartburgban Junker Jörg név alatt azt a didaktikai eljárást írta le, hogyan lehet a lelkiismeretet felszabadítani és kizárólag Isten ígéjéhez kötni. A tanítóknak öt didaktikai lépésen kell keresztülviesztetni tanítványaikat, amennyiben azoknak lelkiismereti gondjaik támadnának.²⁵

a) Az első lépés annak belátása, hogy saját erőnkben nem tölthetjük be Isten törvényét, például a Hegyi beszédben foglaltakat.

b) A különösen érzékeny emberek meggyötört, leigázott és rossz lelkiismerete erre vezethető vissza. Az a lelkiismeret, amely a törvény teljesíthetetlenségét érzi, „remeg, reszket, retteg és rémüldözik”. Egyfajta pszichózisra emlékeztet: „Akinek rossz a lelkiismerete, annak szemében minden teremtmény megváltozik. Hiába ismerőse, akivel beszél, akit hall, még a hangja csengése is másnak tűnik, arcvonásai pedig mintha megváltoztak volna. Ahová csak néz, minden elsötétül és ijesztővé válik.”²⁶ „Félelme felémészt csontot és velőt, húst és vért.” „Ha recsegnie hall egy gerendát, azt hiszi, összedől az egész ház; ha egér neszez, az ördögöt véli hallani, aki az életére tör.”²⁷ „Minden pillanatban attól retteg, hogy Isten, büntető botjával kezében, ott áll a háta mögött.”²⁸

c) Ilyen kétségbeesett helyzetekből nem tudunk magunktól megszabadulni, hanem csakis Isten szabadíthat meg bennünket felebarátunk szavai által, aki Isten keresztelési ígéreterre ilyesféleképpen emlékeztet: Emlékezz csak!

²⁴ A wormsi birodalmi gyűlés előtt elmondott beszéd. Ford. Márton Jenő. In: *D. Luther Márton egyházszervező iratai*. 2. 459. o. Hogy az „Itt álllok” mondat valóban elhangzott-e, nem bizonyos.

²⁵ Vö. Luther: *De votis monasticis. Iudicium Martini Lutheri*. (Von den Mönchsgelübden. Das Urteil Martin Luthers.) 1521/22. WA 8,573–670. Itt elsősorban: 573–577, 591–595, 606–611. Vö. továbbá Reinhold Mokrosch: *Gewissen und Adoleszenz. Christliche Gewissensbildung im Jugendalter*. Weinheim, 1996. 284–292. o.

²⁶ Vö. WA 42,212 és WA 44,502.

²⁷ Vö. WA 43,127.

²⁸ Vö. WA 10/I,2 és WA 49,18.

Isten megkeresztelésedkor azt az ígérést tette, hogy téged elkísér és megsegít. Másokat is elküld a szolgálatra. Nem kell mindent egyedül csinálnod!

d) Ez a változás (ha nem is kötelező érvénnyel) azt eredményezheti, hogy a lelkiismeret megszabadul, megnyugszik, lecsillapul, megjavul és vigaszra lel.²⁹ Luther hangsúlyozza: „Ahol a lelkiismeret derűs, és Isten jóindulatát és áldását biztosra veszi, ott örök az öröm, az emberi teher és panasz minden cseppcskéje elillan, szertefoszlik, mint a harmat a déli napon.”³⁰ „A lelkiismeret illetén nyugalma a lelki béke.”³¹

e) A megvigasztalt lelkiismeret ilyen állapota etikai konzekvenciákat is von maga után. A lelkiismeretében megszabadított, identitására talált keresztény ugyanis új kapcsolatba kerül a törvény támasztotta követelésekkel.³² Nem azért tesz nekik eleget, mert jó ember akar maradni vagy azzá akar válni, hanem kizárólag a másik ember kedvéért. Ez pedig azt jelenti, hogy a dolgok nagy részét ráhagyhatja másokra, és csak egy kicsiny területen kell megpróbálnia jót tenni. „Megvigasztalódott lelkiismeretével” korlátozhatja magát.

Fontos, hogy a tanár sose keltsen rossz lelkiismeretet diákjaiban, de ne is próbálja lelkiismeretüket megnyugtani. Csakis kísérője legyen diákjainak az aktuális lelkiismereti konfliktusokban. Csak azokról a körülményekről gondoskodjék, amelyek révén a gyermekek, a fiatalok és a felnőttek embertársaik segítségével meghallhatják és elfogadhatják Isten lelkiismereti szabadságot adó ígérést. Az evangélium szerinti nevelés és oktatás Luther szemében egyszersmind a lelkiismeret nevelése és oktatása is.

A negyedik jellemző tehát egyszerre pro- és posztpedeutikai jellegű. A lelkiismeret nyomon követése egyrészt feltétele, másrészt folyamánya az Isten által ajándékozott megigazulásnak és megszabadulásnak.

5. Az evangélium szerinti evangélikus nevelés és oktatás feladata, hogy elősegítse a törvényekhez, normákhoz és értékekhez fűződő humánus és autonóm viszony kialakulását.

Luther szerint az evangélikus iskolamester kifejezetten kedvező helyzetben van, amikor diákjait felelős, nagykorú polgárokká neveli és a törvényekhez, normákhoz és értékekhez fűződő felelős viszony kialakítására törekszik, hiszen abból indulhat ki, hogy diákjai a lelkiismeret megszabadítása és a megigazulás révén, tehát Isten mindent megelőző pedagógiája alapján képesek jó keresztény polgárokká cseperedni. *Lehet* őket nevelni, mivel Isten képessége tette őket a nevelődésre. Az iskolamesternek mindössze követnie kell a diákban az isteni megigazítást. Csupán bátorítania kell a diákot, hogy felelősen éljen keresztény sza-

²⁹ Vö. elsősorban WA 8,606–611.

³⁰ Vö. WA 31/I,177 és WA 40/III,282.

³¹ Vö. WA 22,234 és WA 56,297.

³² Vö. WA 8,608kk.

badságával. Az iskolamester mindössze a segítségnyújtó, illetve a bába szerepét játssza.

Így kell értelmeznünk a tanácsosokhoz intézett hangsúlyos, korábban már idézett felhívását is: „Isten kegyelméből minden úgy igazodik, hogy a gyermekek kedvvel és játszva tanulhatnak... Mert az Isten bőszégesen ajánlja és nyújtja nekünk kezét, s amire csak ehhez szükségünk vagyunk.”³³ Az iskolamesterek egyéni teljesítménye – ahogy ezt Luther újra meg újra aláhúzza – természetesen nem lebecsülendő. Keményen kell dolgozniuk, hogy segédkehessenek a születésnél. Tanítson bár latin, görög vagy héber nyelvet, matematikát, retorikát vagy zenét, a Szentírást vagy az evangéliumot, célja minden esetben az kell legyen, hogy diákjai megállják a helyüket a keresztény létben és a nagyvilágban egyaránt. Ez pedig valóban mindennél keményebb munka.

Az ötödik jellemző véleményem szerint posztpedeutikus jellegű, mivel a tanár feladata a diákot megtanítani arra, hogy a megigazulás már megkapott kegyelmével élni tudjon.

Mit kezdhetünk ma, 500 év elteltével az evangélium szerinti nevelés és oktatás lutheri értelmezésével? A következőkben kísérletet teszek a válaszára.

MILYEN JELENTŐSÉGE LEHET MA AZ EVANGÉLIUM SZERINTI NEVELÉSNEK ÉS OKTATÁSNAK EVANGÉLIKUS SZEMSZÖGBŐL?

Véleményem szerint a lutheránus nevelési és oktatási elképzelések aktualitása abban a nevelési célban csúcsozódik ki, amely mindenkit annak belátására készítetne, hogy az Istenbe vetett bizalom által a világi kötelemektől szabad és független lehet, hogy azután szabadon és felelősen dönthessen, cselekedhessen és ítélezhessen a mindennapokban. A konfliktuspedagógia nyelvén: (az Istenbe vetett bizalom által) mindenki megszabadulhatna a konfliktusoktól és a problémáktól, hogy azután szabadon és felelősségteljesen oldja meg azokat. Visszatérve Luther nyelvhasználatához, az Istenbe vetett bizalom révén „...a keresztyén ember mindenkinek szabados ura és nincsen senkinek alája vetve. A keresztyén ember mindenkinek készséges szolgája és mindenkinek alá vagy vetve.” Az evangélikus pedagógia célja a szabadságon alapuló felelősség kialakítása.

Ez a cél szerintem ma is időszerű. A szabadság helyes használatát és a felelős életvezetést célzó nevelés megfelel *Wolfgang Klafki* elméletének, aki napjaink kulcskérdéseinek felelős kezelését állítja a nevelés középpontjába. A protestáns nevelésértelmezés szempontjából mindenesetre Isten, illetve a megigazulás teszi lehetővé, hogy állapotunkban és lehetőségeinkben egyaránt szabadok lehessünk. A szabadságot ezért keresztény szabadságként és

felelősségként kell értelmeznünk. A „szabadságon alapuló felelősség” természetesen lényegét tekintve nem különbözik a fogalom világi jelentésétől. Magyarázata azonban annál inkább. A keresztény ember „szabadságon alapuló felelőssége” nem más és nem jobb, mint a nem keresztyéneké, csak a magyarázata más.

Végül példák segítségével szeretném szemléltetni az evangélikus nevelésértelmezés időszerűségét. Ennek során megkülönböztetem a mindennapi kötöttségektől és konfliktusoktól való megszabadulást, illetve a megoldásukra kapott szabadságot. Az elsőt nevezem „vallásos propedeutikának (előkészítő gondolatok)”, a másodikat „vallásos posztpedeutikának (az alkalmazás irányába mutató gondolatok)”.

AZ EVANGÉLIKUS PROPEDEUTIKA AKTUALITÁSA

Isten megszabadított bennünket mindennapi kötöttségeinktől, konfliktusainktól és gondjainktól, hogy megoldhassuk őket. Az a nevelés, amely ennek belátását tűzi ki célul, képessé tesz bennünket a pluralizmusra és a kritikai nyitottságra. Napjainkban mindkettő döntő jelentőséggel bír boldogulásunk szempontjából.

Szeretném mai nyelvhasználatunknak megfelelően lefordítani Luther elképzelését a nevelésről, amelynek célja a keresztény szabadság lényegének belátása. Luther a maga idejében hangsúlyozta, hogy a tanulókat rá kell vezetni annak belátására, hogy ők egyrészt Isten teremtményei és Isten tartja meg őket, másrészt hogy már most részesei Isten országának, és ezért fáradozniuk kell azon, hogy Isten országának érvényét a hétköznapiakban a lehető legnagyobb mértékben kiterjesszék. Ugyanígy, hogy például a Hegyi beszédben foglaltakat gyakorolniuk kell, illetve hogy belső emberként Isten megszabadította őket és megigazulást szerzett nekik, külső emberként azonban nevelésre és világi kormányzásra van szükségük. Valamint hogy Isten őket keresztyénként az evangélium által, a világ polgáraként a törvény által szólítja meg.

Mai nyelvhasználatunkban ez így hangozna: a tanulókat annak a belátására kell nevelni, hogy az emberi értelem, intelligencia, lelkiismeret és akarat korlátozott, s egyiket sem szabad túlbecsülni; hogy minden elmélet, ideológia és minden meggyőződés relatív, egyik sem tarthat számot abszolút érvényre; illetve hogy ennél fogva a tanulóknak is kritikusan kell viszonyulniuk a magukat abszolútnak tekintő ideológiákhoz, vallásokhoz, világnézetekhez, jogszabályokhoz és társadalmakhoz.

K. E. Nipkow a „szabadító önmegkülönböztetés” képességéről beszél.³⁴ A nevelők feladata, hogy megkülönböztessék a lehetségest a lehetetlentől, a taníthatót a taníthat-

³³ D. Luther Márton *egyházszervező iratai*. 4. 178–179., 181. o.

³⁴ Vö. K. E. Nipkow: *Bildung und Protestantismus in der pluralen Gesellschaft*. In: Friedrich Schweitzer (Hrsg.): *Der Bildungsauftrag des Protestantismus*. Gütersloh, 2002. 13–35. o., különösen 25–32. o.

tatlantól, s így megszabaduljanak az abszolút helyesség kényszerétől. Le kell mondaniuk a dogmatikus és didaktikus abszolutizálásról, és tisztában kell lenniük a nevelés és nevelési céljaink korlátozottságával. Ez teszi őket képesé az (ön)kritikára és a sokszínű világ más nézőpontjainak befogadására. A nevelés kudarcának beismerése szintén ide tartozik. Az „evangélikus” nevelők tehát ne hozzanak abszolút ítéleteket a különböző világnézetekről, vallásokról, felekezetekről és filozófiákról, és napjaink kulcskérdéseit illetően se nyilatkozzanak ilyen módon – legyen szó ökológiáról, gazdaságról, gén- és biotechnikáról, pacifizmusról vagy éppen a háború helyesléséről. A világos állásfoglalás és a személyes bizonyoságtétel ugyanakkor elégtő fontosságú. A tanároknak zászlót kell bontaniuk, színt kell vallaniuk, és egyértelműen kell beszélniük. Mindezt azonban alapvetően eszkatológiai fenntartásokkal kell tenniük. Tudatában kell lenniük annak, hogy nem ők hozzák meg a végső ítéletet, hanem Teremtőjük. Kizárólag személyes meggyőződésük alapján beszélnek, ítélnék és oktatják felelősségre a megszabadított teremtményeket. A személyes meggyőződés felett pedig mindig ott lebeg annak a lehetősége, hogy tévednek. Ezért sosem beszélhetnek az abszolút meggyőződés sztentori hangján, s diákjikat is ennek belátására kell rávezetniük.

Ádám és Éva mítosza a Teremtés könyvének harmadik fejezetében szintén ehhez a meggyőződéshez kapcsolódik. A történet azt juttatja kifejezésre, hogy az ember sosem tudja abszolút egyértelműséggel eldönteni, mi az örökérvényű jó és rossz. Ítéliképessége korlátozott. Nem mindentudó. Az abszolút ítélet a teremtő Istené. Az embernek ugyan egyértelműen kell ítélnie és cselekednie, ezt azonban csak korlátozottan, eszkatológiai fenntartásokkal teheti.

A korlátozott egyértelműség, egyszerismind a kritika szükségességének belátása korunk evangélikus nevelési propedeutikájának célja és lényege. – És mi a helyzet az evangélikus posztpedeutika időszerűségével?

AZ EVANGÉLIKUS POSZTPEDEUTIKA AKTUALITÁSA

A humánus döntésekben, cselekedetekben és ítéletekben megnyilvánuló keresztény szabadság felelős használatát célzó nevelés képessé tehet a napjaink kulcsproblémáival való felelős szembenézésre.

Luther nyelvén a következőképp hangozhatott a kijelentés ötszáz esztendővel ezelőtt: Isten megigazító kegyelméből a rendes keresztény férfit és asszonyt úgy kell nevelni és oktatni, hogy megtanuljon megvigasztalódott lelkiismerettel ítélni, a törvényt megtartani és Isten földi országát kormányozni. Mai nyelvhasználatunkban ez így hangzik: Diákjainknak segítségére kell lennünk, hogy élni tudjanak a keresztény szabadsággal a felelős cselekedetek és döntések terén. Sokaknak szükségük van erre a segítségre, mert noha a tájékozódásra képtelenek, készek vállalni a felelősséget.

Hadd említsünk egy példát. Sokan készek elismerni és

védellezni a teremtést – legyen szó akár az ökológiáról, akár a bio- és géntechnikáról, az alkalmazott embriókutatásról, a reprodukcióval foglalkozó orvostudományról, a haldoklók segítéséről stb. Képviselőik folyton-folyvást a teremtéssel érvelnek. A keresztény hitnek e maradványához kell kapcsolódniuk az evangélikus nevelőknek, és azon kell fáradozniuk, hogy a tanulók saját teremtettsége váljék cselekedeteik mozgatórugójává. Talán sikerül elérni néhányuknál azt is, hogy a belső, Isten által ajándékozott szabadság, netán a megigazulás tudatára ébredjenek, és sikerülhet őket arra buzdítani, hogy e szabadság révén vállalják a felelősséget.

Az evangélikus posztpedeutika természetesen a keresztény alapokon nyugvó értékekhez és normákhoz való viszony kialakításában is segítséget nyújt a diákoknak. Hogyan értelmezzük mindennapjainkban Jézus parancsát: „Szeresd felebarátodat! Ne szállj szembe a gonosszal! Annak, aki arcul üt jobb felől, tartsd oda másik arcodat is! Ne ítéljetek! Ne aggódjatok!”? Hogyan tarthatjuk meg a Tízparancsolatot? („Ne ölj, ne lopj, ne paráználkodj, ne tégy felebarátod ellen hamis tanúbizonyoságot” stb.) Rákényszeríthetjük mindezt a gyermekekre, fiatalokra és felnőttekre? Ez nem kényszerkérdése. Az evangélikus nevelőknek hinniük kell Isten Szentlelkének erejében. Meggyőződésükké kell váljon, hogy Isten maga gondoskodik az általa felszabadított ember felelős döntéshozataláról. Meggyőződésükké kell legyen, hogy Isten mindennél előrébb való pedagógiája jelen van és munkál a diákokban.

Evangélikus posztpedeutikának tehát a nevelés és oktatás azon fajtáját nevezem, amely a keresztény szabadságon alapuló felelősségvállalásra tanít.

ÖSSZEGZÉS: ANAKRONIZMUS VAGY PROVOKÁCIÓ AZ EVANGÉLIUM SZERINTI NEVELÉS ÉS OKTATÁS?

Az evangélium szerinti nevelés és oktatás azt jelenti, hogy – propedeutikai szempontból – a diákokat nyitottá tesszük az Isten által nekik ajándékozott szabadságra, másrészt hogy – posztpedeutikai szempontból – segítséget nyújtunk számukra a szabadságon alapuló felelősségvállalásban. Vajon nem anakronizmus-e mindez manapság? De, természetesen! A szabadságot manapság általában nem Isten ajándékaként értelmezzük, hanem egyéni teljesítményként. A felelősség pedig nem a megigazulás következménye, hanem egyéni képesség kérdése. A lutheránus nevelésszemlélet ma egyszerre anakronisztikus és provokatív.

Szeretnék azonban mindenkit arra biztatni, hogy vállalja ezt a provokációt. Érdemes Luther szellemében nevelni. Mivel érdemes a diákokat annak belátására nevelni, hogy „...a keresztény ember mindenkinek szabados ura és nincsen senkinek alája vetve. A keresztény ember mindenkinek készséges szolgálja és mindenkinek alá vagyon vetve.”

Fordította: *Szűcs Kinga*

HORST ECHTERNACH

Az új főpap

Tények, megfigyelések és várakozások XVI. Benedek pápával kapcsolatban

BEVEZETŐ GONDOLATOK

2005-ben ismét bebizonyosodott, hogy aki figyelemmel kíséri a történeket és a világot meghatározó erők alakulását, az nem engedheti meg magának, hogy a kereszténység, azon belül különösképpen a római katolikus egyház jelentőségét alábecsülje. 2005. április 8-án Rómában lezajlott az emberiség történetének legnagyobb gyászszertartása. Több mint egymillió ember utazott Rómába – nagyrészt fiatalok –, miközben több százmillió néző figyelte az eseményeket a tévéképernyőn. Egyesek (köztük protestánsok is) értetlenkedve kérdezték magukban: vajon hogy lehet, hogy II. János Pál pápa, aki a közvéleményben régimódi nézeteiről volt ismert, ilyen sok embert meg tudott mozgatni? A *Berliner Tageszeitung* így fogalmazta meg ezt a kérdést: „Vajon a modern hiánya viszi rá az embert, hogy higgyen a mennyek országában és az örök életben?” De mit nevezünk egyáltalán modernnek? Azoknak a meggyőződésével szemben, akik úgy hitték, hogy a tudományos haladás feleslegessé fogja tenni a vallást, éppen a pápa halála mutatta meg igazán a kereszténység döbbenetes fiatalosságát, vitalitását és az egész világot átfogó erejét.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni ennek az eseménynek a politikai kihatásait sem. Kínától eltekintve a föld minden országa igyekezett barátságos gesztusokat tenni. Az orosz *Vlagyimir Putyin* például Rómába küldte a miniszterelnökét. Mások a gyászszertartás kapcsán figyelemre méltó békés gesztusokat tettek: *Móse Kacav* izraeli elnök és a szírek elnöke, *Al-Aszad* először itt rázott kezét egymással. Az izraeliek az irániakkal is kommunikáltak, akiknek atomprogramjától pedig nagyon is tartanak. Így került Róma hirtelen a világpolitika középpontjába.

Helmut Matthies, az *idea* című evangélikus hírújság főszerkesztője ezt a címet adta a lap vezércikkének: „Az egész világ katolikus lett?” Nekem erről az a kiadvány jut az eszembe, amely a 60-as évek óta katolikus családok tízezreinek háztartásába jutott el, és ezt a címet viseli: „A ka-

tolikus egyház az emberiség vezetője”. Ennek előszavából megtudhatjuk: „A katolikus egyház az emberiség vezetője. Ez összhangban van a Krisztustól kapott küldetéssel. Az egyháznak el kellett szenvednie nehéz időköt és a saját vezető személyiségei által okozott megrázkódtatásokat, akikre persze ugyanúgy jellemző az emberi tökéletlenség és gyengeség, mint minden emberre. Ennek ellenére jelen könyv ékes bizonyítéka annak, hogy a katolikus egyház a föld feletti uralom irányába tart, és hogy korunk sátáni uralma ellen hatalmas erőkkel küzd. A katolikus egyház a világtörténelem legnagyobb békehatalma, amely az egész emberiséget az üdvösség egyetlen forrása, Jézus Krisztus felé irányítja.” Ebből a gondolatsorból úgy tűnik, mintha sosem lett volt felvilágosodás és szekularizáció. De eszembe jut *Bellarmin* római bíboros (1542–1621) is, aki felépítette azt a tanítást, amely szerint az egyház mint bölcs anya meg kell hogy mondja tudatlan nővérének, az államnak, mit is tegyen.

AZ ELŐD

Arra természetesen itt nincs lehetőségünk, hogy II. János Pál pápa életét áttekintsük. Arra viszont nagyon is van, hogy megemlítsük olyan tulajdonságait, amelyekhez az utódját, XVI. Benedeket hasonlítani fogják. Szolgálatának 26 esztendeje alatt II. János Pál főpapsága nem éppen jelentéktelen nyomokat hagyott maga után, amelyek hatása még hosszú időn át érzékelhető lesz.

Hanyatlás és halál

Soha egyetlen egyházi vezető halála sem kapott olyan nagy figyelmet, mint II. János Pálé. Még olyan médiumok is különleges érdeklődést mutattak, amelyek egyébként nem szoktak a másvilágról beszélni. A német *Der Spiegel* című hírmagazin például a címlapján közölte a hírt ezzel a szalagcímmel: „A halhatatlan”. Vagy említhetnénk a *Bild* nevű német bulvárlapot is, amely nem éppen illetudásáról és erkölcsösségéről vált ismertté, mégis „erkölcsi tekin-

* Elhangzott az Evangélikus Hittudományi Egyetemen.

télynek" nevezte az elhunyt pápát. Ennek az embernek a szenvedését, halálát és temetését olyan híráradat kísérte, amely minden eddigi pápától való búcsúzást felülmúlt. Mindenhol félárbocra eresztett zászlók, fekete ruhába öltözött tévébemondók voltak láthatók – ezt a hatalmas érdeklődést már csak egy élőben közvetített feltámadással lehetett volna túlszárnyalni.

És való igaz, hogy a pápa a maga természetességével, emberségével, sok külföldi útjával, de még lengyel eredetű Mária-kegyességével is igazi médiasztár volt. Ehhez persze hozzátartozott ez az impozáns vég is. Minden teljesen őszinte volt, mégis impozáns, vagyis helyénvaló. Még egyszer, utoljára megjelent az ablakban, és elmondta az „Urbi et Orbi” áldást, majd utolsó szavait, amelyek sokakat megérintettek, egyben kiváló anyagot szolgáltatnak az újságok címdoldalai számára: „Boldog vagyok. Legyetek ti is azok!”

A bíboros dékán

II. János Pálnak szüksége volt *Joseph Ratzingerre*, erre az okos müncheni bíboros érsekre ahhoz, hogy a római egyház szellemi és teológiai egysége tekintetében legfontosabb kuriális hivatalt a kezébe vegye. Megtette őt a Hittani Kongregáció prefektusának, amely korábban Szent Inkvizíció néven volt ismert. Ratzinger bíboros 24 éven át végzte ezt az igen felelősségteljes szolgálatot, amely jelentősen befolyásolja az egyház kialakult tanítási rendszerét. Sok munkát és nagy terhet jelentett ez a számára. Többször is kérte a pápát, hogy vegye le róla ezt az „igát”, és ajándékozza meg újra azzal a szabadsággal, amelyet négy évig teológiai tanárként élvezett. De a pápa nem engedte el – annak ellenére, hogy éppen ő volt az, aki a pápának többször is ellentmondott. Nem értett például egyet azzal, amikor a karizmatikus pápa több egyházi vezetővel együtt 2000-ben bűnvallást tett. II. János Pálnak szüksége volt *Joseph Ratzingerre* – különösen az utolsó éveiben, amikor testi és szellemi ereje egyre inkább megfogyatkozott – ahhoz, hogy legalább a római világegyház tanításának és hitének állapotát szemmel tartsa.

Így azután magától értődő volt, hogy *Joseph Ratzinger* a teljes Bíborosi Kollégium dékánja lett, amely a római katolikus egyház egészének legmagasabb szintű testülete. Ezzel együtt jár az a jog is, hogy a pápai szék megürülésének esetében az új pápa megválasztásáig ő gyakorolja az irányítói jogokat.

A gyászünnepe

A gyászünnepek történései is minden bizonnyal feljegyzésre kerülnek a „győztes katolikus egyház” dokumentációjában. Ott feküdt a pápa vörös köntösben, egy nyitott koporsóban felravatalozva a Szent Péter-bazilika főoltá-

rán. Sok százezer (ha ugyan nem millió) ember vonult el előtte. A világ legkülönbözőbb országaiból érkezett kiemelt vendégeknek, államfőknek és kormányfőknek még az is megadatott, hogy néhány percet közvetlenül a koporsó előtt töltsenek el. Amikor megérkezett az Amerikai Egyesült Államok elnöki apparátusa, és megkérte az elnöki hivatalt, hogy biztonsági okokból néhány percre ürítsék ki a bazilikát, Ratzinger bíboros ezt visszautasította, mondván, ha imádkozni akarnak, akkor megtehetik ott ugyanúgy, mint bárki más. Nem sokkal ezután bejárta a világot a nem mindennapi kép, ahogy a három amerikai elnök: *George Bush* és felesége, az *ifjabb George W. Bush* és *Bill Clinton Condoleezza Rice* külügyminiszterrel az oldalukon letérdeltek a halott pápa előtt – annak ellenére, hogy mindannyian protestánsok, nem pedig katolikusok.

Azután következett a szeles és napsütötte Szent Péter téren a megindító gyászmise, amelyet természetesen Ratzinger bíboros celebrált. Az elhunyt pápa életét méltató prédikációját gyakran szakította meg a tömeg helyeslése. Az eukharishtiához meghívott kiváltságosoknak személyesen Ratzinger bíboros szolgáltatta ki az ostyát. Köztük volt *Roger Schutz* atya is, a taizéi közösség megalapítója, akinek néhány héttel később egy elborult elméjű asszony leszűrt – mellesleg az atya is protestáns volt.

A PÁPAVÁLASZTÁS

Spekulációk a konklávénél

Soha nem figyeltek még a bíborosok annyira a prédikációra, mint amikor április 18-án bíboros dékánjuk közvetlenül a konklávénél celebrálta a misét a Szent Péter-bazilikában. Ratzinger egyöntetűen a korszellem hullámai ellen szólt, amely a keresztény hit hajóját támadják: a liberalizmus, a libertinizmus, a kollektívizmus és a növekvő individualizmus ellen. Mindenekelőtt azonban a relativizmusban látta a tiszta hitnek, a tanításnak és az egyház hitvallásának az ellenségét. Mindenekelőtt a relativizmus diktatúrájával való szembeszegülésre buzdított.

Ezt követően ünnepi körmenet keretében vonult át a Sixtus-kápolnába a konklávét alkotó 115 szavazati joggal rendelkező bíboros (azok, akik még nem töltötték be a 80. életévüket). Összesen 117-en lettek volna, de ketten betegség miatt nem tudtak jelen lenni. Közülük katolikus körökben nem kevesebb mint nyolc személyt tartottak „papabilisnek”, vagyis a pápai címre esélyes jelöltnek – köztük volt természetesen a német Ratzinger is. Azonban már évszázadok óta az a mondás járja, hogy „aki pápaként lép be a konklávénél, az bíborosként fog onnan kijönni”. Izgalmas pillanatok következtek, minden szem a kápolna kis kéményére szegeződött, amely – egyedüli információforrásként – fehér vagy fekete füsttel volt hivatott jelezni, sikerült-e megválasztani az új pápát vagy nem.

Az eredmény

Mégis viszonylag gyorsan, 24 óra leforgása alatt megszületett a döntés. A negyedik választási forduló végére a szigorú titoktartásra kötelezett 115 bíborosnak sikerült az előírt kétharmados többséggel megválasztani a római egyház 265. pápáját: Joseph Ratzinger bíborost.

Annak ellenére, hogy a konklávéban lezajlott választási eseményekről semmilyen információt sem szabad kiszivároztatni, a bíborosok beszélgetéseiből és a választási adatokból néhány ügyes újságíró segítségével nagyjából rekonstruálni lehet a választási folyamat lezajlását. Ezek alapján úgy tűnik, hogy Ratzingernek az első fordulóban volt egy nagyon komoly ellenfele, mégpedig a nála nyolc évvel fiatalabb argentin *Bergoglio*, Buenos Aires bíboros érseke. Az is valószínűnek tűnik, hogy az első fordulókban a hat német bíboros közül kezdetben csak Meissner szavazott őrá.

Még tisztázatlan a kérdés, hogy vajon a bíborosok ezzel a nem túl jó egészségnak örvendő, 78 éves pápával tudatosan átmeneti, „interimpápát” szándékoztak-e választani. Amennyiben így van, még érheti csalódás a konklávé. Például amikor 1958-ban XII. Pius után „átmenetileg” megválasztották XXIII. János pápát, ugyanez volt a bíborosok célja, akik a XII. Pius jobbkezeként munkálkodó *Montini* milánói érseket szerették volna pápává választani, de meg kellett hogy várják, amíg ez utóbbi eléri a bíborossá választási korhatárt. Montini öt év múlva ténylegesen pápa lett VI. Pál néven, XXIII. János pápasága mégis nagy meglepetéseket okozott. 77 éves kora ellenére összehívta a II. vatikáni zsinatot, és az „aggiornamento” jelszava alatt megteremtette a teológiai és szellemi alapot ahhoz, hogy az egyház nyisson a világ felé. Ezt a folyamatot pedig a meglehetősen konzervatív utódnak mondható VI. Pál sem tudta 15 évig tartó pontifikátusa alatt meggátolni vagy visszafordítani. Ebből tehát arra következtethetünk, hogy még egy élemedett korú és csak átmeneti kormányzásra megválasztott pápában is sok erő és kezdeményező készség szunnyadhat.

De térjünk vissza 2005. április 19. eseményeihez! 17.50-kor a Sixtus-kápolna kéményéből az elégetett szavazólapok fehér füstje szállt fel, amelyet 18.04-kor a bazilika harangjainak megcsendülése is megerősített, ezt követően az összes római templom harangja is megszólalt. Nem sokkal ezután *Estévez* bíboros diakónus lépett ki a Szent Péter-bazilika középső erkélyére, ahonnan a tradicionális szavakkal bejelentette: „Annuntio vobis gaudium magnum, habemus papam.” Ezekkel a szavakkal vezetett be a hírt, hogy Joseph Ratzingert megválasztották, aki azután fehér pápai köntösbe öltözve meg is jelent az erkélyen, és elmondta első „Urbi et Orbi” áldását. VI. Adorján 1523-as halála óta majdnem 500 év után ismét német ember ült Szent Péter székébe.

Ismerték és akarták őt

Senkit sem ismertek a kúriában lakó és az érsekségeken munkálkodó bíborosok jobban, mint Ratzingert. Mivel 1981 óta ő vezette az igen befolyásos Hittani Kongregációt, a Szentszékekben is sokszor magához ragadta a szót, és nem volt ritka, hogy nagyon határozott véleményével felzaklatta némelyik bíboros lelkét. Mondhatni, ő volt a Hittani Kongregáció szigorú tanító bácsija. Egyeseket kifejezetten idegesítettek kemény döntései. De a legnagyobb kritikussai sem vethették soha a szemére, hogy hézagos a tudása, vagy hogy nincs benne felelősségtudat és intellektuális rátermettség. Ratzingernek az egyház vezetéséről szóló pontos elemzései minden bizonnyal sok emberben felvetették a kérdést, hogy vajon nem ez lenne-e valóban a helyes recept. Sokan úgy vélik, hogy a reformáció szülőhazájából származó Ratzinger eddig az ellenreformáció emberének bizonyult. A német püspökök sem felejtették el, hogy Ratzinger szigorú nemleges döntésével hogyan döntötte dugába a terhességi tanácsadással vagy az úrvacsorához bocsátással kapcsolatos lépéseiket.

A MEGVÁLASZTOTT PÁPA

És íme, megválasztották – teljes pápai címét használva – Róma püspökévé, Jézus Krisztus helytartójává, Péter apostol utódjává, az univerzális egyház vezetőjévé, a keresztény Európa pátriárkájává, Olaszország prímásává, a római egyházprovincia érsekévé és metropolitájává, valamint Vatikánvárosi Állam egyeduralkodójává. Az utolsó cím pedig így hangzik az ősi formulával: „servus servorum Dei”, vagyis Isten szolgáinak szolgája.

Az első benyomások

Mindenekelőtt feltűnő a pápai név: XVI. Benedek, amelyet rögtön a megválasztása után bejelentett. Nem a III. János Pál nevet vette tehát fel, amely jelzi, hogy nem célja az elődje, illetve elődei által megkezdett út fennakadás nélküli folytatása. A névválasztás mindig kicsit önértelmezés és program is. Az elődöknél a János név az ember-séges és lelkigondozói beállítottságot jelezte, amelyre jó példa volt XXIII. János és II. János Pál pápa. Az új pápa azonban nem ezt választotta programjául. Sokkal inkább korai elődjének, XV. Benedeknek (1914–1922-ig volt pápa), illetve a bencés rendet megalapító Nursiai Szent Benedeknek szeretne a nyomdokába lépni. XV. Benedek próbálta főpapsága idején megvalósítani nevének jelentését („légy áldássá”), hiszen azon fáradozott, hogy a modern világot a felvilágosodás után megbékéltesse az egyházzal, és az I. világháború borzalmi közepette békét teremtsen (ebben nem járt sikerrel). Nursiai Benedek sokkal korábban, Kr. u. 500 körül élt, és a Római Biroda-

lom széthullása után a keresztény Európa egyik megalapozójává vált.

Egy másik – még ha nem is annyira feltűnő – részlet: a megválasztása után (beiktatásakor) mondott első prédikációjában nekünk, kíváncsi és kritikus protestánsoknak furcsa volt, hogy egyszer sem említette Máriát. Nem tudjuk, hogy ez neki magának feltűnt-e, illetve hogy szándékos volt-e. Ez mindenestre egészen más hangvétel volt, mint az elődjénél tapasztalt túláradó Mária-kegyesség, amely a protestánsok számára meglehetősen idegenül hatott. II. János Pál rögtön a beiktatása után a hazáját, egész Lengyelországot Máriának szentelte. Akárhogy is nézzük, XVI. Benedeket is meghatározza a származása, márpedig ő egy olyan országból származik, amelyet a reformáció és a felvilágosodás nagymértékben meghatároz.

Joseph Ratzinger személye

1927. április 16-án született a bajorországi Marktl am Innben egy csendőr harmadik gyermekeként. A csendőri fizetés csak szerény és takarékos életvitelt tudott biztosítani a család számára. A két fiúgyermek (ő és Georg nevű bátyja) mégis gimnáziumban tanulhatott. Ehhez azonban anyjuknak szakácsként kellett munkát vállalnia. Szerényen éltek, de büszkéek voltak a nácizmust elutasító szemléletükre. 1933-ban, amikor Hitler hatalomra jutott, az apa vásárolt a család számára egy öreg parasztházat Hufschragban (Traunstein mellett), ahol a vizet még a kútból húzták. A Ratzingerek bajor katolicizmusa istenfélő volt, de kedves és derűs is, ami kicsit talán a barokk oltárképekre emlékeztet.

Az iskola az összes többi fiúval együtt őt is felvette a Hitlerjugendbe, de nem igazán járt oda. A 2. világháborúban behívták légvédelmi kiegészítő szolgálatosnak München mellé. A háború végét az Ulm melletti fogolytáborban élte át.

A háború után kezdte el teológiai tanulmányait, amelyek során hamar emelkedni kezdett Joseph Ratzinger csilloga. Beiner professzor, az egyik teológiai oktató dicsérte „szóhasználatának klasszikus kisugárzását”. Kiváló minősítésekkel és ajánlásokkal még a II. vatikáni zsinatba is meghívták tanácsadónak. Ott persze tinédzsernek tekintette őt mindenki. Akkoriban még arra panaszkodott, hogy az egyházban „túl szorosra fogják a gyeplőt, és túl sok a törvény”, amelynek következtében az egyház a hitetlenség századát (a 20. századot) cserbenhagyta.

30 éves korától Ratzinger dogmatikaprofesszorként működött előbb Bonnban, majd Münsterben, végül Tübingenben. Különösen tübingeni tapasztalatai voltak rá nagy hatással, és erősen hatottak a társadalmi helyzettel kapcsolatos későbbi szemléletére és gondolkodásmódjára.

A II. vatikáni zsinat utáni időben Ratzinger *Hans Küng*gel és *Karl Rahner*rel együtt az egyház reformerei közé tartozott. Akkori barátja, Hans Küng 1966-ban Tübin-

genbe hívta, ahol megkapta a dogmatika tanszéket. Ott mint ifjú sztárprofesszor tartott előadásokat, először a középkori logosz-spekulációkról. Ezután jött 1968, amely diákforradalmakat hozott Németországban, Franciaországban és néhány más országban.

A forradalom a katolikus teológusok körében is éreztette a hatását. Félbeszakították az előadásait, és Vietnamról akartak vele vitatkozni, belefojtva a szót a professzorba. Annak is fültanúja volt, amikor a saját hallgatói azt skandálták: „Átkozott légy, Jézus!” Ilyen élményektől megrémülve hamarosan átigazolt a nyugalmasabb regensburgi egyetemre. Azóta a „marxizmus” szónak igencsak rossz csengése van a fülében. Egy 1983-as interjúban elmondta, hogy a tübingeni előadóteremben világosodott meg előtte: „Az, amit a zsinattal el akartunk érni, épp az ellenkezőjébe csapott át.” Ezzel minden bizonnyal XXIII. János aggrornamentójára célzott. Sőt egyenesen a zsinat rossz szelleméről beszélt, ami alatt pedig „az egyháznak a korszellemmel és a világgal szembeni kritikátlan nyitását” értette.

Joseph Ratzinger mindig is félnék és visszahúzódo természetű ember volt. Tübingen óta pedig félni is kezdte az egyházát, és ez az érzés mind erősebb lett benne, amikor látta, hogy egyre jobban bevonják őt a felelősségvállalásba és az egyházi hierarchiába.

Teológiailag nem elhanyagolható a tény, hogy Ratzinger Augustinusról írta a disszertációját. Arról az egyházatyáról, aki úgy tekintett a keresztény emberre, mint aki idegenként bolyong keresztül a világon, miközben állandóan – de hiábavaló módon – próbál közelebb jutni Isten országához. A barátja, *Kasper* bíboros szerint Augustinus szemlélete alapvetően hatott Ratzingerre, aki úgy véli, hogy állandó küzdelemben áll egymással Isten országa és a világ. Augustinustól vette át azt a teológiai pesszimizmust, miszerint a földi dolgoknak nincsen jövője. Az egyház és a Vatikán falain kívüli világban kétségtelenül semmi jóra sem lehet számítani. Ha egyáltalán létezik élet itt, a földi világban, az csakis az egyházon belül lehetséges. Különösen a Vatikán magas falai nyújtanak biztonságot. Erre a szemléletre jellemző a következő történet: egyszer egy ifjúsági világtalálkozón az ifjak ujjongó örömmel ünnepelték II. János Pált, de amikor elmentek, óvszerekkel teleszemetelve hagyták maguk mögött a táborhelyüket. Ratzinger ekkor így nyilatkozott róluk: „Ilyen fiatalokra nincs szükségünk!” Vagyis nem szabad az egyházi újjáéledésért akármilyen árat fizetni.

Az igazság védelmezője és a modern ellensége

Ilyen tények ismeretében talán már értjük, mitől van Joseph Ratzinger ennyire átitatva Isten igazságával, amely egyet jelent az erkölcsi igazsággal is. És persze azt is tudja, ki birtokolja ez utóbbit teljes mértékben: a római katolikus egyház. Aki ezt az igazságot megkérdőjelezi és a modern szociális folyamatok alapján kétségbe vonja, azt nyilvánosan elítélik, ahogy *Leonardo Boff*ot, a latin-amerikai

felszabadításteológia képviselőjét is elítélték (ezenkívül a perui püspököket is visszavonásra szólították fel).

A személyes kapcsolatokban barátságos, udvarias, visszafogott, sőt néha egyenesen félénk benyomást kel­ tő Ratzinger megingathatatlanul kemény a teológiai kérdésekben. Eddig sohasem spórolt az energiával, ha a modernnel szemben kellett felvennie a kesztyűt – éppen ellenkezőleg. Nézete szerint az ember gondolkodását egyre jobban áthatja a technika, a tudomány és mindenekelőtt az a szemlélet, miszerint minden meggyőződés relatív – ezek egyben a keresztény igazsággal is szemben állnak. Ezeket a tényezőket „a modern tartóoszlopainak” nevezi, amelyek ellen küzdeni kell.

Joseph Ratzinger magánélete

Elődjével ellentétben, aki kedvelte a sportot és a hegymászást, és szeretett emberek társaságában lenni, Joseph Ratzinger szemmel láthatóan egészen más ember. A társasági élet és a sport nem tartoznak a szívügyei közé, és – amennyire hallani lehet – Rómában is meglehetősen visszavonultan élt. A szomszédja, Kasper bíboros szerint, aki szintén az apostoli palotával átellenben lakott, Ratzinger bíborosként mindig csendes szomszéd volt. Csak a zongorajátéka (Bach, Mozart és néha Palestrina) hallatszott át néha hozzá, de ez egyáltalán nem zavarta őt. Minden reggel ugyanabban az időben lépett ki az otthonából, baljában tartva aktatáskáját, hogy a Szent Péter téren áthaladva bemenjen a Hittani Kongregáció irodájába (amelyet korábban Szent Inkvizíciónak neveztek).

Megszállott módjára akár 12-13 órát is tud dolgozni egy huzamban, mintha az írás lenne az életeleme. Így aztán messze több mint 100 teológiai írást fogalmazott meg és adott ki.

Az 55 éves Ingrid Stampa asszony vezette Ratzinger bíboros háztartását, és ez pápasága alatt is folytatódik. Ingrid Stampa korábban a hamburgi zenei főiskolán dolgozott professzorként, most pedig a pápa háztartását vezeti, és köztudottan jól megértik egymást. Ő lépett Ratzinger testvéreinek, Mariának a helyébe, aki néhány évvel ezelőtt szélütéstől halt meg. Egyébként az édesapjuk is hasonló módon halt meg, és nem lényegtelen, hogy Ratzinger is elszenvedett már két (kisebb) szélütést.

Ratzinger nem igazán nyilvánosságot kedvelő ember, ezért hivatalba lépésének kezdetén eléggé nehezen is tud megbirkózni a főpásztorság nyilvánosságával. Még sokat fog tanulni az emberekkel való bánásmódról és a nyilvánosság kezeléséről.

Azt azonban fontos megjegyeznünk, hogy a Hittani Kongregáció prefektusaként egészen másfajta hivatal és feladat volt rábízva, mint pápaként. Eddig az egyház jogi helyzetét, rendjét és tanítását kellett megőriznie, és a majd 1,1 milliárd hívőt kellett a kialakult egyházi tanítások keretei között tartania. Ezzel szemben pápaként a feladata a

jövő felé irányul, amelynek homlokterében az egyház és a kereszténység további útja áll.

REMÉNYSÉGEK ÉS VÁRAKOZÁSOK

Általános várakozások

Lehet XVI. Benedektől egyáltalán még újat várni? Még fülünkbe csengenek a Hittani Kongregáció prefektusának kemény szavai, aki a hitigazságok védelmezője és több mint egymillió római katolikus ember erkölcsiségének felügyelője. Vajon képes lesz arra, hogy új hivatalában újfajta fejlődési irányokat kezdeményezzen, és ezeknek megfelelően más válaszokat is adjon, mint a Hittani Kongregáció prefektusaként 1981–2005 között?

Az a kérdés is felvetődik, hogy a római katolikus egyház legfelsőbb szerve, a Bíborosi Kollégium milyen elképzelésekkel és várakozásokkal választotta őt meg pápának. A sok Rómában lefolytatott beszélgetésből és interjúból a *Der Spiegel* 2005. április 4-i (tehát még a választás előtt megjelent) száma az alábbi következtetést vonta le: „Másfajta pápát szeretnének, mint II. János Pál – kevésbé dominánsat.” „A legtöbb bíboros nem szeretne egy újabb médiasztárt, aki a világot járja, és reprezentál. Sokkal inkább valósi vezetőt szeretnének – a pásztorok főpásztort akarnak.”

Az alábbi érdekes okfejtéssel találkozhatunk a pápaváltásnak az erősen szekularizált társadalomra kifejtett hatásait vizsgálva, amely a német katolikus egyház gyakran meglehetősen kritikus tagjaira is kiterjed. A német televízióban vasárnaponként látható politikai sajtóklubban mindig a vezető médiaképviselők adnak egymásnak találkozót, hogy az éppen aktuális témákat megvitassák egymással. Az április 10-i adás témája ez volt: „Visszanyeri szerepét a hit?” Az a hatalmas médiajelenlét, amely a pápa halálakor és temetésekor, illetve az új pápa megválasztásakor világszerte tapasztalható volt, sokakban az alábbi meglátásokat tette nyilvánvalóvá. Sok minden szól amellett, hogy a 21. század ismét vallásosabb lesz, és az értékrendek visszatérését is eredményezi. Éppen az új pápa megválasztására való tekintettel meg kell állapítanunk, hogy az emberekben nagy a tekintély iránti igény. Ahogy a gyermekek igénylik a szülők tekintélyét és értékrendjét, hogy azok által csiszolódjának, illetve kritikusán kialakítsák a saját szemléletüket, ugyanúgy a társadalomnak is feltétlenül szüksége van az egyházi tekintélyre és érték közvetítésre. Ez utóbbira példa a római katolikus egyház és pápája. Az emberek soha nem veszik át a dogmákat kritika nélkül, de szükségük van ilyen tekintélyre, még akkor is, ha a személyével nem tudnak azonosulni. II. János Pál merev elzárkózása a cölibátusnak, a nők papságának, a terhességmegszakításnak és az óvszerhasználatnak a kérdésében sokak számára hangsúlyossá tette az ő személyét. Sokak számára a saját nézőpontjuk kialakításához elengedhetetlen az ő vitatott álláspontja a globalizációval,

a kapitalizmussal, a felvilágosodással kapcsolatban, illetve a tény, hogy mindenképp fölé helyezte a megtermékenyítés pillanatával kezdődő emberi élet értékét.

Végül, de nem utolsósorban az általános várakozások kapcsán fel kell tennünk még egy nagyon fontos kérdést. XVI. Benedek már 78 éves, és ahogy azt a fentiekben említettük, már megélt két enyhe szélütést. Vajon mennyi ideje maradt még arra, hogy említésre méltót és újat alkosszon? Máshogy fogalmazva: Isten mennyi időt szán még neki ebben a nem éppen jelentéktelen funkciójában, ugyanis a fentiek ellenére a személyéhez kapcsolódó várakozások és reménységek számosak és nagyok.

Teológiai és ökumenikus várakozások

Most pedig térjünk rá a – főként az evangélikus egyházunk és az ökumené számára – fontos várakozásokra és szempontokra. Eberhard Jüngel professzor Ratzingerhez hasonlóan evangélikus teológiát tanított a tübingeni egyetemen, és hosszú éveken át a Németországi Evangélikus Egyház Teológiai Bizottságának elnöke volt. Egyértelmű teológiai kijelentései miatt már jó ideje viccesen csak „az evangélikus egyház Ratzingerjeként” emlegetik. Ezt a becenevet Richard von Weizsäcker-től, a korábbi köztársasági elnöktől kapta. Jüngel, aki Ratzingert nemcsak könyvei és cikkei alapján ismeri, hanem levélváltásuk és személyes beszélgetéseik nyomán is, már néhány nappal a pápa megválasztása után interjújában nyilatkozott róla. A következő kijelentéseimben főként erre fogok hivatkozni.

a) Jüngel arra a kérdésre, hogy az emberek joggal tartják-e Ratzingert *konzervatívnak*, azt válaszolta, hogy nem lenne szabad ilyen klisészerű általánosításokat használni. Ha már mindenképpen rá szeretnének aggatni valamilyen címkét, akkor sokkal inkább azt kellene rá mondani, hogy „óeurópai” – amit Jüngel önmagára nézve is találónak érez. Óeurópai alatt azt érti, ha valaki a keresztény Európában kialakult teológiai és filozófiai hagyományok alapján gondolkodik. Ennek a szemléletmódnak megvan az az előnye, hogy az ember nem esik áldozatául mindenféle divatnak. Ettől azonban még nem lesz valaki konzervatív, hiszen a saját ítélőképességét csiszolja a nagy gondolkodók szemlélete és a Biblia igéje alapján. Ha pedig valaki mindenáron a konzervatív kifejezést akarja használni, akkor már inkább mondja a göttingeni teológus, Emanuel Hirsch nyomán, hogy „jobb egy okos konzervatív, mint egy buta liberális”.

b) Már jó ideje *protestáns körökben is elismerés* övezi Ratzinger személyét. A *Bevezetés a kereszténységbe* című 1968-as könyve németül ma is hozzáférhető, és már évtizedekkel ezelőtt sok elismerést kapott protestáns oldalról. Az ismert hamburgi etikaprofesszor, Helmut Thielicke az 1970-es évek elején ezt a művet úgy ajánlotta a hallgatónak, mint evangélikus szellemiségű könyvet.

Ratzinger korai publikációit áthatotta a II. vatikáni zsinat dinamikus szellemisége. Főként ezekben találunk sok

párhuzamot az evangélikus teológiai gondolkodással, különösen a bibliai szövegek komolyanvételével kapcsolatban. Ratzinger számos könyvében úgy fogalmaz, ahogy Luther és Zwingli, Schleiermacher vagy Karl Barth: úgy, hogy azt nem csak teológusok értik. Bár Ratzinger kétségkívül tudós és intellektuális figura, de a tanítás mellett mindig prédikált is, vagyis olyan nyelvet használt, amelyen az embereket meg lehet szólítani.

c) A sokat vitatott *Dominus Jesus* című munkáról: ez a munka egyértelműen magán viseli Ratzingernek mint a Hit-tani Kongregáció prefektusának keze nyomát. Az irat továbbviszi azt az igen komoly problémát, hogy a katolikus egyház még mindig nem ismerte el a protestáns egyházakat.

Evangélikus szemmel örömmel olvassuk a szöveg első részében, hogy Jézus Krisztus Isten egyetlen Igéje és egyben az egyház Ura. Máshol viszont az is nyilvánvalóvá válik, hogy az „egy, szent, egyetemes és apostoli egyház” csakis a római katolikus egyházban valósul meg. Erre mondja Eberhard Jüngel: „Remélem, ezt a pontot XVI. Benedek még alaposan át fogja gondolni.”

Persze a reformáció egyházai megtehetnék, hogy ezzel a szemlélettel szembeszállnak, és kijelentik, hogy az egy, szent, egyetemes és apostoli egyház központja nem Róma, hanem Wittenberg, Zürich vagy Genf. Hiszen Luthernek is ez volt a teológiai meggyőződése. De mi, protestánsok nem elégedhetünk meg azzal, hogy csavarunk egyet a dolgon, hanem ki kell jelentenünk, hogy az ökumené ilyen módon nem működhet. Jüngel professzor úgy látja, hogy a római püspök ebben a kérdésben máris sokkal körültekintőbb lett. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a tény, hogy a megválasztása utáni első prédikációjában kijelentette: a keresztények látható egységének elérését tekinti fő feladatának. Amennyiben hajlandó lesz nyitni ezen a téren, elképzelhető, hogy a jelenleg stagnáló ökumenikus mozgalom új lendületet kap.

d) A *közös úrvacsora* kérdésében továbbra is érvényben van az a szabályozás, amely szerint protestánsok nem részesülhetnek a katolikusok oltáriszentségében. Ennek ellenére II. János Pál temetésekor Ratzinger mégis kiszolgáltatta azt a protestáns Roger Schutznek, a taizéi közösség megalapítójának.

Persze mindig is voltak kivételek, hiszen Jüngel és én is számos alkalommal kaptunk már katolikus papoktól meghívást az oltáriszentségben való részvételre. Ez az eset azonban mégis teljesen más volt, hiszen a temetésen csak néhány kiválasztott személy részesülhetett az oltáriszentségből Ratzinger kezéből, és Roger Schutz részvételét az egész világ figyelemmel kísérte a tévé képernyőjén keresztül. Ilyen nyilvános gesztusok a római katolikus egyházban mindig is fontos szerepet játszottak. Így ez az eset is különös várakozásokat ébreszthet bennünk.

e) A *pluralizmus és relativizmus* kérdésében is sokan gondolják úgy, hogy teológiai megfontolások alapján változások következhetnek be Ratzinger szemléletében, amely különböző meglátások és félelmek alapján eddig a pluralizmust mindig a relativizmussal azonosította. Pedig

a pluralizmusnak is megvannak a teológiai előnyös oldalai, hiszen nem kell mindennek egységesnek lenni. A Szentlélek nem uniformizál minket. Az Újszövetség Isten tarka kegyelméről szól (1Pét 4,16). Ennek alapján pedig nem kell félnünk bizonyos fokú pluralizmustól.

f) Ami a *mariológiát* és a *szentek tiszteletét* illeti, ezek nem a Biblia alapján álló tanítások. Ennek ellenére el kell ismerni, hogy a szentek protestáns részről is kapnak tiszteletet, hiszen a német evangélikus egyházak közös liturgikus kalendáriumában is úgy van feltüntetve november 1-je, mint mindenszentek napja. Ezzel együtt is elfogadhatatlan a protestánsok számára az elhunyt szentekhez szóló felkiáltás: „Könyörögj értünk!” Még ha az úgynevezett mindenszentek-litánia nem is fog megszűnni, vannak olyan várakozások, amelyek szerint a mariológia és a szentek tisztelete a felvilágosult Némethonból származó új pápa ideje alatt vissza fog térni a medrébe.

Az sem túl valószínű, hogy XVI. Benedek olyan sok mindenkit fog boldoggá és szentté avatni, mint elődje. II. János Pál pápasága alatt 1338 személyt avattak boldoggá és 482-t szentté. XVI. Benedek habitusa alapján valószínűsíthető, hogy elődje példáját nem fogja követni e téren, hanem sokkal körültekintőbben fog eljárni.

g) Az új pápa mint az *egész kereszténység szószólója* – ez a lehetőség az elmúlt hónapokban újra és újra felmerült különböző egyházi és teológiai beszélgetésekben. Ezzel kapcsolatban azt gondolom, hogy egy ilyen jellegű összevont hivatal kialakulása teljesen elképzelhető, bár ez nem jelentene a többi egyház feletti felsőbbiséget. Ezért aztán nem is feltétlenül a római püspöknek kellene ellátni ezt a feladatot, hanem ugyanúgy megtehetné ezt a konstantinápolyi pátriárka vagy az Egyházak Világtanácsának valamelyik lelki vezetője. Közlebről vizsgálva azonban nincs túl nagy aktualitása a kérdésnek, hiszen a római püspökök mindig is nyilatkoztak az egész kereszténység nevében anélkül, hogy erre más egyházak felhatalmazták volna őket.

Feszültségteljes várakozás

XVI. Benedek eddig nagyon visszafogottan viselkedett. Eddigi megállapításaink alapján valószínűnek tűnik, hogy – amint az egy csendőr fiához illik – mindenekelőtt rendet akar teremteni az egyházon belül. Továbbá azt is megállapíthatjuk, hogy a protestáns egyházak Róma szemszögéből nézve csak másodlagos fontossággal bírnak. Több, mint valószínű, hogy Benedek először az ortodoxokkal, illetve a többi világvallásokkal való kapcsolaton kezd el munkálkodni. Eközben persze nem kizárt, hogy esetenként olyan – számunkra is izgalmas – témákban tesz állásfoglalásokat, mint a házasság, a válás, az újravezetés vagy éppen az oltáriszentség. Mindannyian izgatottan várjuk, milyen kezdeményezések fognak tőle kiindulni. *Honecker* professzor úgy nyilatkozott, ő már akkor is elégedett lesz, ha nem történnek majd negatív dolgok.

AZ ELSŐ LÉPÉSEK

Az első lépései még eléggé félnének. A pápa az első nyilvános szereplései alkalmával nagyon szerénynek, mondhatni szégyenlősnek hatott. Ez összhangban is van azzal, amit közvetlenül a megválasztása után mondott: „Én csak az én Uram alázatos szolgálója vagyok, aki az ő szőlőjében dolgozik.” De hamarosan azt is megtapasztalja mindenki, hogy a pápa nagyon is komolyan gondolja, amit szelíden, de pontosan megfogalmaz a szexuális morál vagy éppen az emberek életfolytatásának kérdésében. Bizonyos témákban, de főként az egyház igazságának kérdésében ez az egyébként nagyon barátságos pápa nem ismer pardont.

Az első hivatali útja Olaszországba vezetett. Bariba utazott, ahol az istentisztelet és egyéb egyházi rendezvények után az olasz püspökök meghívták őt egy ünnepélyes közös étkezésre. Ez utóbbira azonban már nem volt ideje, így a püspöki kar nagy sajnálatára rögtön visszarepült a Vatikánba.

Két olyan első lépést szeretnék most megemlíteni, amelyeket XVI. Benedek főpapként tett, és amelyeket figyelemre méltónak tarthatunk.

Az első külföldi út Kölnbe, az ifjúsági világtalálkozóra

Erről a hatalmas rendezvényről érdemes elmondani, hogy egyetlen miséjén egyszerre 1,1 millió katolikus fiatal vett részt, és további mintegy 250 millió néző követte az eseményeket a tévéképernyőn. Sokat elmondhat a rendezvényről a pápa rajnai hajóútja, amikor a parton álló tömegeket megáldotta, és a „Benedetto!” kiáltásokat skandáló tömeg is. Mindennek egy része nyilván csak fiatalos rajongás, egy másik része viszont minden bizonnyal igazi kegyesség volt.

Meg kell itt említenem néhány kijelentést, amelyet a pápa a Németországi Evangélikus Egyház *Wolfgang Huber* püspök által vezetett képviselőivel való találkozás során tett. Ahogy azt Huber utólag elmondta, a pápa elzárkózott attól a gondolattól, hogy az evangélikus egyház újra betagozódjon a római katolikus egyházba. Véleménye szerint nem ez a keresztények látható egységéhez vezető út. Benedek egyébként – a leírt beszéde közben tett kitérőben – elutasította az úgynevezett „visszatérés-ökumenét”, viszont pozitívan értékelte az „egység a sokszínűségben” elvét.

Arról nem esett külön szó, hogy az új pápa is búcsúban részesítette az ifjúsági világtalálkozóra látogatókat. A katolikus egyházzal való következő teológiai megbeszélések során viszont fel kell majd tenni a kérdést, hogy ez a búcsú mennyire összeegyeztethető a Vatikán és a Lutheránus Világszövetség által 1999-ben aláírt közös nyilatkozattal.

A pápa ezen a találkozón is kijelentette, hogy a keresztények látható egységének elérését tűzte ki főpapi szolgálatának legfontosabb céljául. Másrészt nem szabad a diaológus érdekében feláldozni az igazságot. Ezzel finom uta-

lást tett a felekezetek között feszülő, etikai kérdésekben tapasztalható ellentmondásokra. Ez pedig nyilván célzás volt a liberális protestánsoknak a homoszexualitással és a terhességmegszakítással kapcsolatos állásfoglalására. A pápa szerint az ilyen ellentmondások miatt az evangéliumi tanúságtétel és az etikai személet elveszti az erejét.

Találkozás Hans Künggel

Végül, de nem utolsósorban meg kell említenünk az új pápa egy másik jelentős lépését is. 2005. szeptember végén sor került egy meglepő találkozásra, amelyet a teológus és az egyházi körök nagy érdeklődéssel kísértek. XVI. Benedek a Castel Gandolfo-i nyári rezidenciáján hosszabb beszélgetésre fogadta a pápai tévedhetetlenség legnagyobb kritikáját, Hans Küngöt. Ezelőtt ugyanitt csendben egy másik találkozásra is sor került, mégpedig a szélsőségesen konzervatív, exkommunikált és idő közben elhunyt *Lefebvre* érsek követőjével. Ezután jött tehát a nem kevésbé izgalmas találkozás Hans Künggel.

Ők ketten már több mint 40 éve ismerik egymást. Mindketten kiváló fiatal teológusként lettek 1962–1965 között a II. vatikáni zsinat hivatalos tanácsadóivá, és mellesleg jó barátokká is. Ratzinger és Küng akkoriban az egyházi modernizáció motorjainak számítottak, amit az is bizonyít, hogy Ratzingert Küng vitte professzorként Tübingenbe. Ezt követően azonban 1968 körül szétváltak az útjaik. Küng úgy érezte, hogy a modernizáció megakadt, miközben – ahogy azt fentebb már említettem – Ratzinger a lázadózó

teológusok miatt átment Regensburgba. Eközben Küng a pápai tévedhetetlenség kritikája miatt elveszítette egyházi tanítói jogosítványát (*missio canonica*), egyben tübingeni tanszékét. Ezzel szemben Ratzinger elnyerte a legfőbb hitvédő szerepét, és így bizonyos tekintetben mint főinkvizítor utasította vissza egykori barátja állításait. Ezt követően majdnem negyed évszázadon át nem volt egymásnak mondanivalójuk, eközben Küng a teológia és a természettudományok dialógusa felé fordult. Különösen sok munkát fektetett a „világethosz”, vagyis egy olyan etikai-erkölcsi alap kialakításába, amelyet minden nagy világvallás elfogadna.

Négy órán át beszélgettek egymással, miközben a nyári rezidencia kertjében sétálgattak. Végül Benedek közös vacsorára is meghívta vendégét. A Vatikán részletes beszámolójából megtudhatjuk, hogy a találkozó barátságos légkörben zajlott, és a két fél kölcsönösen kifejezte egymás iránti tiszteletét. A pápa külön is méltatta Küngnek a dialógusért tett erőfeszítéseit.

Küng nyilvánvalóan megváltoztatta a bíborosként szélsőségesen konzervatív Ratzingerről alkotott véleményét. Ezekkel a szavakkal összegezte meglátásait: „Hirtelen úgy tudunk beszélgetni, ahogy régen.” „A pápa nyitott, és nem csak a konzervatív védelmező szerepében akar működni.”

Még nem tudjuk, hogy vajon az-e XVI. Benedek célja, hogy az elődje által hátrahagyott hibákat (amelyek elkövetésében ő maga is közreműködött) csendben feldolgozza, vagy pedig tényleg új felismeréseket és új utakat fog hozni a kereszténység számára. Mindannyian izgatottan várjuk a fejleményeket.

Fordította: *Sághy Balázs*

GLATZ JÓZSEF

Homályba borult kezdetek

Januárban elhunyt kedves barátom, *Szigethy Sándor* egyszer nevetve mesélte nekem, hogy lundi tanulmányai idején hogyan járt svéd professzorával, aki megkérte, mondja el, mit tudunk mi, magyarok történelmünk kezdeteiről. Amit csak tudott, mindent elmondott: Árpád apánkról, a Vereckei-hágóról, Szent István koronájáról... A svéd professzor udvariasan bólogatott, megcsodálva a messzemenő, részletes, pontos információkat államiságunk első századaiból. Később már Sándor is tudta, hogy kedves, kerek elbeszéléseink nem mind vehetők készpénznek.

Történhet ilyesmi komoly tudósokkal is, akár egész tudományokkal, tudományágakkal, mint például az iszlamisztikával, hogy nemzedékről nemzedékre tradálnak „általánosan elfogadott” nézeteket, míg valaki meg nem kérdezi: „Hát ezt meg honnan tudjuk?”

Karácsony után került kezembe egy *Karl-Heinz Ohlig* és *Gerd-R. Puin* szerkesztésében megjelent izgalmas tanulmánykötet az iszlám „homályos kezdeteiről”.¹ Az előszóiban Ohlig abból indul ki, hogy kevés vallás kezdetei állnak oly tisztán és világosan előttünk, mint – a látszat szerint – az iszlám esetében².

Mohammedről sok „pontos információ” van. Tudjuk, hogy Abd Allah fia, kb. 570-ben született, korán árvaságra jutott, 610 körül nyerte el első kinyilatkoztatásait, és

¹ Karl-Heinz Ohlig – Gerd-R. Puin (Hrsg.): *Die dunklen Anfänge. Neue Forschungen zur Entstehung und frühen Geschichte des Islam*. Verlag Hans Schiler, 2005.

² Uo. 7. o.: „...nur bei wenigen Religionen (scheinen) diese Anfänge und auch der weitere Verlauf so klar bekannt zu sein wie beim Islam.”

622. július 16-án elhagyta a hitetlen Mekkát (ez a dátum, a *hidzsra* időpontja lett később a muzulmán naptár kezdete), 632. június 8-án váratlanul meghalt Medinában,³ ahol sírja ma is megtekinthető.

Folytathatnánk: 635-ben az arab seregek beveszik Damaszkuszt, 638-ban Jeruzsálemet, majd meghódítják Egyiptomot, és 641-ben elérik Alexandriát... Ezeket a mesés sikereket igazában sohasem értettem. Tudtam ugyan a különböző krisztológiák, a Bizánc, Alexandria és Antiókhia közötti feszültségekről, de mégsem értettem, hogyan lehettek ezek a jelentős keresztény provinciák máról holnapra muzulmánna.

A kérdés persze az: honnan vettük imponáló ismereteinket? *Simon Róbert* élvezetes Korán-fordításához csatolt, Mohamed és a Korán című tanulmányában többek közt ezt írja: „A »kezdetekre« vonatkozóan az egyetlen biztos fogódzópontunk a 93:6-8:

Nem talált-e téged árvának és adott menedéket,
és nem lett-e tévelygőnek és vezetett az igaz útra,
és nem talált-e szűkölködőnek és tett gazdaggá téged?

E néhány vázlatos megjegyzés általánosságát a muszlim hagyomány élettel próbálja megtölteni.”⁴ Ezt a célt szolgálja a próféta életével és harcaival foglalkozó sira- és magazi-irodalom, valamint a kései 9. század hat kanonikus hagyománygyűjteménye.

Erről az egész gazdag hagyományanyagról elmondható, amit már a magyar iszlamisztika nemzetközileg elismert nagymestere, *Goldziher Ignác* megjegyzett: „Megbízható bizonyítékok hiányában túlzott merészség lenne akár csak megközelítőleg is helyesnek tűnő véleményt nyilvánítani arról, hogy mi lehet a hadísz (az iszlám kanonikus elbeszéléseinek) legrégebbi, eredeti része, vagy arról, hogy közülük melyek datálhatók a Próféta halálát követő nemzedékek idejére.”⁵

Volker Popp orientalista és numizmatikus a már említett tanulmánykötet bevezető történeti áttekintésében⁶ először *Julius Wellhausen*-re utal,⁷ aki szerint „a muszlim historikusok történelmi beszámolóit nem felelnek meg azon követelményeknek, melyeket Theodor Mommsen (1817–1903) a történelmi forrásokkal szemben állít”⁸. Popp szerint vannak azonban Szíria, Mezopotámia és Irán térségéből más 7. századi forrásaink is: feliratok és képi ábrázolások. Ezek segítségével lépésről lépésre mutatja ki, hogy az első „kalifák” arab keresztények voltak.

Az első meglepetés az, hogy az első „kalifák” ezt a titlust nem is használták. Mu’awiya, az első omajjádai ural-

kodó ércpénzein magát „emír”-nek nevezi: MAAWIA, a patrónusok főnöke (Amir-i wlyshnyk). Arab földön, al-Taif környékén, egy gát arab felirata Mu’awiyának az Isten szolgája (li-’abd Allah) címet adja, ugyanígy egy gadarai fürdő renoválását dokumentáló görög szöveg⁹ Palesztinában. Más szóval: Mu’awiya, szemben a magukat Istentől származtató szászánida uralkodók igényeivel, a szír keresztény tradícióval egybehangzó értelemben magát egyszerűen Isten szolgájának nevezi... Isten szószólója, az első igazi kalifa az abbászida al-Ma’mun; kb. 200 évvel az úgynevezett hidzsra után.¹⁰

A második meglepetés az évszámolás körül adódik. Jó útmutató ebben a kérdésben is a már említett gadarai termálfürdő görög felirata, amely a renováció időpontját három kiindulópontból datálja: történt ez a bizánci adózás 6., a városalapítás 726. és „az arabok 42. évében”. A szöveg sem hidzsráról, sem Mohamedről nem tud. Vallási vonatkozása legfeljebb az előtte álló keresztnek van. Szakemberek pedig még azt is rekonstruálni tudják, hogy a szöveg nem hold-, hanem napévekben gondolkodik.¹¹ A hagyományos szemlélet sok nehézségbe ütközött, amikor az arab éra éveit a hidzsrától számított dátummal akarta összehangba hozni.

De honnan indul az „arab éra”? Mi történt 622-ben? A bizánciak katonailag már a 6. században visszahúzódtak Szíriából. Amikor Herakleitosz császár 622-ben birodalmát reorganizálta, Szíriát már figyelmen kívül hagyta. Ugyanebben az évben döntő vereséget mért a szászánida perzsákra. A Perzsa Birodalom néhány év alatt összeomlott. Maradtak a szászánida keresztény arabok,¹² akik a helyzet urai lettek.¹³ Ez az arab éra kezdete; innen datálódnak „az arabok évei”.

A harmadik meglepetés első találkozásunk Mohameddel. Nem Mekkában keressük, hanem egyenest Jeruzsálembe sietünk, az „igen távoli mecsetbe”, ahonnan legenda égi utazását tette a próféta.¹⁴ Az arab éra 72. évében ott építette az 5. omajjádai uralkodó, ‘Abd al-Malik az első „muzulmán szakrális épületet”. A belső oktagon magasában hétszakaszos, díszes, hosszú arab szöveg húzódik. A második szakasz így kezdődik:

⁹ Popp, 30–39. o.

¹⁰ A terminust már ‘Abd al-Malik is használja, 100 évvel később al-Ma’mun új tartalommal tölti meg. *Die dunklen Anfänge*, 113. o.

¹¹ Popp, 40–45. o. (Probleme der Datierung)

¹² „Die arabischen Protagonisten der Nestorianer Irans waren die Könige von al-Hira aus dem Geschlecht der Lahmiden.” *Die Dunklen Anfänge*, 20. o. „A Gassanidákról tudjuk, hogy már első történelmileg ismert uralkodójuk, al-Hasit b. Gabala fölvette a monophüszita kereszténységet.” Simon, 432. o.

¹³ „Die kriegerische Hinterlassenschaft der iranischen Besatzung, die Anwesenheit der vormalig sassanidischen Araber, jetzt Kriegsherren auf eigene Rechnung, ermöglichten es den kirchlichen Würdenträgern des Orients, auf einen völligen Rückzug von Byzanz aus dem byzantinischen Orients zu bestehen.” *Die dunklen Anfänge*, 28. o.

¹⁴ Korán 17:1 Simon magyarázataival.

³ Hans Küng: *Der Islam. Geschichte, Gegenwart, Zukunft*. Piper Verlag, München, 2004. 133. o.

⁴ Simon Róbert: *A Korán világa*. Helikon, 2001. 447. o.

⁵ Goldziher Ignác: *Az iszlám kultúrája*. 1. Gondolat, Budapest, 1981. 194. o.

⁶ Volker Popp: Die frühe Islamgeschichte nach inschriftlichen und numismatischen Zeugnissen. In: *Die dunklen Anfänge*, 16–123. o.

⁷ J. Wellhausen: *Das Arabische Reich und sein Sturz*. Berlin, 1902.

⁸ Popp, 16. o.

Muhammad(un) 'abd(u) ilah(i)...

Dicsértessék az Úr Szolgája...

Könnyen láthatnánk ebben a kifejezésben a muszlim hitvallás, a Sahada egy tételét, ha az itt álló gerundiumot – mondja *Christoph Luxenberg*¹⁵ – személynévnek vennénk: „Mohamed az Úr Szolgája”. Ehhez az értelmezéshez azonban hiányzik a kopula, a létige. Az alany itt az Úr Szolgája. Rá utal a kontextus is, amely őt Mária fiának mondja (,Isa bn(u) Maryam). A szöveg keleti szír keresztény hitvallás: *Dicsértessék az Úr Szolgája*. Ne imádjátok őt.

Százötven évvel később, al-Ma'mun idejében már más-képp értették ezt a szöveget. A fent említett „gerundiumból” és az „Úr Szolgájából” Mohamed, Abdallah fia lett: Muhammad bn 'Abdallah.¹⁶ Ha a további szakaszokat is áttekintjük, több hasonló értelmezésbeli eltolódást észlelhetnénk, és szemtanúi lehetnénk egy érdekes folyamatnak, hogy hogyan lesz 'Abd al-Malik Bizánccal szemben megfogalmazott tételéből muszlim hitvallás.

Tegyünk még egy kis kitérőt, és kövessük Luxenberget a Korán világába! Megfigyelése szerint van a szír és arab írásban négy olyannyira hasonló jel, hogy azok átírása szírből arabra sok félreértésre ad okot.¹⁷ Ilyesmi megtörténhetett a Korán sokszor sejtelmes, nehezen érthető szövegeivel is.

Vegyük a 72. szúra néhány versét Simon Róbert fordításában:

(1. ... egy csapat dzsinn fülelt... és azt mondták:
Csodálatos Koránt hallottunk...))

18. A mecsetek egyedül Allahot illetik meg.

Ne fohászkozzatok hát (bennük) Allah mellett senkihez!

19. Amikor Allah szolgája fölállt, hogy hozzá fohászkozzon,

csaknem agyonnyomták őt a tömegükkel(?).

20. Mondd: „Egyedül Allahhoz fohászodom,
és nem társítok mellé senkit.”

Az érdekesség kedvéért idézek Simon szúramagyarázataiból is:

„72:19 'abdu'llahi (»Allah szolgája«): Mohamed.

kadu yakununa 'alay-hi libadan (»csaknem agyonnyomták...?«). A kifejezés pontos értelme már a kommentátorok számára is érthetetlen volt, ezt mutatja a számos eltérő olvasat...”

A rejtélyes „libadan” (a félreértett első betűvel) nem az egyetlen rejtély ebben a szövegben. A „mecsetek” szó mögött – amelyet a fordítók hol singularisban, hol pluralisban adnak vissza – tulajdonképpen egy szír-arám infinitivus áll, ami a mondatnak új, világos értelmet ad. Teológiai

ai kérdés, hogy kit értünk Allah szolgáján. Ha Jézusra vonatkoztatjuk, akkor a *qama* igében a szó másik jelentését is meglátjuk: nemcsak „fölállt”, hanem éppen „feltámadt”. Hosszabb elemzés helyett Luxenberg értelmezését hozom,¹⁸ mindjárt magyarra fordítva:

(A dzsinnek, a láthatatlan lények, szellemek mondják:)

18. Az imádat egyedül Istent illeti,

Isten mellett máshoz ne fohászkozz;

19. és hogy mikor az Úr Szolgája feltámadt

és Istenhez fohászzkodott, csaknem mint Istent imádták.

20. Ő erre azt mondta: Én az én Uramhoz fohászodom,
mellé mást nem társítok.

Az iszlám keresztény és zsidó háttere nem újság, hiszen mint „Ábrahám vallása”, önmagát is ebben a kontextusban érti. Új azonban a kapcsolatok, összefüggések történelmi dimenziója. Tanulmánykötetünk záró fejezete, „A szír és arab kereszténység és a Korán” Ohlig elegáns vezetésével az iszlám bölcsőjét, a mezopotámiai korai arab kereszténységet közelíti meg (keleti) szír háttere felől.

Ohlig, a Saar-vidéki Egyetem vallástudományi és egyháztörténeti professzora izgalmas, kompakt történeti áttekintést ad a nyugati és keleti szír teológia fejlődéséről és színes változatairól. A másképp gondolkodót is komolyan veszi. Teológus koromban nem gondoltam volna, hogy az egyháztörténet ilyen érdekes lehet.

A Földközi-tenger keleti partjától a Tigrisen túlra, a Perzsa-öböltől Észak-Mezopotámiáig terjedő hatalmas szír térségben sokféle kultúra találkozott, keveredett egymással. Nyugaton erős volt a hellén beütés, keleten a perzsa hatás jelentkezett, de itt is és ott is domináns maradt a zsidóval rokon, szír-arameus gondolkodásmód.

A szír teológust nem Isten időtlen léte érdekli, hanem jelenléte, cselekvése a történelemben. Lényeges számára Isten egyeduralma és a világos elhatárolás: Isten Isten, az ember ember. Az ember pedig arra hivatott, hogy megállja a helyét, ember maradjon, nem pedig arra, hogy istenüljön. Üdvét az ember Jézus követésében találja, a helytállásban...¹⁹ Ohlig szerint a keresztény váltságtan megrövidítése lenne, ha mi azt nyugati teológiánk hálójával akar-nánk befogni. *A szír kereszténység is kereszténység teljes mértékben*, még ha más szótérológiai súlyponttal is.²⁰

A nyugati szír teológia, az antiókhiai iskola erős görög hatás alatt nehezebb helyzetben volt ahhoz, hogy hű maradjon önmagához, a görög ruha alatt is megőrizze szír szívét. Keleti szír területen a szászánida uralkodó által 410-ben összehívott zsinatig senkinek se kellett bi- vagy trinitáris istenképzetekkel foglalkoznia; *keresztények lehettek a maguk szír módján*.²¹ Ohlig szerint a szír és a niceai teológia és krisztológia fogalmi egyeztetése rendszer-

¹⁵ Christoph Luxenberg (Pseudonym): Neudeutung der arabischen Inschrift im Felsendom zu Jerusalem. In: *Die dunklen Anfänge*, 124–147. o.

¹⁶ Ez történt al-Ma'mun idejében. „An Stelle der früheren Lesung dieser Textstelle... wurde Dank... der Eigenart der arabischen Namensschreibung... der Nachweis von der Existenz eines »Muhammad, Sohn des Abd Allah«, möglich.” Popp, 117. o.

¹⁷ Ohlig, 12. o.

¹⁸ Luxenberg, 132–135. o.

¹⁹ „Gott handelt in der Geschichte durch die Propheten und durch Jesus. Heil findet der Mensch in der Nachfolge Jesu, in der Bewährung...” Ohlig, 378. o.

²⁰ „Es ist eine Verkürzung des christlichen Erlösungsgedankens, wenn er auf die lateinisch-abendländischen Raster verengt wird...” Ohlig, 396. o.

tani lehetetlenség. A szírt nem a definíció világossága érdeklí, hanem az adoráció, Istennek képekben kifejezésre juttatott imádása.²²

A Korán a Nicea előtti keletszír teológiát látszik tükrözni. Ebből arra következtethetünk, hogy ezek a mezopotámiai arabok – hiszen róluk van szó – már korán felvették a kereszténységet, és azután annak ahhoz a formájához ragaszkodtak, amelyet megismertek. Ezt értették a maguk módján és „gazdagították” törzsi hagyományaikkal. Érdekes feladatok várnak itt a kutatókra.

Az eddigieket röviden összefoglalva arra az eredményre kell jutnunk, hogy az iszlám nem Mohameddel és nem máról holnapra született, hanem a keleti szír kereszténység talaján – az uralkodók hatalmi érdekeinek és törekvéseinek is megfelelően – lépésről lépésre, lassan formálódott. Talán még azt is mondhatnánk, amit *Johannes Kolmodin*, Söderblom konstantinápolyi „követe” írt a svéd érseknek 1918 áprilisában: „Te mint történész természetesen teljesen tisztában vagy vele, hogy az iszlám történelmileg tekintve legalább felerész a nagy keleti egyházszakadásnak tekintendő.”²³

Az iszlámmal való intenzív foglalatosságnak ma megvan a maga aktualitása. Ne csak a vallásilag is motivált terrorizmusra gondoljunk, vagy a Mohamed-karikatúrák kiváltotta heves reakciókra. A nagy kérdés: mi lesz Közél-

Keleten? *Hans Küng* a zsidósággal, kereszténységgel és iszlámmal foglalkozó nagy trilógiájának vezérmondata: „A vallások békéje nélkül nincs béke a nemzetek között.”²⁴

A népek békéje mindanyunk létkérdése, Isten népének minden időben szívügye. *Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak neveztetnek.* (Mt 5,9) Nekünk, keresztényeknek meg nem értett, magunktól eltaszított muzulmán testvéreinkkel szemben külön felelősségünk van.

A tanulmánykötet tételei, hipotézisei nem alkalmasak a vallások közti dialógus előmozdítására. Muzulmán testvéreink bennük könnyen rosszindulatú polémiát, vallásuk kifigurázását láthatnák. De nekünk magunknak nem ártana, ha önmagunkat egyszer az iszlám tükrében látnánk; „az” igazsághoz való viszonyunkat, átkos exkluzivitásunkat, kereszténységünk történetét újragondolnánk.

„Az” iszlámot aligha fogjuk valaha is megismerni, mert amint nincs „a” kereszténység és nincs „a” zsidóság, úgy nincs „az” iszlám se. *Jan Hjärpe* svéd iszlamológus szerint a vallások állandó változásban vannak: „Új választék a tradíció hatalmas kosarából, más és új interpretációk, új szerepek gondoskodnak arról, hogy a vallás erősen változó jelenség.”²⁵ Ebben a nyitottságban, kétoldalú nyitottságban van minden dialógus esélye, hogy a homály eloszlik, és mi felismerjük egymásban a testvért.

²¹ Ohlig, 388. o.

²² „Es geht dem Syrer nicht um definitorische Klarheit, sondern um die durch Bilder vermittelte Anbetung Gottes.” Ohlig, 391. o.

²³ Kolmodin arra gondolt, hogy a konstantinápolyi pátriárka esetleg könnyebben kaphatna kiutazási engedélyt a stockholmi konferenciára, ha vele menne egy muszlim megfigyelő is. Bengt Sundkler: Nathan Söderblom, Johannes Kolmodin och ortodoxa kyrkan. In: *Religion och Bibel. Nathan Söderblom-Sällskapets årsbok*, 1967.

²⁴ „...kein menschliches Zusammenleben ohne ein Weltethos der Nationen; kein Frieden unter den Nationen ohne den Frieden unter den Religionen; kein Frieden unter den Religionen ohne Dialog unter den Religionen.” Hans Küng: *Projekt Weltethos*. Piper, München, 1990. 171. o.

²⁵ Jan Hjärpe: *Tusen och en natt & den elfte september*. Prisma, Stockholm, 2004. 41. o.

HELYREIGAZÍTÁS

Az előző számunkban közölt esküvői ígahirdetés szerzője *Réz-Nagy Zoltán*.

Tévesen közöltük szerzőként Kulcsár Zsuzsanna nevét.

Az érintettektől és az olvasóktól elnézést kérünk.

HARMATI BÉLA LÁSZLÓ

Két ébredés között – avagy néhány megjegyzés a stóla és az alba kérdéséhez

A liturgiai megújulás evangélikus egyházunkban végbe-
menő folyamatában a papi öltözetet érintő változtatás
kapcsán nagy érdeklődéssel vártam a történeti és gyakor-
lati érveken alapuló indoklást. Ez azonban mind a mai na-
pig elmaradt, illetve erősen hiányos. A stóla bevezetéséhez
mellékelte „indoklás”, mint arra Csepregi András is rámu-
tatott, gyenge és rosszul sikerült volt. Az alba bevezetése
melletti érvelés is felületesnek és történetileg meg nem
alapozottnak tűnik. Ezért a következőkben az evangélikus
papi viselet kialakulásának és mind a mai napig létező
sokszínűségének vázlatos bemutatásával szeretnék rávi-
lágítani a kérdés összetettségére. Írásomban támaszko-
dom Révész István evangélikus lelkész és művészettörté-
nész tanulmányára.¹

A reformáció idején a megreformált egyház képviselői
az addig használatos egyházi ceremóniákkal és papi vise-
letekkel szemben józan hozzáállást tanúsítottak. Rámu-
tattak arra, hogy a ceremóniák és a papi öltözékek az üd-
vösség és az igaz istentisztelet szempontjából közömbö-
sek (adiaforon) és alárendelt szerepet játszanak. Az Ágostai
hitvallás és Apológia szerint „az istentiszteletnek vol-
taképpen feladata, hogy leleplezzen bennünket Isten
előtt”, hogy rámutasson arra, mennyire bűnösök va-
gyunk, és mennyi hitetlenség, büszkeség és istenmegvetés
bujkál bennünk és közöttünk (CAA. IV. XV. 13). Az összes
ceremónia és templomi külsőség elsődleges célja, hogy az
emberek a Jézusról való beszédet megérthessék. (CA XXIV).
Ezen alapokról elindulva szeretném tárgyalni a papi öltö-
zetek kialakulásának vázlatos történetét és a magyaror-
szági evangélikus lelkészviselet történeti fejlődését.

A régi egyház legfontosabb ruhadarabjai az alba, a ka-
zula, a pluviále (palást), a stóla és a püspöki süveg (mit-
ra). Azokon a helyeken, ahol a reformáció hatására az
egész egyház egyszerre újult meg és fogadta el a reformá-
ciót (például Svédország, Norvégia, Finnország stb.), ott
természetes módon továbbra is használatban maradt a ré-

gi egyházi viselet. A különösebb küzdelem nélkül átala-
kult egyházakban a régi viselet szinte magától értetődően
fennmaradt. Általánosságban a papi viseletről is elmond-
ható, hogy amelyik egyház a történelem során rákényszer-
ült arra, hogy életben maradásáért és fennmaradásáért
küzdelmeket folytasson, abban a külsőségekben való eltér-
és is radikálisabb lett. Minél jobban üldözték és elnyom-
ták a protestáns kisebbséget, képviselői annál jobban pró-
bálták a külsőségekben is eltérni az uralkodó katolikus
egyház gyakorlatától. Az egyháztörténet így jelképesen a
papi viselet változásán is nyomon követhető.

Az albával kapcsolatban eddig még nem esett szó arról,
hogy alba alatt legalább három, egymástól lényegesen el-
térő, az evangélikus használatban mindmáig fennmaradt
papi ruhadarabot is érthetünk. Alba lehet a magyarorszá-
gi és felvidéki szlovák eredetű evangélikus gyülekezetek-
ben mind a mai napig (bár egyre ritkábban) használt, a
Luther-kabát fölé húzott, bő ujjú, térdig érő, fehér karing,
amelyen csak egy nyílás van a fej számára. Albának ne-
vezzük azt a ruhadarabot is, amely az előbbi bokáig érő,
köpenyszerű változata. Létezik egy harmadik változat is,
amely a Luther-kabát helyett használt fehér színű, bő ujjú
kabátot jelent. Ez utóbbit mind a mai napig rendszeresen
használgják például Dániában. Az alba mára már feledésbe
ment szimbolikus jelentéssel is bírt. A kizárólag lenvá-
szonból vagy batisztból készült ruhadarabokat évszázá-
dokkal ezelőtt hatékony mosópor és mosógép híján nehéz,
fáradtságos munkával lehetett csak makulátlanul fehéren
tartani. Akárcsak a lélek tisztaságát, amelyet sok küzde-
lem, önmegtartóztatás és odafigyelés árán lehet megtisztí-
tani a ráakódott bűnöktől. Így az alba fehér színe a szű-
ziességet és a testi-lelki tisztaságot jelképezte. Magyaror-
szágon csak a szlovák eredetű gyülekezetekben használt,
Luther-kabát fölé felvett, leginkább rövid és bő nyakkivá-
gással készült alba volt használatban, stóla nélkül.

Ami pedig a Luther-kabát kialakulásának történetét il-
leti, az a Luther és Melanchthon által viselt egyetemi pro-
fesszori tudósköpenyből alakult ki. Kezdetben nem volt
rajta Mózes-tábla, csak prémgallér, amely egyetemi rang-
jelzést jelentett. Kezdetben ez a köpeny a lelkészek min-

¹ Révész István cikke a templomi paramentumokról 1944-ben jelent
meg a Kemény Lajos és dr. Gyimesi Károly által szerkesztett *Evangélikus
templomok* című kötetben (391–412. o.).

dennapi öltözete volt, még az utcán is ezt hordták, hogy ott papi méltóságuk jeleivel jelenjenek meg. A 16–18. században általánosan divatos térdnadrághoz hosszú kabát járt, amelyen megjelent a Mózes-tábla vagy a malomkerékgallér (stuartgallér).² Magyarországon ezeken kívül többféle, a vállat is betakaró fehér gallér vagy hímzett rátét is divatban volt. Egészen sokáig a mőzestáblák mérete is eltérő volt, mígnem Raffay Sándor püspök új agendájához a mai egységes méretű mőzestáblák viseletét rendelte el.

Az eddigieket összefoglalva: a ma is használatos Luther-kabátot sohasem használtak stólat. (Lehet, hogy egyes német területeken ma ez így van, de kötelező nekünk átvennünk mindent, ami Nyugatról jön? Talán ott is követhetnek el hibákat...) A Luther-kabátot helyettesítő albán azonban volt stóla. A változtatás lehetőségére a *sem-*

² Ilyen gallért hordtak és hordanak Dániában és a német Hansa-városokban.

per reformanda jegyében természetes kell hogy legyen, csak az nem mindegy, hogyan hajtjuk azt végre. Ha szigorúan véve Wittenbergre és Lutherre hivatkozunk (miért is ne tennénk), aki az 1500-as években az albán kívül kazulát is viselt az oltári szolgálatnál, akkor javasolni lehetne a kazula bevezetését is, sőt ezen újításokon felbátorodva a püspököknek a mitra (püspöksüveg) használatát és a pluviálét, de akár a mai katolikus egyházban használatos körülbelül 18-féle papi ruha valamennyi darabját is. Kérdésem csak az, kinek használnak ezek az újítások, mi a céljuk, és mennyivel járulnak hozzá az üdvösségünkhöz és az igaz istentisztelet kialakításához?

Végezetül a cikk címéről. Megfontolásra érdemesnek tartom azt a történeti tény, miszerint az egyháztörténelemben a liturgiai külsőségek ilyen mértékű előtérbe kerülése mindig a két ébredési korszak közötti hullámvölgyekre volt jellemző.

Adja az egyház Ura, hogy külsőségek helyett a lényeggel foglalkozhassunk!

KULCSÁR ZSUZSANNA

Több, mint a látható

A klinikai lelkigondozás mint lehetőség a pásztorolásban

Egy alkalommal valaki azzal a panasszal jött hozzám, hogy szerettei sírjára hullik a közelben lévő fa termése, tegyük valamit. Először átfutott rajtam, hogy valószínűleg nem új keletű probléma ez, hogyan kerül ez elem, a lelkész elé megoldandó feladatként?

Nem akartam megengedni magamnak a sóhaj: „A lelkésznek mi mindennel kell foglalkoznia!” Elindult bennem a gondolat: miért is bántja ez őt? A továbbiakban nem favágást vállaló tűzoltókat kerestünk, hanem arról beszélgettünk, miért hiányoznak neki a szerettei, vagy hogy ő mit tehetett volna még értük saját véleménye szerint. Sok minden letisztult benne így a kapcsolatokról...

Természetesen nem gondolom, hogy minden aktuális kérdést feltétlenül ilyen módon lehetne megoldani egy gyülekezetben, de a fenti helyzet talán egy pillanatra felvillantja a klinikai lelkigondozás hasznát a mindennapi gyülekezeti élet tekintetében.

Szakmánk és hivatásunk rákényszerít, hogy szembesüljünk azzal: az emberi élet egzisztenciális határmezsgyéin kapunk szót legalább egy kazuále erejéig, akár szokásból, tiszteletből, félelemből vagy hitből kérnek minket erre. Ezáltal természetesen arra is szükség van, hogy többet tudjunk az emberről, a lélekről. Nemcsak azért, hogy magunk meg tudjunk állni e helyzetekben, hanem azért is, hogy le-

gyen mihez kapcsolódni, miből bátorságot meríteni a konkrét helyzet után is a hozzánk fordulóknak – vagy nekünk magunknak, ha újra megkeresnek minket.

Érteni szeretnénk, hogy kiben mi történik, mit lehet egy adott helyzetben tenni. Engem ez a keresés és kérdés vezetett el a Semmelweis Egyetem mentálhigiéné tanszékéhez kapcsolódó klinikai lelkigondozó képzésben való részvételig. Nem pszichológia, nem lelki segély, hanem szemlélet az, amire a Debrecenyi Károly István által vezetett képzés során hallgatótársaimmal együtt megtanultunk figyelni. Elsősorban arra, hogy az ember egész léte nem szól másról, mint hogy kapcsolatban van önmagával, a másik emberrel és Istennel. Ezek a kapcsolatok nagyon sérülékenyek, s bármelyikkel baj van, azt a többi is érzi. Talán gyülekezetünk tagjait is úgy ismerjük, mint akik rengeteget tesznek a családjukért, ezért önmagukra és másra nincs idejük. Valaki mást azzal együtt fogadunk el, hogy mindig a saját bűnösségéről beszél, s mint betanult mondatot említi a kegyelmet. A harmadik épp tragédia vagy igazságtalanság miatt perel a „jóistennel”. Szem előtt tartani mind a hármat akkor is, ha csak az egyiket mutatják, s a fájót, a megrendítőt eltakarják – ez a feladatunk. Mindezt nem tapintatlanul, tolakodóan, praktikákkal kell tennünk, hanem azon elv nyomán, hogy minden

ember képes megtalálni adott helyzetben a számára legmegfelelőbb választ. Türelemmel kísérni, döntési szabadságában meghagyni, behelyezni az életkérdéseibe azon szempontokat, amelyek mindent előbbre vihetnek: ez a klinikai lelkigondozó feladata.

Mondhatja bárki jogosan, hogy ez szépen hangzik, azt is, hogy nem ördögösség. Én sok beteg bizalmának köszönhetően tanulhattam meg a kórházi gyakorlatok során, mennyire nem könnyű és ugyanakkor nem lehetetlen az életgyógyulás.

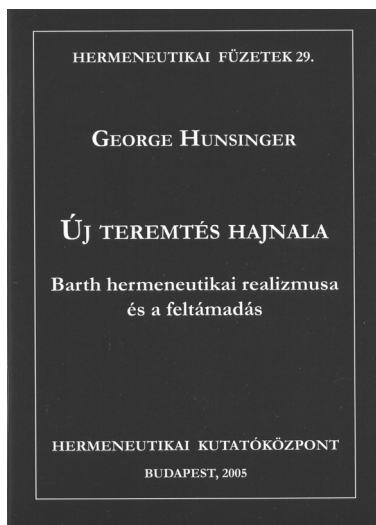
Élettörténeteket hallani, látni nem kis feladat – akár ha a papi padból körbenézünk –, éppen ezért a tanulás része az is, hogy éljünk a csoport-szupervízió lehetőségével, megtartva természetesen titoktartási kötelezettségünket. S van, hogy egy élet közelebb lép, jobban megérint minket, mint a többi, ekkor pedig felkereshetjük egyéni szupervízorunkat, ha megszólal valami a mi életünkben.

Ezáltal megtanulható az is, hogy a látogatások alkalmával tudjuk tartani az idői kereteket. Hiszen körülbelül negyvenöt perc az, amit odafigyeléssel tudunk eltölteni egy beszélgetésben (egy haldokló mellett más az időszámítás). Nem azért, mert a papnak rohanni kell, nem is azért, mert estére már tudomásunk szerint nincs más feladat, hanem magunk és mások iránti tiszteletből érdemes bebocsáttatás után megfogalmazni: eddig tudok maradni...

A sokat emlegetett *látogatás* szolgálata is átformálódik e szemlélet által. Le lehet építeni a státuszunknak szóló kirakat-hozzáállást – tisztelet a kivételnek –, és úgy életük más dolgairól is meg mernek bennünket kérdezni a reánk bízottak. Némelyek „csak beszélgetni” jönnek el, elfogadják, hogy lelkész vagyok, és maga a környezet is prédikál. Nem feltétel, hogy a beszélgetőtársam templomba járjon, ugyanakkor felajánlott lehetőség, mert hiszem, hogy Jézus nélkül saját válaszra találni lehetetlen. Merésznek hangozhat, mégis azt tapasztalom: van vezetettség abban, hogy kihez, mikor, hogyan jutunk el. Nem végiglátogatni kell egy gyülekezetet, hanem a megfelelő időben odaérni. Ez sem kisebb feladat.

Így tudjuk építeni a gyülekezeti tagok egymás közötti kapcsolatát is. Nem konkrét átadott információkkal, hanem hitküzdelmek nyomán vagy gyakorlati segítségnyújtással.

S végül, de nem utolsósorban essék szó a *szenvedésről* is. A lelkigondozás, mások meghallgatása, a *jelenlét* óhatatlanul formálja saját válaszainkat a fájdalom sokféle arcáról, tanító szerepéről. Enélkül nem lehet a szenvedő ember mellett megállni és őt kísérni. Legfeljebb elsietni, kibírni, hálát adni, hogy nem mi vagyunk, akiket szenvedés ér. Kikerülni nem lehet, kiérdemelni sem, az Isten gondolata legfeljebb a miénk. De tanulni belőle mindenképp feladat, akár Krisztus-ismeretet is.

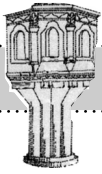
George Hunsinger

ÚJ TEREMTÉS HAJNALA

Barth hermeneutikai realizmusa és a feltámadás

*Hermeneutikai Kutatóközpont
Hermeneutikai Füzetek 29.*

Hogyan kell értenünk a Szentírást? Mindent szigorúan „betű szerint”, illetve „szó szerint”, vagy elég, ha „csak” „szimbolikusan” értjük? Minden úgy „igaz”, úgy történt a Bibliában, ahogyan ott le van írva, vagy a Biblia szerzői sokszor képes beszéddel élnek? George Hunsinger, a neves princetoni teológus Karl Barth írásértelmezési elveire támaszkodva tárgyalja a fenti kérdéseket.

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE • Ézs 6,1–13

Gondolatok a textus értelmezéséhez

Uzzijjá király halála a Kr. e. 746–736 közötti időre, a szírefraimi háború előtti időre tehető. Ez a kronológiai megjelölés egyben Jahve maradandó dicsőségére is utal, s ezzel szemben mutat rá Uzzijjának, a földi királynak mulandó uralmára. Ez az istenkép fejezi ki Izráel hitvallását. A vízió a teofánia tradicionális jellegzetességeit tárja elénk: hangos kiáltás, földrengés, füst. A mennyei lények himnusza Jahvét mint univerzális királyi hatalommal bíró dicsőíti. Olyan uralkodót, aki fölött senki nem rendelkezhet. Isten istenségének a titka, megjelenése meghaladja a templom által adott dimenziót. Palástja betölti az egész templomot. Szentségét, fenségét juttatja kifejezésre a vízió. Mivel szent, ezért megközelíthetetlen, mivel fenséges, ezért Jahve nem korlátozható a kultikus térre. Az ő dicsősége mint földöntúli szentségének kisugárzása a teremtsében és a történelemben betölti az egész földet. A szeráfok, amelyeket állati és emberi vonásokkal ruház fel, a teremtséghöz tartoznak, ugyanakkor udvartartását képezik, és szolgálatára állnak. Énekük tartalma magában hordozza a jeruzsálemi templomi liturgia elemeit, ugyanakkor folyamatos mennyei liturgia ősképét is magán viseli, sőt eszkatológiailag is értendő. Az idők végén Isten mindent meghatározó valóság lesz. Ez mind a zsidó, mind a keresztény hit alaptételeihez hozzátartozik (1Kor 15,28; Fil 2,11). Izráel ezt nem tudja felismerni, s maga Ézsaiás sem, aki ugyancsak ehhez a néphez tartozik. A „tiszátalan ajak” a csődöt mondott egzisztencia kifejezése. Az Istentől való elidegenedést, az iránta való bizalom elvesztését jelöli. Éppen ezért maga Ézsaiás sem tud a szeráfok énekébe bekapcsolódni. Csak a „jaj nekem!” kiáltás tör fel belőle. S ez nem a gyötrelmes önvizsgálat eredményeként születik meg, hanem a világ Királyával, a Seregek Urával való, személyét fenyegető, megrendítő találkozásból.

S aki úgy érzi, menten megsemmisül, megint valami egészen váratlan fordulatot él át. Isten a megtisztítás szent cselekményével hajol oda a tisztátalan ajkúhoz, az önmaga valóságára eszmélőhöz. Jelképesen, mégis reális módon prófétájává teszi, bűnétől megszabadítja, egész lényét megtisztítja. Megmagyarázhatatlan módon bűnbocsátó kegyelmével, irgalmával hajol a rettegőhöz, a bűnnek terhe alatt roskadozóhoz. S máris elhangzik a kérdés: *Kit küldjek el, ki megy el követségünkben?* Egyértelmű, hogy ki a címzett. Ézsaiásnak világosan látnia kellett, hogy ez a kérdés csak őt illeti. Nem is felelhetett másként, csak így: *Itt vagyok, engem küldj!* Hogyan történhetett ilyen nagy fordulat az életében? Egyedül az által, aki ezt a találkozást elkészítette. A szent és fenséges Isten bűnbocsátó, bűnöktől szabadító hatalma által. Ez tette készséggé arra Ézsaiást, hogy az Úr követe legyen.

A 9–11. versek az Ószövetség legnehezebb mondatai közé tartoznak. S ezeket kell, mint az Úrnak népével való tervét és szándékát, a prófétának tolmácsolnia. Ítélet-hirdetés a megbízatása. Amikor és ahol majd megszólal, ott a szívek megkeményednek, elutasítónak lesznek Isten szavára, a fülek süketté válnak, mintha nem is nekik szólna az üzenet, s a szemek megvakulnak, hogy ne vehessék észre a jeleket, amelyeket Isten cselekszik közöttük. Emberileg nem hálás feladat, nem sikerre ítélt küldetés, amire Ézsaiás igent mond. Őt azonban már nem a maga terve, szándéka, elképzelése vezérli. Úgy tűnik, Isten utolsó szava az ítélet, de hogy egyben a legvégső-e, az már nem Ézsaiás feladatához tartozik. Ő szeretné tudni, meddig tart mindez. Csak egy titokzatos kijelentést kap, egy halvány reménysugarat. A pusztulás, kietlenség, elhagyatottság ítéletes képe után felsejlik a jövő a maradványokra, a szent magra való utalással. A kivágott fának még él a gyökere, s abból új hajtás sarjad majd. Így nem vész el, nem pusztul el végérvényesen Isten népe. Istentől adatik majd új kezdet.

Az igehirdetéshez

Szentháromság ünnepén az élő Istennel való személyes találkozás megrendítő eseményéről és életének gyökeres irányváltását jelentő fordulatról halljuk Ézsaiás próféta vallomását. Egy ilyen találkozás egyszeri és megismételhetetlen. Éppen ezért úgy vélhetjük, nem vonatkoztatható ránk. Azonban Ézsaiás azzal az Istennel találkozik, akit mi is mint Jézus Krisztus Atyját imádunk, s akit szerte a világon hirdetünk. Ézs 6-ban a szent Isten előtt állunk. Karl Barth úgy beszélt róla, mint aki „egészen más”. Isten újra meg újra embereket állít ügyének szolgálatába, de ez nem jelenti azt, hogy kiszolgáltatja magát az embernek, hogy kezünkbe adná önmagát. Ellenkezőleg: minket indít szolgálatára, imádatára. Ézsaiás találkozása Istennel egyben küldetésre indítás is az ő nevében. Ez a küldetés, ez az igehirdetés nem hordozza magában a sikerélmény ígértét. Ellenkezőleg, úgy tűnik, egyenesen azért kell elhangzania, hogy ne találjon nyitott szívekre, szemekre, fülekre. Ki vállalkozna magától egy ilyen küldetésre?

Ami a szent Istennel való személyes találkozásból következik

Úgy tűnik, hogy a 103. zsoltárt olvasva sokkal kedvesebb, jóságosabb istenarc jelenik meg előttünk, mint Ézsaiás vallomásában. Itt mintha egészen más lenne ő. Mint aki távoli, idegen, hatalmas, erős. Aki előtt az ember roppant kicsinek, elesettnek, tisztátalannak, bűnösnek érzi magát. Mint akinek semmi esélye nem marad előtte a talpon maradásra. Csak egyet tehet, felkiálthat: „Jaj nekem! Elvesztem.” Ő, a hatalmas, a mindenképp felett való, a Szent és Fenséges mégsem fújja el porszemként azt, aki előtte áll, akinek megadta, hogy találkozhasson vele. Ellenkezőleg, elveszi minden bűnét, megtisztítja ajkát, alkalmassá teszi arra, hogy akaratát hirdesse. Igen ám, csak hogy a prófétának számolnia kell azzal, hogy az emberek nem fognak lobogó zászlókkal visszatérni Isten táborába. Az igehirdetés nem lágyítja meg a szíveket, sokkal inkább azok megkeményedését éri el. Az ítélet beteljesedése következik be, amikor országuk pusztává lesz, s nem marad lakója sem. Tehát nem a „minden jó, ha jó a vége” fordulata szerint történnek a dolgok. Miért kell ennek így történnie? Magától eltaszítani akaró Istenünk van? Távol legyen! Népeinek iránta való engedetlensége váltotta és váltja ki ma is ítéletét. Csak egy reménysugár csillog fel. A maradék megmarad. Isten valóban egészen más. A karácsonyi evangélium sem változtat ezen. A közelség és a távolság egyszerre igaz órá nézve. Különben nem lenne Isten! Akkor kezünkbe vehetnénk. *Íme, az ember olyanná lett, mint miközülünk egy* – mondja az Úr 1Móz 3,22 szerint. S erre mi a válasza: kiúzi az embert az Éden kertjéből, és meghúzza határait, korlátjait. Ez történik a bábéli toronyépítők esetében is. Ma, a technika, a természettudományok előrelépésével újra határainkra, korlátainkra emlékeztet. Trónjáról senki nem taszíthatja le őt. Nem mi rendelkezünk Isten felől, ő rendelkezik felőlünk!

Bár találkozhatunk vele, lényének titka megmarad

Ezzel nem azt mondjuk ki, hogy Isten rejtélyes. Hiszen egy rejtvényt meg lehet fejteni. Az ő lényé titok marad, amely mögé nem láthatunk. Egyfelől Jézus Krisztusban közel jön hozzánk, megismerteti velünk irgalmát, könyörületét, bűntől, haláltól szabadító, életadó szeretetét. Megbocsátja minden vétünköt, úgy, ahogyan ezt Ézsaiás is átélte. „Oltárról vett parázssal”, az ő szent testének és véreinek ajándékával tisztítja, szenteli meg ajkunkat, szívünket. Másfelől azonban elrejtett marad, megközelíthetetlen, láthatatlan. Útja nem a mi utunk, gondolatai nem a mi gondolataink. Ha nem így lenne, nem is lehetne Isten. Éppen a Szentháromság egy Istenről szóló hitvallásunk emlékeztet minket erre. Az Atya, Fiú, Szentlélek, Szentháromság egy Istenbe vetett hitünket valljuk meg ismét ezen az ünnepen is. Bizony, az ember és sok keresztény sem tud mit kezdeni ezzel. Igen, mert Isten munkálkodásának sokféle módja van, amit nem tudunk definiálni. Közelsége és megtapasztalható szeretete ellenére megmarad lényének titka.

Vajon mi a célja követekre bízott üzenetével?

Isten nem vonult vissza ebből a világból. Ezért hívta el Ézsaiást, s ezért hív el ma is sokakat. *Erőt kaptok, amikor eljön hozzátok a Szentlélek, és tanúim lesztek!* – mondja nekünk is a Feltámadott (ApCsel 1,8). Mert erőt akar venni rajtunk is a meghátrálás, a félsz, amikor ekkora feladatot kapunk. Különösen, amikor azt tapasztaljuk, hogy az igehirdetés nem azt váltja ki hallgatóiból, amit mi várnánk. Mintha nem a hit erősödne bennük, ellenkezőleg, még inkább megkeményedik a szívük, elutasítókká, közömbössé lesznek, eltávolodnak. Meg kell azonban kérdeznünk önmagunktól: valóban Isten ígértét hirdetjük? Nem tompítjuk-e bűnünket feltáró és megítélő üzenetét? Evangéliumot csak a bűnbánónak hirdethetünk! Nem nehéz belátni, hogy miként Ézsaiás korában az Úr akkori népét, úgy minket is a tőle való elfordulás, akaratának figyelmen kívül hagyása jellemez. Mintha mi is azt élnénk át, hogy igehirdetésünk kevés hatást mutat, sőt közönyt, elutasítást látunk. Ézsaiás és a mindenkor küldöttek megbízatása ennek ellenére érvényben marad! Nem bátortalanodhatnak el. Az Úr itt nem az eredményekről beszél, hanem figyelmeztet: lesznek kemény, elutasító szívek. De mindig lesznek, akik a „szent maghoz” tartoznak, akik befogadták és megtartották az ígét.

Kérdezhetjük ezek után: vajon Istennek mi a terve velünk, a mi időnkben? Büntetni, ítélni akar minket? Hiszen Jézus Krisztusban úgy ismertük meg őt, mint aki teljes szeretettel jön felénk, s üdvösségünket, megmentésünket, megtartásunkat akarja. Szívesen látnánk megtéréseket, tele templomokat. Hagyjuk Isten, hogy rendelkezzen felőlünk. A döntő, hogy ne feledjük: megbízatásunk érvényes! Annak ellenére, hogy sokszor úgy tűnik, nem ért célba, nem volt eredményes szolgálatunk, fogadjuk hittel Jézusunk ígértét: *veletek vagyok minden napon a világ végezetéig!*

Deme Dávid

Tallózó

„Miután elfogadta a bűnbocsánat ajándékát, vállalja a feladatot is! (...) Az Ige általában nem az ítélet eszköze, hanem a kegyelemé. Azonban Isten azt is előre tudja, hogy népe szíve kemény marad. (...) az engedetlenség még súlyosabbá válik azáltal, hogy az Ige hallatára sem tér meg a nép. Kegyelem az, hogy Isten az ítélet előtt figyelmezteti népét a veszedelemre. (...) A prófétai tisztséghez hozzátartozott az, hogy könyörögtek a rájuk bízottakért (...)” *(Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.)*

„Innen ered küldetése, ez az ő megbízatása, felhatalmazása, jogcíme. Nem egyéni intuíció, zsenialitás, egy teremtető személyiség kirobbanása, hanem *megbízatás*. (...) De ebből a tényből következik abszolút alázatossága is. (...) Az egész fejezet alap gondolata az Isten dicsősége. (...) Önmagában, a prófétával, a világgal kapcsolatban. (...) Ézsaiás beszédének nem lesz eredménye, éppúgy, mint Jeremiásnak. Ez az emberi eredménytelenség az isteni cél. Éppen a próféta szavának meg nem értésével, megvetésével teljesedik be az üdvterv: Izrael elvész. (...) Ez egyszer még világosabban, még ítéletesebben fog meggesni: a Golgotán megölik a testté lett Igét.” *(Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.)*

„(...) arra lehet következtetni, hogy azt gondolta, ha ő szolgál az Úrnak, az egész nemzet meg fog tisztulni. Az Úr azonban megmondta neki, hogy üzenete *nem fog* nagy lelki megújulást eredményezni.” *(A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)*

„Ézsaiás különbözősége honfitársaitól paradox módon épp abban a vallomásában mutatkozik meg, melyben ugyanolyan tisztátalannak vallja magát, mint népét, hiszen ő – velük ellentétben – hajlandó elismerni valódi állapotát. (...) A mennyben már megszületett az ítélet a nép fölött, mely Ézsaiás prédikálása nyomán lép érvénybe a földön. (...) Az önteltséget és a közömbösséget választották; hatalmába is keríti őket mindkettő, s meg is ízeleli ennek keserű gyümölcseit (...). De még mindig van egy reménységűgár.” (Barry Webb: *Ézsaiás könyve*. Harmat)

.....

Illusztráció

GONDOLATOK

(„nagyon elhagyott lesz az ország...”)

„Soha sehol nem éreztem oly vakító világossággal, hogy földünk a nagy isteni dráma színhelye, mint itt, ebben a »sötétben«. Igaz, Isten valódi szállása az emberi szívben van, de ha ezt elhagyta, mintha még egy lépése volna hátra, amit ha megtesz: kilép Isten a történelemből, és szinte térbelileg, szinte föltérképezhetően is elhagyja a földet...”

Pilinszky János (1921–1981) költő

(„Megkérdeztem: Meddig tart ez, Uram?”)

„De, Uram, meddig tart még ez? Uram, meddig feledkezel el rólunk? Meddig fordítod el Arcod tőlünk? Mikor tekintesz felénk, hogy meghallgass bennünket? Mikor világosítod meg szemünk, és mutatod meg nekünk Arcodat? Mikor adod vissza önmagad nekünk?”

Tekints ránk, Uram, hallgass meg és világosíts meg bennünket! Mutasd meg magadat nekünk! Add vissza nekünk önmagadat, hogy boldoguljunk, mert nélküled ínség a sorsunk. Könyörülj meg rajtunk, aki küszködve igyekszünk feléd, akik semmit sem tehetünk nélküled.

Tanítsd meg engem, hogy keresselek, és mutasd meg magadat a keresőnek; mivel nem kereshetlek, ha te nem tanítasz, és megtalálni se tudlak, ha nem mutatod meg magadat. Keresselek vágyakozva, vágyakozzam rád keresve, találjalak meg szeretve, és szeresselek, ha megtaláltalak!”

Canterbury Szent Anzelm (1033–1109)
püspök, egyháztanító

(„Ez a gyökér lesz a szent mag!”)

„Az igazi ego az »egoizmussal« ellentétes irányban nő.”

Pierre Teilhard de Chardin (1881–1955)
francia teológus, régész

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN 1. VASÁRNAP • Lk 16,19–31

Meggyőző szó: az ige (az ige győz meg)

A Szentháromság ünnepe utáni első vasárnapon arról halunk, hogy az ige az, amely valójában meggyőzheti az embert Isten létével, az üdvösséggel, a kárhozattal, az örök számadással kapcsolatosan. Nem biztos, hogy meggyőző – a gazdagot sem győzte meg –, de ez az, ami valóságossá teheti Isten dolgait az életünkben és fölkészíthet bennünket az örökkévalóságra. Az ige győz meg, a személyesen szóló Jézus az, aki mássá teheti jelenünket és jövőnket.

Két „életraiz” áll előttünk, párhuzamosan egymás mellett. S ha eseményeiben kapcsolódik is a két életút egymáshoz, tartalmában és minőségében mégis teljesen más.

Nézzük az életüket! (19–21. v.)

A gazdag emberrel nem az volt a baj, hogy nagy vagyona volt. Ismerünk olyan gazdag embereket (a Bibliából is), akik jól használták föl földi kincseiket (Lk 16,9), például Ábrahám, Arimáthiai József, Lídia. A baj az volt, hogy nem ismerte föl, hogy Isten azért adott neki többet, hogy jól gazdálkodjon és másoknak segítsen javaival is. A földi isteni kiegyenlítést nem a hamis egyenlősdi, az azonos munkabér, a mindenkire egyformán elvett javak szolgálják. Az Úr minden korban megtalálta a módját annak,

hogya ha valaki órá figyel, részt vehessen az általa is akart megosztásnak, az egyenlőség felé közelítésnek. De ez csak önkéntes lehet a hívők részéről. Ezt szolgálja a Bibliában a szegények, árvák, özvegyek és jövevények pártolása és a tized kérdése, de a szeretet kettős parancsa is. A nemes szívű Széchenyi István egyévi jövedelmét szánta az Akadémia megalapítására, de egy mai újgazdag csak a másik legyőzésére és kifosztására törekszik, és hiába van neki elég, nem tud önzetlenül segíteni másoknak. (Ha tud, akkor a mai helyzetben sem „újjgazdag”.)

Lázár béna, beteg és kiszolgáltatott volt. Letették a gazdag kapuja elé, élő lelkiismeretként és felkiáltójelként. A gazdag naponta haladt el mellette, mégsem vette igazán észre. De Jézus ebben a példázatban a szegény neve által is üzeni akar. Lázár azt jelenti: Isten megsegít. Beszédes név a névtelen gazdag mellett. Nagy szükségben van, mégsem csal és lop, de nem is kísérel meg merényletet a mellette rendszeresen elhaladó „gonosz ellenséggel” szemben. Istenben bízik, és tudja, hogy ő megsegíti. Megadja neki azt, amire alapjában szüksége van. S nem a pillanatnyi helyzetet nézi, hanem tudja, hogy Istennel már a Földön, de legkésőbb az örökkévalóságban minden jóra fordul. Mert van örök igazság és kikerülhetetlen igazságtétel – akár gondol vele valaki, akár nem.

Ha javaid vannak, vedd hálásan Isten kezéből és szolgálj, segíts vele másoknak az Úr nevében. Vedd észre a „kapud elé vetetteket”. Ha Lázár vagy, a gondok között se inogjon meg hited, bizalmad abban, aki minden szegénnyel és lelki szegénnyel törődik, aki számon tartja a szükségben levőket. Lehet, hogy leesik néhány (vagy az összes) hajsza, de egy sem az Atyád tudta nélkül (Mt 12,28–31, Mt 6,25–34). Bízz Isten ígéjében és ígéretében!

Nézzük a halálukat! (22–25. v.)

Mind a ketten meghaltak. A halálban nincs különbség, mindenkit ugyanúgy utolér előbb vagy utóbb. És a halotti ingnek „nincs zsebe”: nem vihatsz magaddal semmit sem, amit e földön gyűjtöttél. Csak azt, ami és aki a szívedben van. Ha Jézusé lettél e földön, ő melletted áll az utolsó órán és az ítéletben is. Ha nem, egyedül kell megállnod, és nem leszel, aki megmentsen és megsegítsen. Abban nincs különbség, hogy mindnyájan meghalunk, de abban igen, hogy van-e valaki, aki mellettünk áll, akinek az ígéje alapja lehet békességünknek és boldog reménységünknek. Micsoda különbség: Lázárt „fölvitték az angyalok Ábrahám kebelére”, a gazdagot „eltemették”. A hívő örökre az Úrral lesz, a hitetlen pedig távol, a gyötrelem helyén, magányosan.

Az egyiknek múlik, a másiknak telik (kiteljesedik és beteljesedik) az élete. Előbb-utóbb mindenkinek meg kell látnia, hogy nem rendezkedhet be e földön örökre, javait is a jövő szolgálatába kell állítania. A gazdag nem hitt igazán az ígének, hogy ez így lesz, de végül a fájdalmas valóság váratlanul és készületlenül érte.

Nézzük a végső sorsukat! (26–31. v.)

A két hely között, ahova jutottak, nagy szakadék van. Nincs „átjárás”, „tisztítótűz”, „közbenjáró imádság”. Eldől a sorsuk. Menny vagy pokol, Isten örök országa vagy a kárhozat. A gazdag is ismerte Isten ígéjét, de nem vette komolyan az életében, hogy aszerint élt volna és segített volna a rászorulókon. Milyen mások lennének gyülekezeteink, ha legalább egy mondatot igazán komolyan vennénk minden vasárnap az igehirdetésből, és azzal a szilárd elhatározással mennénk el, hogy aszerint cselekszünk! (Lk 10,37; 11,28) És merünk-e úgy imádkozni igeolvasás előtt, hogy „Istenem, amit mondasz, azt meg fogom cselekedni”? Hányszor mondjuk: „ezt azért mégsem”, „ezt én nem tudom”, „ez pedig csak a régi korokra vonatkozik”? Hát miért hallgatunk és olvasunk ígét?! És ha egy dolgot megkérdőjelezhetek az ígében, akkor hogyan lehet támaszom a nehéz helyzetekben, amikor semmi emberi bizonyíték, biztosíték és alátámasztás nincs, csak egy halk és szelíd szó, a halk és szelíd Názáreti Jézus hangja szólít: ezt cselekedd, ebben bízzál! (Lásd EÉ 286: „Van örök kincsünk...”)

A gazdag ember hitetlensége az Ábrahámmal való beszélgetéséből is nyilvánvaló. Kéri, hogy Lázár hadd menjen vissza a földre, hogy bizonyosságot tegyen testvéreinek, hogy még a helyes útra térhessenek. Erre Ábrahám válasza: *Van Mózesük és prófétáik, hallgassák azokat.* Erre a gazdag szinte meghazudtolja Ábrahámot és ellene mond neki: *Nem úgy, atyám, Ábrahám, hanem ha...* Azaz azt mondja ezzel, hogy testvérei nem fogják elég komolyan venni a Biblia üzenetét, hogy megtérjenek, valami látványos jel kellene nekik. Jézus példázatában a válasz világos: nem a jelek, csodák, különleges történetek teremtik a hitet, hanem az élő ige, Isten személyessé lévő, személyesen hozzánk szóló szava. Tetszett neki, hogy az igehirdetés bolondsága által tartsa (mentse) meg a hívőket (1Kor 1,21). Akinek bolondság az ige, az elvész, aki egzisztenciálisan komolyan veszi egész élete számára, azt Isten megújítja és megtartja általa, egészen az üdvösségig (1Kor 1,18).

Ábrahám (Jézus) végső szava az ellenvetésre a 31. vers. Emlékezzünk: egy másik Lázár testben föltámadt az Úr Jézus imájára – és meg akarták ölni (Jn 12,10)! Maga Jézus is föltámadt, megjelent a tanítványoknak, majd egyszerre több mint 500 embernek és másoknak, mégsem hittek benne a zsidók (1Kor 15,1–6). Nem a csodák, külsőségek, ceremóniák győznek meg bennünket Isten országának valóságáról, az élő Krisztus valóságáról, bűneinkről, elvesztettségünkről és a kegyelemről, hanem a keresztről szóló igehirdetés. Ha nyitott szívvel hallgatod, tiéd az élet.

Lázár vagy-e? Legyél Lázár! (vázlat)

1. Kérni jöttél-e Isten kapujába? Bízol-e abban, hogy „Isten megsegít”? Ne a gazdag ember álljon előtted példaként, hanem Lázár. A gazdagot nem azért ítéli meg az Úr,

mert sok mindene van, hanem mert nem Isten kezéből veszi és nem mások javára fordítja hálából. A szegény nem azért jut a mennybe, mert a földi hiányt kell kompenzálni (és ezzel türelemre intjük a zúgolódókat, lázadókat), hanem mert bízik Istenben, és tőle várja a megoldást.

2. Tudod-e, hogy utolsó ingednek „nincs zsebe”? Hogy semmit sem vihatsz magaddal e világból? Tudod-e, hogy Jézusra és az ő élető és szabadító igéjére van szükséged, hogy teljes legyen az életed? Isten kapuja nyitva, nem úgy, mint a gazdagé. Ő ajándékozó Isten. Az ő kapujában csak gazdag lehetsz. Észreveszed-e a te kapud elé vetetteket, továbbadod-e, amit az Úrtól kaptál?

3. Eldöntötted-e, hogy kész vagy azt tenni, amit Isten igéje mond, még ha magadnak vagy a többi embernek más is a véleménye? Isten igéje nagyon valóságos tud lenni: egyszer csak a te helyzetedhez szól, neked ad tanácsot és útmutatást. Mégis mást teszel, vagy azt, amit ő mond?

Szell Bulcsú

.....

Tallózó

„De a legbeszédesebb halál utáni sorsuk rajza: a földi viszonyokhoz képest minden a visszájára fordul, és az a szakadék, amely most választja el a két embert, ítéletes mása annak, amelyet a gazdag létesített önmaga és a koldus között a földön (...). Izráel fiainak kiváltsága, de lehetőségeik korlátozza is az, hogy ott van nekik Mózes és a próféták. Ha ezek szavára sem hittek Jézusban, akkor senki és semmi nem segíthet rajtuk. A feltámadott Krisztus szava is hiábavaló volna hozzájuk, ezért nem is adatik meg nekik ez a lehetőség (vö. Jn 5,45kk).” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„A gazdagot nem gonosz kizsákmányolónak festi, csak az élet élvezőjének (...). Lázár nem zúgolódik, nem panaszol, csak éhezik, szenved. (...) A Gazdag alapjában véve nem volt gonosz. Mikor lehull róla a rontó kéreg, a gazdagság, s megnyilatkozik igazi lénye: egészen rokonszenvesse válik.” (Ravasz László: *Az Ó/Újszövetség magyarázata*. Kálvin Kiadó)

„(...) héber név görög alakja, aminek a jelentése: »Isten a segítő«. Lázár igaz ember volt, nem a szegénysége miatt, hanem azért, mert Istenre hagyatkozott. (...) De mivel nem voltak hajlandók hinni a Szentírásnak, nem fognak hinni semmilyen jelnek sem, akármilyen nagy is lesz az.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„Meg kell jegyezni, hogy ezt *nem* úgy mondta el, mint példázatot. Azért említjük ezt, mert egyes kritikusok a történet komolyságát azzal törekednek feloldani, hogy csak példázat. (...) ennek az életnek a döntései meghatározzák örök sorsunkat (...). A halálban a gazdag ember hirtelen evangélistává változott. (...) Ábrahám azt felelte, hogy mivel ez az öt testvér zsidó, rendelkezik az ószövetségi Szentírással, és annak elégnek kell lennie, hogy figyel-

meztesse őket. (...) Isten Igéjére való hallgatás hiánya végzetes.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„(...) a gazdag ember nemtörődömsége Lázárral szemben nem felelt meg az Ószövetségnek (16,29–31) és Jézus tanításának (16,9).” (*Jeromos Bibliakommentár. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat*)

„A történet hirtelen abbamarad, s éppen ezért bennünk végbemenő folytatásra készítet.” (Szabó Andor: *Lázár előtt mécses a Te igéd.* Kálvin Kiadó)

.....

Illusztráció

GONDOLATOK

„Életem legfontosabb könyve az Újszövetség. Stílusa tétova, töredezett, esendő. Ahogy a nagy drámaírók is olykor a legsúlyosabb és legmagasabb rendű igazságokat egy gyermekkel mondatják ki. Ez a könyv több, mint könyv.”

Pilinszky János (1921–1981) költő

„A pokol éppen attól pokol, hogy mindent, de mindent egyértelműen megértünk.”

Misima Jukió (1925–1970) japán író

„Az embert megszülni nehéz, de jóra nevelni még nehezebb.”

Makszim Gorkij (1868–1936)
szovjet-orosz regény- és drámaíró

„A nagy léleknek éke
A részvét, mely gyötör, s nem válik szégyenére,
Nem gyöngeség...”

Pierre Corneille (1606–1689) francia drámaíró

TÖRTÉNET

(„ellentörténet” a részvétről)

Néhai Somogyi Ferenc szombathelyi megyéspüspökről jegezték fel: mindenét elosztogatta a szegényeknek, olyannyira, hogy önmagának csak három viseltes inge maradt. Mikor ezt egyik rokona megtudta, saját kezűleg hat új inget készített a püspöknek, és elvitte hozzá. Alig fordult azonban egyet-kettőt a házban, ezalatt a püspök az új ingek közül kettőt rögtön elajándékozott a palota előtt várakozó, hiányosan öltözött szegénynek.

A visszatérő rokon ingerülten szólt rá a püspökre:
– De miért nem inkább a használt ingeiből adott neki, bátyám?!
– Az újnak több hasznát veszi a szegény – volt a válasz.

VERS

(„*bárcsak jóllakhatna...*”)

Rónay György: *Szerda este*

Szerda este Szabó Jánosék ajtaján
koldus képében zörgetett az Isten,
s kért egy falásnyit a kenyerekből.

De Szabó János ideges volt s rákiáltott:
„Hordd el magad innét, csavargó!”

Hanem az asszony megszánta az öreget s kiszólt
a küszöbön:
„Várjon csak, jó ember, maradt tegnap délről egy tálka
levesem,
megmelegítem, ha megissza.”
Az öreg leült a küszöbre, megvárta, míg a leves
megmelegszik,
aztán fogta a tányért és kihörpölte az egészet.

Azzal fölállt és elköszönt.
Odabent közben Szabó János
leakasztott a szekrényből egy viseltes kabátot.
„Ezt – mondta az asszonynak – neki adnám.”

Az asszony vállat vont. Az ember topogott egy ideig,
aztán mégis kiment, hogy a koldusnak adja a kabátot.

De az Isten akkor már messze járt,
s lassan eltűnt a jegenyék közt.

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN 2. VASÁRNAP

• *Lk 14,15–24*

A nagy vacsora – jöjjetek énhozzám mindnyájan

A példázat egységet alkot az előtte lévő két rövid utalással (a főhelyek válogatása, illetve vendéglátás viszonzás nélkül). Az evangélium szerint Jézus egy vezető farizeus házában vendégeskedik szombatnapon, ahol próbálja a szeretet parancsolatának megfelelő életszemléletet megismertetni és megmagyarázni a jelenlévőknek.

1. A szeretet cselekedete nagyobb a szombat parancsánál, ezért lehet ekkor gyógyítani (vízkóros).

2. Nem a rang tesz méltóvá, hanem az, hogy szeretettel tekint ránk a házigazda. (Isten szeretete: Barátom, ülj feljebb! = Jöjj közelebb hozzám!)

3. A szeretet akkor igaz és tiszta, ha nem vár viszonzást. Így mindenki belefér.

Ezekre a gondolatokra reagál egy vendég az asztalnál: *Boldog az, aki Isten országának vendége!* Szó szerinti fordításban: „Boldog, aki eszik kenyeret (ἄρτον) az Isten országában” (Károli). Az étkezés azzal kezdődik, hogy a csa-

láfő megtöri a kenyeret. Erre utal Jézus megszokott mozdulata (utolsó vacsora, emmausi tanítványok, ötezer ember megvendéglése: *vette a kenyeret, hálát adott, megtötte és nekik adta*). Ezért a kifejezés: „kenyeret eszik” azt jelenti: étkezik. Az is tény viszont, hogy aki eszi valakinek a kenyerét, az asztaltársa, vendége lesz annak, aki megkínálja. Az asztalközösség vállalása Keleten a mai napig egyet jelent az életközösség vállalásával. Ezért botránkoztak meg a farizeusok azon, hogy Jézus bűnösökkel és vámszedőkkel ül, eszik egy asztalnál, mert ez azt jelentette, hogy teljes mértékben vállalja őket.

Itt kell szót ejtenünk a μακάριος kifejezésről. Jelentése: *boldog* (profánul: *szerencsés*). A klasszikus görög nyelvben ez a szó kifejezetten az istenek boldogságát vagy az isteni boldogságot jelenti, amely minden változástól és körülménytől független. A Vulgata nem a *felix*, *-icis* (sikeres, szerencsés, boldog) kifejezést használja, hanem a jóval gazdagabb tartalmú *beatus* (gazdag, áldott, termékeny, szerencsés, boldog, megelégedett) szót. Az angol is a *blessed* (áldott, boldog) jelentéssel él, s nem a *happy* vagy *glad* (boldog, kellemes, szerencsés, vidám, örvendező) szavakkal.

A vendég a szavaival tehát azt próbálta kifejezni, mekkora áldás az embernek, ha Isten közösséget vállal vele. Erre válaszol Jézus a példázattal, amelynek csattanója azon van, hogy e nagy szeretet és áldás ellenére milyen sokan vannak, akik nem értik és értékelik ezt a szeretetet, és nem akarják vállalni Istennel a közösséget.

Hallatlan a példázatbeli meghívottak reakciója. Abban a korban az volt a szokás, hogy a gazda mindenkit, akit meg akart hívni, jó előre megkérdezett, hogy elfogadja-e a meghívást. Ha a meghívott elfogadta, akkor a vendégség napján még egyszer üzent neki szolgálain keresztül, hogy kész a vacsora, várlak szeretettel. Ekkor a meghívást elutasítani halálos sértéssel ért fel.

Kicsit talán sántít a párhuzam, de számomra ez olyan, mint amikor meggyónok, elfogadom a feloldozást, azután mégis meggondolom magam, és nem veszek úrvacsorát. Pedig ott is elhangzik a felhívás, a második hívás: „Íme, minden kész, jöjjetek az Úr asztalához!” Vagyis: jöjjetek, mert már minden készen van.

Jöjj! Mi az, ami mégis visszatartja a lábat, hogy elinduljon? Ha nem veszek úrvacsorát, talán az, hogy igazán és teljesen nem fogadtam el a bűnből való kihívást, és azt, hogy Isten méltónak talál a velem való közösségre? Vagy az, hogy én nem találom méltónak Istent, hogy asztalához üljek? Nem is olyan fontos számomra? Nyűg, teher, ciki vele lenni? Esetleg jó dolognak tartom, de van nála fontosabb is?

Az a gond ezzel az elutasítással, hogy a meghívott egyszer már elfogadta a meghívást. Ez a gond a hitünk komolyságával is. Elfogadtuk Isten hívását, asztaltársaságát, a velem való életközösséget, és mégsem értékeljük eléggé. Nem készülünk rá. Sajnos jellemző ránk az, hogy nem kellően tudatos élettel és az élet nehézségeiben megfáradt

szívvel eltompulunk, elveszítjük az Isten barátsága, szeretete utáni vágyat, és nem várjuk az ünnepet. Csak sülyedünk a gondokba, a sok naptárban feljegyzett program-pont között elveszünk, és fárasztónak tartjuk a piros betűs eseményeket. Azt mondjuk, előbbre való a munka, a megélhetés, az ezért való fáradozás, utána jön a család, rájuk is kell időt fordítani, nincs idő és erő ünnepelni.

A Szentháromság ünnepe utáni 2. hét igéje pont az ilyen gondokkal teli embereknek szól, és nagyon jól kapcsolódik a példázathoz: *Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek.* (Mt 11,28) A fentiek ellenére – jöjj, sőt pont azért jöjj, mert fáradt vagy. Mert belefáradtál az életbe. Az ünnep *idnap*, azaz az üdvösség napja. Az üdvösség, Isten szeretetének, békességének megtapasztalására kapott idő. Az Istennel való közösség ideje, az erővel, szeretettel való töltkezés ideje, az áldás ideje. Ezért a mindennapi életünk megoldatlan problémái miatt ne kerüljünk szembe Istennel, sőt inkább osszuk meg vele gondjainkat.

Egy vendégség alkalom a találkozásra, a beszélgetésre. Aki visszavonul saját várába, az csak veszíthet. Egyedül marad problémáival, barátok nélkül. Sőt még a meghívó jóindulatát is elveszíti. Túl sokáig élni úgy, hogy az Istennel való közösség látszatát tartom csak fenn, de valójában belül tagadom, elutasítom őt, mindez töréshez vezet.

Kérlek, ments ki engem! – szólnak a mentetőzők. Ha gond van, inkább ezt kellene mondani: Kérlek, ments meg engem! Azt érzem, meghasonlok, kérlek, ments meg engem! Sík Sándor írja *Ments meg, Uram!* című versében:

A virágtalan, gyümölcstelen ágtdól,
A meddőségtől, lanyhaságtól,
A naptalan és esőtelen égtől:
Ments meg Uram a szürkéségtől!

Édes az ifjak méntás koszorúja,
Fehér öregek aranyos borúja,
Virága van tavasznak, télnek:
Ne engedj Uram, koravénnek!

Csak attól ments meg, keresők Barátja,
Hogy ne nézzek se előre, se hátra.
Tartsd rajtam szent, nyugtalan ujjad,
Ne túrd, Uram, hogy bezáruljak!

Ne hagyj Uram, megülednem,
Sem eszmében, sem kényelemben.
Ne túrd megállni az ostoba *van*-nál,
S nem vágyini többre kis mái magamnál.

Ha jönni talál olyan óra,
Hogy megzökkenne vágyam mutatója,
Kezem kezében ha kezdene hültni,
Más örömen ha nem tudnék örülni,

Ha elapadna könnyem a más bűnén,
A minden mozgást érezni ha szűnném,
Az a nap, Uram, hadd legyen a végső:
Szabadíts meg a szürkéségtől!

Virágtalan, meddő, lanyha, naptalan, szürke, bezárult, megüledett, nem vágyott, megzökken, nem tudok örülni, elapadt – ha erről nem akarok tudomást venni, csak tagadok, és tagadom a gyógyítót is, ő semmit sem tehet. Aki belesüppedt önmagába, annak hiába könyörög az Isten. ...*azok közül, akiket meghívtam, senki sem kóstolja meg a vacsorámat.* Valójában ez a kárhozat.

Jöjjetek énhozzám mindnyájan! – mondja Jézus. És jönnek azok, akik ezeket nem titkolják, akiknél nyilvánvaló, és akik belátják, hogy szegények, nyomorultak, szájalmasok, vakok, sánták, mezítelenek (Jel 3,17). Hozzák őket, jönnek és megalégtetnek. Mert vágnak rá (Mt 5,6).

És jönnek azok, akik kint állnak az utakon, a kereszteszódésekben, a kerítések mellett. Azok, aki várnak valamire, akik keresnek-kutatnak, akik életükben döntés előtt állnak. Őket kényszerítik (*ἀναγκάζω*). De ez az ige nem erőszakról szól. Kényszerít, de úgy, hogy sürget, sürgetően hív, meghív, nyomatékosan felszólít. Kény-szer. A *kény* tetszést, kívánságot, akaratot jelent, a *szer* pedig az ehhez való eszközt. Az, hogy Isten *kény-szerít*, azt jelenti, minden eszközt megragad arra, hogy közölje velünk jótetszését, vágyát: azt, hogy szeretni tudjon minket, *szereződést*, szövetséget kössön velünk. Ennek a közlésnek, sürgető hívásnak a szavai lehetnének az ószövetségi lekción szavai: *Ti szomjazók mind, jöjjetek vízért, még ha nincs is pénzetek! Jöjjetek, vegyetek és egyetek! Jöjjetek, vegyetek bort és tejet, nem pénzért és nem fizetségért! Minek adnátok pénzt azért, ami nem kenyér, keresményeteket azért, amivel nem lehet jóllakni? Hallgassatok rám, és jó ételt fogtok enni, élvezni fogjátok a kővér falatokat! Figyeljetekek rám, jöjjetek hozzám! Hallgassatok rám, és élni fogtok! Örök szövetséget kötök veletek...* (Ézs 55,1–3)

Igehirdetési vázlat

Isten eljött hozzád

Jézus teljes mértékben vállal téged, eljött a te asztalodhoz, a te életedbe. A vendéged.

Isten meghív téged

Isten a saját asztalához hív, a vele való életközösségbe. Ez áldás és boldogság forrása lehet, ha vállalod őt. Leszel-e a vendége?

Kérlek, ments ki engem!

A kifogások, a magány, a tagadás, a kárhozat útja.

Kérlek, ments meg engem!

A megértés, a vágy, a beteljesedés, a szeretet útja.

Felhasznált irodalom

Gyökössy Endre: *A növekedés boldogsága*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1993.

Magyar szókincstár. Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2000.

Pröhle Károly: *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1991.

Varga Zsigmond: *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1992.

Farkas Sándor

.....

Tallózó

„Izrael története a »mentegetőzés« története. Izrael élete: szakadatlan kimentés. S vajon a mi életünk nem ürügykeresés és ürügytalálás arra, hogy a Nagy Hívásnak ne engedelmessédjünk?

Erre jön a még csodálatosabb intézkedés (21. v.). – Nem jönnek a hatalmasok? Jöjjenek a kisdedek! – Nem jönnek a bölcsök? Jöjjenek az együgyűek! – Nem jönnek a hívők, az egyházasak? Jöjjenek a szekták! – (...) Nem jön az európai, jöjjön az ázsiai vagy az afrikai!” (Ravasz László: *Az ÓÚjszövetség magyarázata*. Kálvin Kiadó)

„Azt feltételezte, hogy ő és a többi jelenlévő mind ott lesznek az Isten országában. Jézus élt az alkalommal, hogy felhasználja a vendégség adott helyzetét annak tisztázására, hogy az ott lévők közül sokan *nem* lesznek jelen az Isten országában. (...) A kifogások jóknak tűntek az ürügyet keresőknek, de elfogadhatatlanok voltak, mivel így visszautasították Jézusnak az Isten országába szóló meghívását. Semmi sem olyan fontos, mint elfogadni az Isten országába szóló meghívást, mert az ember egész jövője attól függ, ahogyan erre az ajánlatra reagál.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„Előzetes meghívás után a másodikat akkor eszközölték, amikor már minden elkészült, s a meghívottaknak késlekedés nélkül indulniuk kellett. Jézus a példázattal adja tudtul, hogy az Ószövetség kegyesei és a próféták meghívása után immár a döntő hívás ideje van. (...) a vacsorát nem mindenestől helyezi Jézus egy majdan eljövendő új korszakba. A »vacsora« már elkészült, küszöbön áll, hogy kezdetét vegye. (...) A »Mert mondom nektek« annyira Jézus által használt fordulat, hogy ezzel már szinte kilép a példázat a jelbeszéd kereteiből, s egészen eggyé válik a szolga és a ház gazdája, az az »ember« (16). (...) A »kényszeríts bejönni mindenkit« sok félreértésre és visszaélésre adott okot. A keleti ember udvariaskodva kéreti magát (1Móz 19,3), s húzva-vonva kell szinte bevinni, de szó sincs arról, hogy maga nem akarja.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd*. Kálvin Kiadó)

Illusztráció

GONDOLATOK

(„*Kérlek, ments ki engem!*”)

„...a nagy tanúk biztosan nem e világ boldogai közül kerülnek ki, hanem inkább a szenvedők és az üldözöttek közül. Az emberiség lelki tapasztalatából világosan levonható egy kétségtelen következtetés: a legnagyobb akadály, amely a hit kibontakozását gátolja, nem a szerencsétlenség, hanem a megelégedettség.”

Gabriel Marcel (1889–1973)
francia filozófus és drámaíró

(„*kényszeríts bejönni mindenkit...*”)

„Szeressétek, amit hisztek! És hirdessétek, amit szerettek!”
Szent Ágoston (354–430) püspök, teológus

TÖRTÉNET

(„*...hogy megteljek a házam*”)

Ismeretlen katona imája

Íme, Uram, én soha nem szólítottalak meg téged, most mégis szeretnék neked jó napot kívánni. Az emberek azt mondták nekem, hogy te nem is létezel, s ostoba fejjel mindezt el is hittem nekim.

Tegnap este egy gránáttölcsérből néztem fel a csillagos égboltra. S abból következtettem arra, hogy hazudtak nekem. Ha szakítottam volna időt arra, hogy megnézzem műveidet, magamtól rájöttem volna arra, hogy áprilist jártattak velem.

Szeretném tudni, Istenem, hogy idenyújtánád-e nekem a kezedet. Az érzésem azt súgja, hogy te megérsz. Különös, ide kellett jönnöm, ebbe a földi pokolba, hogy legyen időm belenézni az arcodba.

Úgy gondolom, most nem kell sokat beszélnem; de örülök, hogy ma rád találtam. Azt hiszem, hamarosan üt a támadás órája, de amióta tudom, hogy közel vagy hozzám, nem félek.

Hallom a jelet. Istenem, mennem kell. Szeretlek téged, ezt meg akarom mondani neked. Kemény harc lesz, ki tudja, hátha ezen az éjszakán odaérkezem a te lakásodhoz.

Azelőtt nem voltam hozzád nagyon barátságos, éppen ezért gondolkodom azon, vajon ott vársz-e az ajtóban, íme, sírok, hullnak a könnyeim!

Igen. Most mennem kell, Istenem, a viszontlátásra. Különös. Amióta rád találtam, nem félek attól, hogy hozzád kell mennem.

(Az imádságot 1945-ben egy Olaszországban elesett amerikai katonánál találták.)

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN 3. VASÁRNAP

• Lk 15, 1–8

Megközelítés

Lk 15 – három példázat az elveszetről. Csakhogy ezekben a példázatokban nem az áll a középpontban, ami elvesztett. Igaz, egy juh elkóborolt, egy drachma elgurult, de mégsem ezek a példázatok cselekményének alanyai, hanem azok, akik keresik elveszett értéküket; a gazda, az özvegy. Isten? Expressis verbis nem említik őt a példázatok, de az alkalmazás egyértelműen megnevezve őt, vele hozza összefüggésbe a példázatokot (7. és 10. vers).

Miről van szó tehát? Fontos, hogy magunk előtt lássuk a szituációt: bűnösök és vámszedők jönnek Jézushoz, a másik oldalról ott vannak a farizeusok és írástudók, akik szokás szerint megint morgolódnak, és közöttük ott áll Jézus. A leírásból is kitűnik a helyzet feszültsége: a kegyes farizeusok megvetése és a bűnösök elkeseredett várakozása Jézus személyében ütközik. A kérdés az, feloldja-e Jézus ezt a feszültséget. Polarizálódik-e, egyik oldalt elutasítva a másik pártját fogja, vagy kitér a feszültség elől? Mint olyan sok hasonló esetben, mi mást tenne, mint hogy elkezd példázatokat mondani. A példázatokba nemcsak a bűnösöket, a farizeusokat, hanem minden hallgatóját, sőt mai hallgatóit is bevonja, és elgondolkodásra készíti. Hogyan illeszkedem én ezekbe a példázatokba? Melyik vagyok? Az elveszett drachma vagy az elkóborolt juh? A lelkiismeretében megterhelt bűnös és vámszedő? Az önmagát morálisan és Istenhez való viszonyában igaznak tartó kegyes írástudó? A példázatok nem erről szólnak. Nem ró-lunk, hanem Istenről, a tulajdonosról, a Gazdáról. Félrevinnénk Jézus üzenetét, ha az elveszett embert állítanánk a középpontba, és azt fejtegetnénk, ki és hogyan veszett el. Jézus példázata azt mondja el: mindenki elveszett, elgurult, elkódorgott Istentől, ki így, ki úgy, de Isten meg akarja találni, mert az, ami/aki elveszett, az ő tulajdona, és számára értékes. Igehirdetésünknek mindvégig ezt kell hangsúlyoznia!

Exegetikai megjegyzés

A „bűnösök és vámszedők” az izraeli kegyességben a társadalmon kívül állóknak számítottak, akik törvény nélkül éltek, így a pogányokkal egy kategóriába estek.

A farizeusok és írástudók zúgolódása (δριγύου ζου) a kegyesek teológiailag megalapozott vádja Jézus ellen, aki a törvényen kívül állókkal vállal asztalközösséget. A farizeusi törvény: „Ne társulj az istentelenekekhez, még azért sem, hogy őt a törvényre tanítsd” (Strack–Billerbeck 2. 208. o.). Jézus ezáltal megszegte a törvényt, és nem lehet mester és rabbi.

A farizeusok és írástudók bűnösöket elutasító és őket

Isten országából kizáró teológiájával Jézus a példázatban Isten bűnösöket szerető és elfogadó magatartását állítja szembe. A farizeusok és írástudók zúgolódnak, Isten örül a bűnös megtalálása fölött. Ezzel indokolja Jézus a maga eljárását. A kegyesek nem ismerik Istent, Jézus ismeri őt.

Az exegéták megkísérik, hogy apró különbségeket tegyenek a két példázat között. Véleményem szerint azoknak van igaza, akik a kettős példázatot egyfajta paralellizmus membrorumnak tekintik, mindkét példázat hasonlítási pontját az elveszett megkeresésében látják, és a példázatok egyetlen közös mondanivalójaként Istennek a megtaláltak fölötti örömét jelölik meg.

Gondolatok az igehirdetéshez

A perikopában nem a bűnösök megtérésre való hívása hangzik, hanem „a kegyesek és igazak lelkiismeretéhez szóló felhívás, hogy Jézus magatartását és cselekvését a bűnösök iránt Isten irgalmasságaként lássák” (Goldbach 188. o.). Ez az irgalmasság abból áll, hogy Isten nem veti el, nem hagyja sorsára a bűnöst, hanem megkeresi, és feltétel nélkül visszahelyezi oda, ahová tartozik, az ő tulajdonába. Ezen az isteni irgalmasságon nem zúgolódnunk kell, hanem örülni.

Ahogy az elveszett juh és az elveszett drachma nem működik aktívan együtt a megtalálás folyamatában, úgy az elveszett ember sem. A bűnösök megtérésének Istennél nincs feltétele, csak következménye. Az elveszett juh után a gazda megy, az elgurult drachmát az asszony kezdi keresni, egészen a megtalálásukig a kereső az alany, a keresett pedig mindvégig passzív tárgy marad. A megtérés itt nem az emberrel szemben támasztott, megváltozásra irányuló követelmény, hanem a megtalálás eseménye által lehetővé váló változás.

A mai kegyeseknek, az egyháznak, a gyülekezetnek is figyelmeztetés Jézus példázata. Hogyan tekintünk az elveszettekre és a megtaláltakra? Félő, hogy farizeusi zúgolódással és kirekesztéssel. Megtérésük elé követelményrendszert állítunk, és a megtérés után is felrójuk nekik múltjukat.

Ehhez kapcsolódó szomorú élmény, ami az egyik gyülekezetben történt. A rendszerváltás után a gyülekezetbe visszataláló (Jézus találta meg) egykori párttag szorgalmas tagja lett a gyülekezetnek. Az idei tisztújításon tisztviselőnek jelölték. A gyülekezetben elkezdődött a morgolódás: hogy lehetne tisztviselő, hiszen párttag volt. A választásokon nem kapott kellő szavazatot. Tizenhat év után is fekete bárány marad, akit Jézus megtalált? Tizenhat év után sem tud a nyáj örülni a megtaláltnak? Elgondolkoztató. Ismerjük-e Isten örömét?

A példázat az evangélium és az evangélikus teológia szíve: egyedül Isten megindokolatlan szeretete és irgalmassága menti meg az elveszett bűnöst (Wuppertaler Studienbibel, Das Evangelium Lukas 366. o.). Az ember nem önmagában értékes, de mindennél értékesebbé teszi az,

hogy Istené, és ezért Isten mindent megtesz, hogy megtalálja azt, ami elveszett. Ez Jézus küldetésének tartalma és célja: *Az Emberfia azért jött, hogy megkeresse és megmentse azt, ami elveszett.* Ez a keresés Jézus számára halálos küldetés volt, az elveszettek megtalálása a kereszten történt meg: *Elvégeztetett.* Ez az örömhír.

Konkrétan az igehirdetéshez

1. Az igehirdetést ajánlom narratíván kezdeni, a két példázat elhangzásának körülményeit, okát megvilágítandó.

2. Miért nem tudunk örülni a másik ember életének jóra fordulása fölött? Sokkal inkább ismerjük a kárörömöt, mint az igazi együtt örvendezést. Lelepleződik az irigységünk, gonosz szívünk, önzésünk. Bizonyítási kényszer elé állítjuk a másikat: nem adjuk olyan könnyen, hogy visszatérhessz a rendes emberek közé. És ha visszafogadunk is, évtizedek múlva is megjegyezzük, hogy ki voltál, honnan jöttél. Aki nem tud a másik ember életének jóra fordulása fölött örülni, az morgoló, zúgolódó lesz.

3. Aki nem tud a másik ember életének jóra fordulása fölött örülni, az nem ismeri meg Isten örömét. Istennek hiányzanak az elveszettek, Isten keresi az elveszetteket. Jézus világra jövetelének, életének és halálának célja: megkeresni és megmenteni az elveszettet. Ezért a végsőkéig elment, mindent vállalt, a kereszthalált is.

4. Jézus Krisztus egyházának is ez a legfőbb küldetése: megkeresni és Istenhez szeretgetni az elveszetteket. Nem követelményeket támasztani irántuk, a megtérést nem feltételekhez kötni, hanem az evangéliumot, Isten igazán jó hírét hirdetni: hiányzol Istennek, gyere, hazasegítek.

Gondolatok Luther prédikációjából

„Ez a legvigasztalóbb evangélium, amelyben az Úr Jézus arra tanít minket, hogy mi az igazi pásztori szolgálat, hogy a bűnösöket keresni kell, utánuk kell menni és vissza kell hozni őket, hogy a farkasoknak, az ördögnek prédájává ne legyenek és el ne kárhozzanak.

A farizeusok nem értik ezt az evangéliumot, mert ők csak a törvényt értik, amelyik azt prédikálja, hogy Isten kegyelmes azokhoz, akik kegyesek, és az ő parancsait megtartják, ezzel szemben a gonoszokat, akik nem tartják meg a törvényt, megbünteti. Ugyanígy ítélt a saját lelkiismeretünk is. Ezért a bűnös ember lelkiismerete fél és retteg, hogy Isten megbünteti. Ahogyan a kis gyermekeknek is látjuk ezt: ha rosszat tettek, félnek és elrejtőznek.

Ezért az Úr Jézus más ítéletet mond, hogy Isten a bűnösnek nem ellensége, hanem szereti és megkeresi, és magához fogadja a bűnösöket. Ez az evangélium.

Jézus Krisztus azt mondja: a bűnös ember az én drága áron megvásárolt tulajdonom, mert a szenvedéseimmel és a halálommal vásároltam meg őt. Ezért nem engedem őt

az ördög birtokába, hanem utána megyek és megkeresem. Hogyan történik az ilyen keresés, tudjátok: az ige nyilvánosan hirdettetik mindenütt, és a keresztyén egyházban a szentségek kiszolgáltatók. Ahol az ige és a szentségek vannak, ott az Úr Jézus keresi az elveszetteket.

Hidd hát el mindezt, és vigasztalódj az evangéliummal, mert érted prédikálják, hogy az Úr Jézus Krisztussal és az ő kegyelmével vigasztalódj, mert ezzel az igehirdetéssel találja meg az ő elveszett juhát és az elgurult drachmáját.”

Balicza Iván

.

Tallózó

„Az elveszett bűnösök élet és értelem nélküli garas képe alatt vannak elítélve, továbbá oktalan állat, a juh képe alatt, végre ésszel megáldott ember képe alatt, kinek elméjét azonban a szenvedély és érzékiség elhomályosították.” (*Káldi Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„(...) morális szempontok alapján igazuk lehetne, de Jézus nem ezekből meríti cselekvése indítékait; hanem Isten országának alapvonásából, az irgalmasság indulatából.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„(...) vámszedőknek, és másoknak, akik láthatóan bűnösök voltak. Noha Jézus helytelenítette bűneiket, közülük sokan mégis elismerték, hogy igaza van. Krisztus mellett foglaltak állást önmagukkal szemben. (...) Ezek a történetek egyenesen az írástudóknak és a farizeusoknak voltak címezve, akik sohasem törtek össze Isten előtt, hogy elismerjék elveszett állapotukat. Tulajdonképpen ugyanúgy elveszettek voltak, mint a vámszedők és a bűnösök, de szilárdan elutasították, hogy ezt beismerjék. (...) ott hagyja a kilencvenkilencet a pusztában (nem az akolban), és megy az elveszett után. (...) vállára vette, és hazavitte. Ez azt mutatja, hogy a megmentett juh olyan kiváltságos és bensőséges helyzetet élvezett, amit az sohasem ismert addig, amíg a többiek közé számlálták.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„Isten irgalma minden olyan emberi megszorítást lerombol, amely előírná, hogyan viselkedjen Isten a bűnösökkel. Isten irgalma valójában olyan esztelen, mint az a pásztor, aki otthagyja kilencvenkilenc juhát, hogy megmenten egyet, vagy mint az az asszony, aki felfordítja a házat egy csekély összegért (...)” (*Jeromos Bibliakommentár. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat*)

„Ma az ember (...) inkább veszni hagyná az elkódorgott századikat, mint hogy kockára tegye a többi 99-et. (...) szinte felkiáltunk: Ilyen ember, ilyen pásztor nincs is! Egy biztos, hogy van, s ez Jézus (...). Gyakorta az a nyugtalanító érzésünk, hogy inkább kilenc az elveszett (17,17), s csak egy az, aki a helyén van.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd. Kálvin Kiadó*)

Illusztráció

GONDOLATOK

(„A farizeusok és az írástudók pedig így zúgolódtak...”)

„Mikor az ember szívében nem ég tisztán a láng, ellepi a korom.”

Makszim Gorkij (1868–1936)
szovjet-orosz regény- és drámaíró

„Ha hibátlanok volnánk, nem telnék annyi gyönyörűségünk abban, hogy a mások hibáit észrevegyük.”

François de La Rochefoucauld (1613–1680)
francia aforizmaszerző

„Emlékezőtehetségére mindenki panaszkodik; ítélőképességére senki.”

François de La Rochefoucauld

„Ki tiszta szívű? Aki nem szennyezi be a szívét sem a rosszal, amelyet elkövet, sem a jóval, amelyet megtesz.”

Dietrich Bonhoeffer

„Ki semmitől se tart, túlbecsüli magát.”

Pierre Corneille (1606–1689) francia drámaíró

„Keveset mondunk, ha azt állítjuk, az ájtatosság nem bizonyít semmit: egyes esetekben s némely embernél a legrosszabbat jelenti.”

François Mauriac (1885–1970) francia regényíró

„Ha keresünk valamit, és meg is találjuk, öröm tölti el a szívünket. S minél tovább tart, és minél nehezebb a keresés, annál nagyobb az öröm.”

Csadravalin Lodojdamra (1917–1969)
mongol regényíró

TÖRTÉNET

(a mennyei öröm érintéséről)

Haydnról jegyezte fel a krónika, hogy halála előtt néhány évvel, „Teremtés” című oratóriumának előadása közben annyira el volt ragadtatva az általa szerzett zenei összhang magasztosságától, hogy amikor a zenekar ehhez a részhez ért: „Legyen világosság!”, könnyekre fakadva, az ég felé emelt kézzel így kiáltott fel:

– Nem tőlem, minden onnan felülről származott!

VERS

(„A vámszedők és a bűnösök mindnyájan igyekeztek Jézushoz, hogy hallgassák őt.”)

Veress Miklós: Szalmaszál

Tócsában örvénylő bogár
tutaja sárga szalmaszál

lábával verdes és kaszál

meghal amire partraszáll

Jobb lenne hát úgy szállni még
mint szalmaszálról buborék

mégiscsak végső menedék:
egy szalmaszálon át – az ég

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN 4. VASÁRNAP

• Róm 8,18–23

Gondolatok az igehirdetéshez

Mert azt tartom, hogy a jelen szenvedései nem hasonlíthatók ahhoz a dicsőséghez, amely láthatóvá lesz rajtunk.

Ne gondoljuk, hogy az apostol a szenvedést bagatell-dolognak tartja. Saját tapasztalatából is tudja, hogy milyen gyenge lábakon állnak az olcsó vigaszok. Ő valódi vigasztalást nyújt, amikor rámutat a valódi örökségre, dicsőségre, amely a gyülekezetre vár, *amely láthatóvá lesz rajtunk.* Ezzel a mindennél jobbal összemérve jelentenek keveset vagy éppen semmit a *jelen szenvedései.* Mindez jellemző Pál gondolkodására és hitére is: nem ragad le nyomasztó gondoknál, mert tudja, hogy Isten a maga idejében megszüntet minden szenvedést.

Ez a nagyszerű jövő kezdődött el Jézus életében és művében. Krisztusban jött el erre a földre Isten dicsősége, előbb egyszerű módon, de félreismerhetetlenül a tanúk számára, akik a Feltámadott megjelenésére méltattak. Bennünk pedig a Szentlélek munkálkodik, akit Isten ajándékozott nekünk, megmutatva, hogy örökösök vagyunk, csak még nem léptünk az örökség teljes birtokába. Meg vagyunk mentve, hiszen Krisztus meghalt értünk, de a szabadulás testi valósága még nem érkezett el, *még azok is, akik a Lélek első zsengeit kapták, mi magunk is sóhajtozunk magunkban, várva a fiúságra, testünk megváltására.* Természetesen nem mindenki érzi ezt egyformán erősen. Van, akinek elég vastag a bőre ahhoz, hogy mások szenvedései vagy nyilvánvaló igazságtalanságok mellett közömbösen elmenjen. Ha minden gondtól mentesen éli életét, aligha fog komolyan beteljesülés és szabadság után sóhajtozni. De a gondokkal küzdő és az, akit felkavarnak a szörnyűségek, amelyeket az emberek egymással szemben elkövetnek, sóhajtozik, és várja a saját testének és az egész világnak a megváltását. Aki ilyen, azt hirtelen körülveszi az egész teremtett világ, amely a maga módján feszült figyelemmel vár a végső és végleges szabadulásra. *Az egész teremtett világ együtt sóhajtozik és vajúdik mind ez ideig.* Beszélhetnénk a természet pusztulásáról, állatkínzásokról, a természet kegyetlenségéről, vagy még inkább az emberekről, akik a legrafináltabb módon pusztítják egymást. Az egyre tanultabb emberiség lelkéből újra és újra előtör az állatok zabolátlan ösztöne. A műveltség

csak gyenge póráz, amely könnyen elszakad. Színes máz, amely a súrlódások napjain vagy a szenvedélyek viharai-ban lepattog, és előtör a szeretetlenség, a kíméletlenség, a gyűlölet, és boldogtalanságban vergődik az élet. Ha Isten fülével tudnánk hallani, akkor megértenénk a teremtett világ hatalmas kórusát, amely megváltás, élet és szabadság után kiált.

Sok tekintetben elrettentő képet mutat ez a világ, amelyben azt érezzük, megfogyatkozott az őszinte és jó emberek tábora, s csak a sóvárgóké növekszik, akik sóvárogva várják az Isten fiainak megjelenését, hogy azok segítsenek és utat mutassanak a szenvedésekbe befáradt, a küzdelmekben kimerült, a gondokban elfásult, az önzésben és a szeretetlenségben önmagától megcsömörlött emberiségnek. Ezt várja a világ. Vajon nem ez látszik-e nyugtalan kapkodásában, elvtelen tétovázásában, ingadozó hangulatváltozásában, hogy *a teremtett világ alá van vetve a hiábavalóságnak?* Ezért emészti önmagát. De lelke mélyén él benne a remény, hogy *a romlandóság szolgaságából felszabadul majd az Isten fiainak szabadságára.* Az embert nehezen elemezhető belső vágyakozás tölti el a megújulás iránt. Tudatalatti sóvárgás, amely könnyen tévútra, babonáságokba viszi vagy új próféták, új tanítók és szekták nyomába hajtja.

Nekünk, mai keresztényeknek a vágyakkal és sóvárgásokkal teli világban sokkal komolyabb a feladatunk, mint pusztán elmélkedni és tanácskozni a nehézségekről. A küldetésünk az, hogy a reformátorok lelkének elszántaságával, kitartásával álljunk oda a történelem útján kifosztott, lelki sebei miatt jajgató, politikai csatározásokban kimerült magyarság mellé.

Ránk néz a világ, és azt kérdezi: valóban ti vagytok a Krisztus népe? Isten fiainak sóvárogva várt csapata, akik a meghidegült világban Isten szeretetével élnek? Nem emberi erővel, s nem is emberi érdekből, de új lelket tudtok önteni ebbe a lelkétől megrabolt nemzedékbe?

Vajon nem ezt várja-e tőlünk a mi Urunk és ez a körülöttünk élő világ? És ezt várja-e a saját lelkiismeretünk?

Nem szájhősöket vár ez a világ, hanem azokat, akiknek életében igazolódik, tetteikben megvalósul a hit. Akik nem magukat, hanem Krisztust prédikálják, mégpedig a megfeszítettet, a feltámadottat, az örökké élő, aki többé nem a saját testében, hanem a benne hívő emberek hitében és cselekedetében, lélekmentő munkájában jár ezen a földön.

Ne fosszuk meg hitelétől a keresztet, amelynek szenvedő birtokosa a bűnösöket, elveszetteket, hitetleneket is magához ölelte és Istenhez vezette. Mít ér a kereszt, ha az alázatosságot, a jóságot és a testvérszeretet hitét feszítik meg rajta? Ha hangzik az evangélium szava, de nem hallatszik ki belőle mindenütt az evangélium lelke. Csoda-e, ha sóvárog ez a teremtett világ valami gyökeres és teljes változásra? Olyan nagy dolog lenne, ha élő hitű emberek lennének, olyanok, akik valóban az élő Jézust reprezentálják, minden helyen és minden alkalommal! Akik az emberi élet sok-sok bajára és nyomorúságára segítséget

adnak, segítenek gyógyítani az életet. Mert ezt várja a világ Krisztus tanítványaitól; és milyen sokszor csalódott már! De a sok csalódás azt mutatja, hogy még mindig vár valamit a kereszténységtől, olyan embereket vár, akiken megtörik a gonoszság ereje, akik a mennyei világ jóságát árasztják a földi világ csúfságára. Olyanokat vár, akik Krisztus szellemében küzdenek a szegénység ellen, az embertelenség és az igazságtalanság ellen, akik felkarolják a szenvedélyek rabjait. Olyanokat vár, akik irányt mutatnak, a zűrzavarból kivezető út irányát, a becsületes-ségnek és a megbízhatóságnak a példáját, akikbe kapaszkodni lehet, akik segítenek.

Sokszor úgy érzem, magunk sem hisszük, hogy ez lehetséges. S ez a baj! Az, hogy magunk sem hisszük, mint ahogyan a tanítványok sem hitték, hogy Krisztus lelkének ereje, gyógyító hatásai átadhatnak egy hívő emberen, bele a társadalomba és egy másik ember életébe. Pedig ezt várja a világ. Vegyük hát újra komolyan, hogy Isten nagyobb, mint a megoldandó probléma, mint a legyőzendő bűn vagy nyomorúság.

Ezért ma is beleszól írott vagy hirdetett igéje által abba, amit csinálsz, és ha meg mered tenni, ha úgy mersz cselekedni, ahogyan ő mondja: meglátod benne az ő dicsőségét. Tudjátok, hogyan lehet megbizonyosodni e világban Jézus jelenlétéről, hatalmáról? Nem a világtól elforduló csendes elmélkedésben, nem is rajongó elragadtatásban, sem az érthetetlen titkokra ésszerű magyarázatot kereső kutatásokban. A modern ember már régen nem racionalista. Túl van már azon, hogy csak azt fogadja el valóság-nak, amit az értelmével meg tud érteni. Rájött, hogy a valóság világa sokkal nagyobb, mint ami belefér a fejébe. Jézusban való hitét nem az befolyásolja, hogy meg tudja-e magyarázni születését, feltámadását és csodáit, hanem csak az, hogyan tud vele kapcsolatba kerülni. Találkozni akar vele. Meggyőződést keres arra nézve, hogy valóban az-e, akinek a Biblián keresztül ismeri. Lehet-e élni vele, belőle és általa? Próbáld meg, és meglátod, hogy meggazdagítja az életed. Nem megérteni kell a Krisztus titkát, mert azt nem lehet, hanem megélni kell, mert azt lehet! Megélni úgy, hogy merjünk engedelmessé válni neki, merjünk megtenni azt is az ő szavára, ami kilátástalannak, ésszerűtlennek látszik. Elkezdni szeretni azt, aki ellenségnek tekint, megbocsátani annak, aki megbántott, vigasztalást vinni oda, ahol szomorúság van, bizonyosságot tenni ott, ahol azt gondolod, nem lesz visszhangja, tiszta szemmel belenézni a tisztátalan világba, nem aggódni a mindennapok gondjai között, igazat mondani minden helyzetben, s derűvel nézni a holnap elé. S miközben ezt teszed, átsugárzik rajtad valami az ő békességéből, derűjéből, és ámulva veszed észre, hogy az Úr maga van veled. Vezet, erőt ad, megtölti gazdag áldásaival, örömeivel, békességével, szeretetével az életet, él és életet.

Kondor Péter

Tallózó

„A teremtett világ személytelen részét (*ktisis*) (...) feszült várakozás hatja át: a hívő ember megérti és megfejtí ezt a várakozást. A teremtett világ életében ugyanis a válság jelei mutatkoznak, pusztulás, bomlás, mulandóság; de a világ nem felelős ezért az állapotáért. Az ember bűnének következménye ez (...).” (*Jubileumi kommentár. BibliatÉka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Ha úgy tudnánk értékelni azt a *dicsőséget, mint* amely a miénk, az úton bennünket érő *sz szenvedéseket* jelentéktelen apróságoknak tekintenénk! (...) 8,22: *Fohászokod, nyögő, szenvedő világban élünk. Az egész teremtett világ sóhajtozik és szenved, mintha szülné. A természet zenéje moll hangnemben szól. A földet kataklizmák rázkódtatják meg. A halál bélyege ott van minden élőn.*” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„Pál sehol máshol nem beszél erről a fiúságról mint az eszkatologikus megváltás egy formájáról. (...) Ha azonban a »fiúságot« megtartjuk mint *lectio difficilior*, akkor Pál egy olyan fázisra utal, amely még kinyilatkoztatás előtt áll.” (*Jeromos Bibliakommentár. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat*)

„Jézus a tanítványi kör szomorúságára alkalmazta a szülő asszony kínjának és örömének képét (Jn 16,21k). A fájdalom tehát a kiteljesedés kezdete. A gondolkodó ember számára sem magától értetődő a közös szenvedés reménységgel biztató távlata, életérzése ezért borús, sőt tragikus. A megváltás rendjének ismeretét azok kapták, akik ismerik a bűnön és halálon győzelmet aratott Krisztust. (...) Valóban ennyire ismerjük és átéljük mi is a világ jelenkori kínjait és válságait? Együtt szenvedünk vele, vagy könnyen sorsára hagyjuk?” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd. Kálvin Kiadó*)

„A teremtett világ számára ez nem a szétesés vagy káros állapota, hanem a szülési fájdalmakhoz hasonló vajúdás. (...) Tartsuk ezt szem előtt, ha legközelebb a nagyvárosi környezetszennyezésről vagy a környezetet felfaló, elszabadult technológiáról való eszmecserebe keveredünk!

Isten megígérte, hogy nem mond le a teremtett világról. A teremtett világ *reménységben* él!” (Cornelis van der Waal: *Kutassátok az Írásokat! Iránytű Kiadó*)

.....

Illusztráció

GONDOLATOK

(„*hiábavalóságnak vettetett alá...*”)

„Sunt lacrimae rerum et mentem mortalia tangunt. (A dolgok is ejtenek könnyet, és az enyészet megérinti a lelket.)”

Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–8) római költő

„...aminek kezdete és vége van, csak az érdekes, csak az ébreszt rokonszenvet, mert lelket önt belé a mulandóság.”

Thomas Mann (1875–1955) német író

(„*Isten gyermekeinek dicsőséges szabadságára...*”)

„Végre körülfogott a kereszténység; és belemerültem. Boldogító elmerülés!”

Gabriel Marcel (1889–1973)
francia filozófus és drámaíró

„Az élet, a világ rettenetes látványt kínál fel nekünk; az igazi bölcs, akinél a bölcsesség egyszerre hősiesség is, szembenéz ezzel a világgal. Tudja, hogy nem remélhet önmagán, eszén kívül semmi menedéket a rendtelenség ellen, amelynek ez a világ színtere. A hívő viszont hiszi azt, hogy e világon túl van egy végső menedék, ebbe veti bizalmát, ehhez imádkozik.”

Gabriel Marcel

(„*a teremtett világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését...*”)

„Nincs hit hűség nélkül. A hit nem önmagától a lélek lendülete, valamiféle elragadtatás, hanem folytonos (szakadatlan) tanúsítás.”

Gabriel Marcel

„Én édes istenem, mennyi tömérdek ember él a földön, és mind a maga panaszát nyögi! De hol vannak az örvendezők?”

Makszim Gorkij (1868–1936)
szovjet-orosz regény- és drámaíró

„Az öröm úgy öröm, ha
A tanu szeméből visszasugárzik.”

Friedrich Schiller (1759–1805)
német költő és drámaíró

TÖRTÉNET

Amikor Haydn-t azért bírálták, mert egyházi szerzeményei túllontúl vidámak, ő így felelt:

– Nem tehetek róla, azt adom, ami bennem van. Amikor Istenre gondolok, a szívem annyira megtelik örömmel, hogy maguktól áradnak a hangjegyek. És mivel a szívem vidám, az Úr bizonyosan megbocsátja nekem, ha vidáman szorgalom őt.